Истории край огнището

Учебно помагало за ученици от 2 до 4 клас

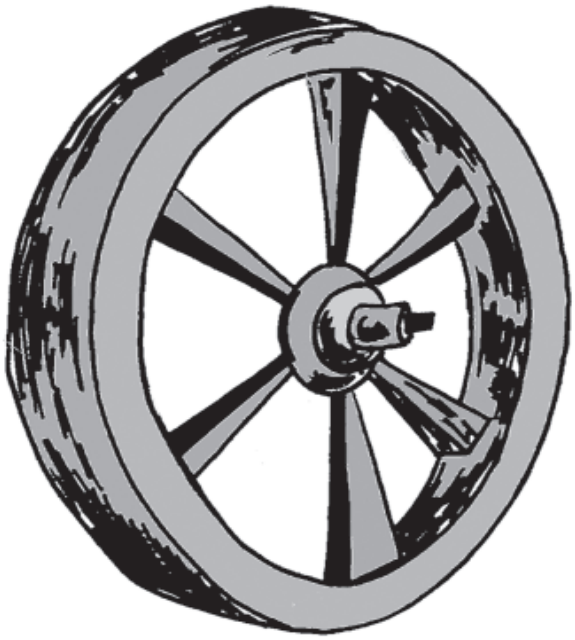

© Теодора Сивкова Крумова – автор, 2012
© Йосиф Ясенов Нунев – автор, 2012
© Деян Димитров Колев – автор, 2012
© Калоян Светославов Бациков – художник на корицата, 2012
© Калоян Светославов Бациков – художник на илюстрациите, 2012
© Теодора Крумова – художник на илюстрациите, 2012
© Илина Илиева Пандева – художник на илюстрациите, 2012
© АСТАРТА – графично оформление, 2012

ISBN 978-954-350-128-1

Теодора Крумова

Йосиф Нунев

Деян Колев

Истории край огнището

Учебно помагало за ученици от 2 до 4 клас

АСТАРТА
Пловдив
2012

Помагалото, което държите в ръцете си, със сигурност не е най-доброто, но е създадено с много желание и любов. Без вашата искрена помощ то нямаше да бъде това, което е. Вашите разкази, песни и истории ще го направят още по-добро.

Настоящият документ е изготвен в рамките на проект "Да докоснем недосегаемите, борейки се с традиционни и антиромски стереотипи", финансиран от Европейската комисия по Програма "Основни човешки права и гражданско участие".

Център Амалипе носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства той не може да се приема като официална позиция на Европейската комисия.

Учебното помагало е част от педагогическия комплект, подготвен от ЦЕНТЪР ЗА МЕЖДУЕТНИЧЕСКИ ДИАЛОГ И ТОЛЕРАНТНОСТ "АМАЛИПЕ", Велико Търново за обучението по предмет "Фолклор на етносите в България – Ромски фолклор".

Адрес за връзка с ЦМЕДТ "Амалипе":
гр. Велико Търново 5000
Централна поща, п.к. 113
тел. 062/ 600 224
www.amalipe.com
e-mail: amalipe.edu@gmail.com

Разпространява се безплатно.

СЪДЪРЖАНИЕ

Обич 9

КОИ СА РОМИТЕ И ЗАЩО СЕ НАРИЧАТ ТАКА 13

КОИ СА РОМСКИТЕ ГРУПИ В БЪЛГАРИЯ? 16

КАК ПРАЗНУВАТ РОМИТЕ? 20

РОМСКИТЕ СИМВОЛИ 21

ПРИКАЗКИ НА РОМИТЕ 24

ПРИКАЗКИ ЗА ЖИВОТНИ 25

Цигулката на щъркела 25

Болен здрав носи 29

Недей да чакаш сватба 33

Котките ядат и след това се мият 35

Вълкът и мечетата 37

Вълк и лисица 39

Как си изпатили вълкът и лисицата 41

Врана и рак 43

Рейхан и Делфи 44

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПРИКАЗКИ ЗА ЖИВОТНИ 46

Вълкът и агнето 47

Занимателни задачи и игри 48

ВЪЛШЕБНИ И ЛЕГЕНДАРНИ ПРИКАЗКИ 50

Заварената и доведената дъщеря 50

Бабата, дядото и многото деца 53

Василица 55

БИТОВИ НАРОДНИ ПРИКАЗКИ 56

Вярата сторила чудо 56

Умният ром 58

ПРИКАЗКИ ЗА ХИТЪР ПЕТЪР 61

Хитър Петър и Настрадин Ходжа 62

Занимателни задачи и игри 64

РЕЛИГИОЗНИ ПРИКАЗКИ 65

Защо ромите са разпилени по целия свят 65

Мит за хората 66

Защо ромите почитат гъската 67

Занимателни задачи и игри 69

АНЕКДОТИЧНИ ПРИКАЗКИ 71

Сѝстрото 71

Когато дядо ходил на училище 75
Опак Султан 77
Богатството на рома 79
Ромска манджа 80
Занимателни задачи и игри 82
НОВЕЛИСТИЧНИ ПРИКАЗКИ 84
Момичетата, които перяли вълна 84
Приятел в нужда се познава 85
Човек от късмета си не може да избяга 87
Кой каквото прави, за главата си го прави! 89
Младият ром и грозната чорбаджийска дъщеря 91
Чорбаджийски грях 94
Посрамил се 96
Приказка за бъчвата 99
Занимателни задачи и игри 101
ПРЕДАНИЯ И ЛЕГЕНДИ 106
Предание за Банго Васили 106
Как Господ създал мъжа и жената 108
Силата на хляба 109
Ромите през Червено море 110
Легенда за мечкарите 111
Занимателни задачи и игри 114
СВАТБИТЕ 115
СВАТОСВАНЕТО 115
ГОДЕЖЪТ (НИШАНЪТ) 119
ВЕЧЕРТА ПРЕДИ СВАТБАТА (къна-геджеси, сплитане, фидилес) 120
СВАТБАТА 123
ДАРЯВАНЕТО 127
Въпроси и задачи за викторина 131
СЕМЕЙСТВОТО – НАЙ-ВИСШАТА ЦЕННОСТ ПРИ РОМИТЕ 132
РОМСКИ ПРАЗНИЦИ 140
БАНГО ВАСИЛИ (ВАСИЛЬОВДЕН) 142
ЛЕГЕНДИ ЗА БАНГО ВАСИЛИ 148
Банго Васил и ромите 148
Предание за овчаря Банго Васил 149
Сòскъ о ромà дукхàна о папинàкъ 149
Защо ромите почитат гъската 150
Свети Васили застъпник 151
БАШНУВДЕН (ПЕТЛЬОВДЕН, ИХТИМЯ) 152

РАМАЗАН БАЙРАМ И КУРБАН БАЙРАМ 155
ПАТРАГИ (ВЕЛИКДЕН) 158
ГЕРГЬОВДЕН (ЕРДЕЛЕЗ) 163
ЛЕГЕНДА ЗА ГЕРГЬОВДЕН. Свети Георги Спасителят 169

ПЕСНИ НА РОМИТЕ 173
РОМСКАТА ИНСТРУМЕНТАЛНА МУЗИКА 174
ДЕТСКИ ПЕСНИ 179
Цигулката на щъркела 180
Оди кали мачкица 180
Риконоро 181
Грасторо 182
Арикончо 182
О чшаве кхелен 183
Сар вешески лулуди 184
Гиляв туке 185
Андро вердан 186
ПРИСПИВНИ ПЕСНИ 188
Де нану ми, чшайе! 188
Совлярибнаски гили 188
БРОИЛКИ 190
Екх, дуй… 190
Телевизия 190
Бещи Лина ко вудар 192
Йек, дуй 193
ЛЮБОВНИ И СВАТБЕНИ ПЕСНИ 194
Телал авела екх чшайори 194
Чшайорие калорие 195
Ущи, ущи, даде! 195
Телефони ашунав 196
Зеленà якхà 196
ПРАЗНИЧНИ ПЕСНИ 198
Василица 198
Сурва-Сурва Година 199
Сурва Весела Година 200
Сае рома 200
Хедерлези 201

ГАТАНКИ 202

КРЪСТОСЛОВИЦИ 203

ЛИТЕРАТУРА 204

ИЗПОЛЗВАНИ ТЕКСТОВЕ 205

За да може това учебно помагало да стигне до вас, бяха нужни усилията на много хора и институции в продължение на много години. Авторите са само част от тези хора. Те сърдечно благодарят на всички останали, а именно:

- **Всички ученици,** които през изминалите десет години са изучавали и изучават СИП "Фолклор на етносите – ромски фолклор". Без вас това Помагало нямаше да има смисъл и нямаше да съществува, защото, ако трябва да перифразираме един от най-големите писатели на фентази Тери Пратчет: "Една книга е толкова голяма, колкото повече хора я четат". Част от вашите разкази също са поместени тук.
- **Всички директори,** за които българското училище не се измерва с броя на учениците му, а с броя на усмивките по техните лица и които бяха готови да приемат предизвикателството на нещо ново, което да накара повече деца да се усмихват.
- **Всички учители,** които поеха предизвикателството да преподават СИП "Фолклор на етносите – ромски фолклор". Без вас всичко това щеше да остане само една добра идея. А и това помагало нямаше да е това, което е, без събраните от вас истории, задачи и материали, както и без обратната връзка, която ни давате!
- **Анжело Маликов, Венци Димов и Лозанка Пейчева,** които искрено ни предоставиха голяма част от песните, включени в Помагалото, и ни въведоха в света на ромската музика.
- **Васил Чапразов,** за неоценимата помощ при съхраняването на духа на ромския фолклор и култура.
- **Министерство на образованието, младежта и науката,** което първо прие и одобри идеята децата в българските училища да се докоснат до вълшебствата на ромския фолклор.
- **Фондация "Америка за България" и в частност на Сара Перин** за безрезервната подкрепа и неоценимата помощ и за това, че са наши партньори в предизвикателството, наречено образователна интеграция.

Обич

Кожата ми е с по-тъмен цвят,
но мисля аз, че си приличаме.
Всички сме хора на този свят –
нека да се обичаме!

И аз обичам да играя,
буквара нов да сричам,
приказки и песни повече да зная
и ромче с гордост се наричам.

България – една е тя за нас,
не сменяме я за чужбина.
Тук живеем и Исмет, и Атанас,
обичаме си нашата Родина!

Ема Красимирова, 8 години
СИП "Ромски фолклор",
ОУ "Св. св. Кирил и Методий"
с. Раданово, общ. Полски Тръмбеш

Мили приятели,

От векове насам по българските земи, в градовете и селата, живеят хора, които наричат себе си **роми** (техните съседи обикновено ги наричат "цигани"). Живеят заедно с българи, турци, евреи, арменци и всички други, които смятат България за свое Отечество. Но въпреки това за ромите (за тяхната история, фолклор и традиции) се знае твърде малко или почти нищо. И поради това, че не ги познават, много хора мислят, че те изобщо нямат култура и история. А това съвсем не е така. Всеки народ има съкровищница от приказки, предания, легенди и песни. И тези, които ги разказват, са стражите на народното богатство.

Разказите, които ще намерите на следващите страници, ще ви разкрият кои са ромите, откъде идват те и каква е тяхната история, техният фолклор. Огледайте се около себе си, ослушайте се – чували ли сте вече някои от тези истории? Попитайте вашите баби и дядовци дали и те не са ги чували? Ако не са, разкажете им ги! А ако знаете други, които не сте срещнали тук, разкажете ни ги! Сравнете ги с приказките на другите народи, които знаете – български, турски, румънски…

Не се страхувайте от това, че сте различни – и цветята в градината на царя били различни и точно затова били красиви.

Градината на народите

(ромска приказка от Йосиф Нунев)

Някога, преди много години, един владетел решил да затрие всички роми в царството си. Като чула за това, царицата отишла при него и го помолила да се поразходят из царската градина. Посочила му цветята и го запитала:

– Царю, защо си наредил в тази градина да посадят толкова различни цветя, а не си пожелал цялата да бъде с любимите ти рози?

– Така е по-красива и повече радва очите, царице!

– Щом е така, защо тогава си решил да изтребиш ромите в царството ни? Та нали и народът е като цветята в градината – в пъстротата е неговата хубост.

Сепнал се царят и се отказал да изтребва ромите, а царицата те нарекли своя закрилница.

Фолклорът не е затворена книга и различните народи са писали своите вълшебни книги в продължение на много векове. Добавете и вие вашите истории!

Станете и вие стражи на нашата съкровищница от фолклор!

Учебното помагало "Истории край огнището" е подготвено за всички вас, които искате да се потопите в богатството на ромската култура – тази, която идва от миналото, но и тази, която съществува днес. Трябва да знаете, че от минали времена хората са разказвали на своите деца, а те на тези, които са идвали след тях, чародейни приказки, необикновени легенди и предания, пеели са им песни, удивлявали са ги със залъгалки, пословици и поговорки. И така, до наши дни знанията и мъдростта на народа са се запазили.

Искаме с това помагало да ви запознаем с многото приказни герои, чиито радости и страдания да изживеете като свои, с предания, календарни празници и песни, които ще ви дадат нови знания за живота на ромите, за техните обичаи и история. Приказките са свързани с това, което изучавате по български език в началното училище. Чрез празниците и свързаните с тях легенди ще можете да разберете по-добре мислите, тревогите и надеждите, които са вълнували и продължават да вълнуват ромите, ще видите какво ги прави близки и различни от останалите. Тези от вас, които искат да пеят и да се забавляват, могат да използват приложените песни.

Навярно ще се изненадате колко много си приличат българският, турският и ромският фолклор, но това не е чудно – българи, турци и роми живеят заедно от векове и независимо дали го осъзнават, те си влияят взаимно. Справедливостта, любовта и щастието са неща, които вълнуват всяко човешко сърце и към които се стреми всеки човек, независимо как се казва, какъв език говори и към кой народ принадлежи.

И още нещо. С помощта на помагалото ще се научите да работите заедно, да споделяте мнение и да изказвате оценки. Затова някои от задачите имат съвместен характер. Това означава да работите по двойки или по трима-четирима. Ще можете да обменяте мненията си, търсейки приликите и разликите между българския, ромския и турски фолклор. Ще имате възможност да се забавлявате, като оцветявате илюстрациите или попълвате кръстословиците.

На страниците на учебното помагало някои от вас ще открият имената си, други ще се познаят върху поместените снимки или ще видят собствените си рисунки. Не се страхувайте да ни пишете за вашите мнения и препоръки, за това, което ви харесва или не ви харесва, за това, което ви е скучно или забавно. Изпратете ни рисунките, които сте нарисували, нещата, които сами

сте написали или събрали, или пък новите задачи, които сте измислили. Така този учебник ще стане още по-богат.

И така, надяваме се помагалото да ви хареса и да ви помогне да разберете мъдростта на ромския фолклор.

На добър час в чудноватия свят на ромското творчество!

За ваше улеснение са поместени знаци (символи), които ще ви насочват към определена дейност. Те са:

Изясняване на нови думи

Задаване и отговаряне на въпрос

Самостоятелно изпълнение на задачата

Съвместно изпълнение на задачата

Ако искате да знаете!

Рисуване и изработване

Четене по роли, драматизиране

Композиране на мелодия

Пословици

КОИ СА РОМИТЕ И ЗАЩО СЕ НАРИЧАТ ТАКА

Ром не е обидна дума. Ние наричаме "американец" човек, който идва от Америка, "французин" – човек, който идва от Франция, а "роми" – потомците на един народ, който е тръгнал към Европа от Индия, преди около 15 века. Това поражда въпроса

Кои са ромите и откъде идват?

Ромите са потомци на племена, които преди около петнадесет века са започнали да се преселват от северозападните дялове на древна Индия към различни части на Азия, Европа и Африка, за да намерят по-добър живот. Тези преселения, осъществени на родов принцип, продължили чак до XVI век и са били свързани с множество природни катаклизми – наводнения, суши и земетресения – характерни за тези географски ширини, с войните, които местните владетели водели помежду си и най-вече с набезите на съседни войнолюбиви племена, които ограбвали, насилвали, убивали и поробвали беззащитното население.

В миналото много хора не са знаели за индийския произход на ромите (за него не са знаели и самите роми) и са смятали, че те идват от Египет. Затова дълго са ги наричали **египтяни.** През XVIII век обаче се случило нещо любопитно – в един австрийски вестник била публикувана любопитната история на студента Щефан Вили. Той записал 1000 думи от древния индийски свещен език **санскрит**. Когато ги прочел на ромите от неговия роден край, те се досетили за значението на повечето от тях. Така станало ясно, че езикът, на който говорят ромите – **романес** или **романи чшиб** – произлиза от древния език **санскрит**. Това показало, че Индия е първата родина на ромите. Постепенно все повече изследователи започнали да си задават въпросите: *Кои всъщност са ромите? Откъде идват те? Защо са пръснати по целия свят? С какво се занимават?* и други.

ИНДИЯ *се намира в Южна Азия и има излаз на две морета. През територията ѝ минават двете големи реки Инд и Ганг. Столицата на Индия е Ню Делхи и това е една от държавите с най-многобройно население. Жителите ѝ говорят над 600 различни езика!*

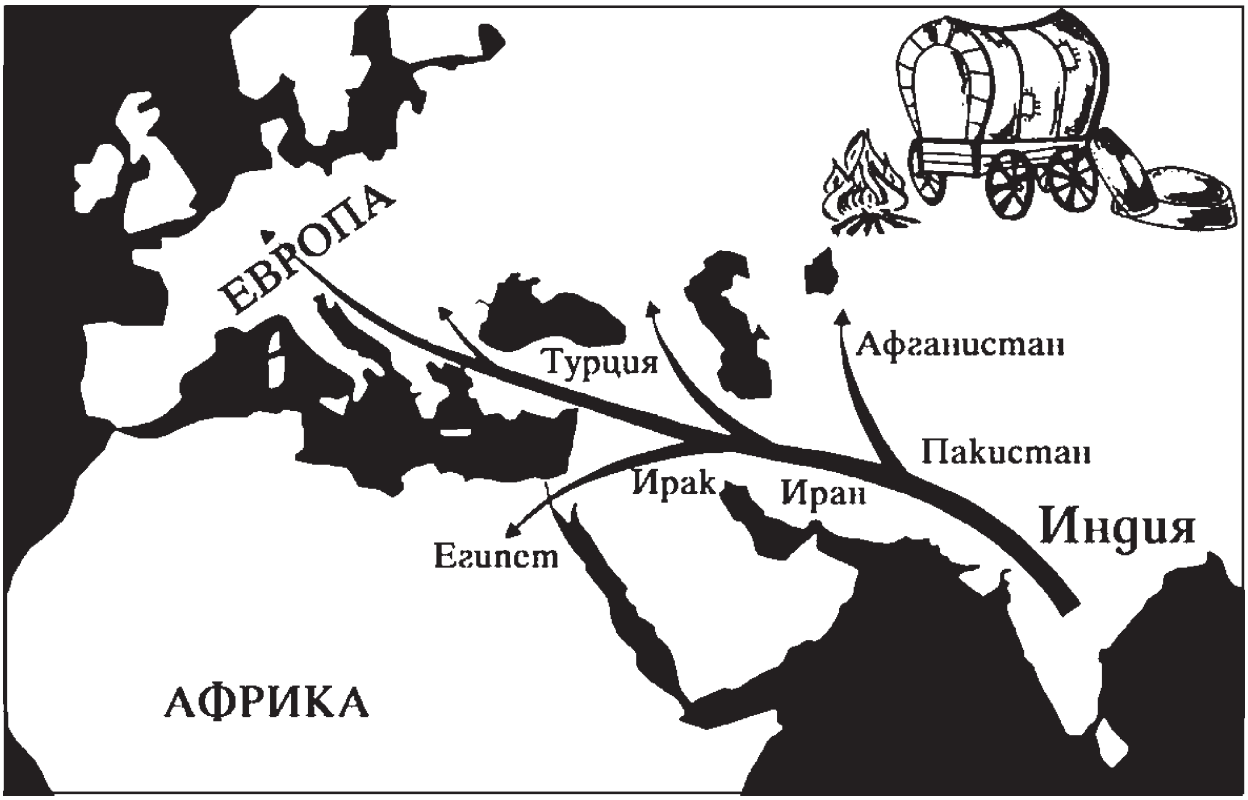

Разселване от Индия

Каква е разликата между "цигани" и "роми"?

"Цигани" е старогръцка дума, с която са били наречени първите роми, които достигнали границите на една от най-големите по това време държави – **Византийската империя**.

По-късно в много други държави ромите били наричани "цигани" от народите, които живеели в тях. В ромския език няма дума "циганин". Тези роми, които говорят ромски език, наричат себе си "рома".

Тук е редно да направим изричната уговорка, че ще предпочитаме

Знаете ли какво означава ИМПЕРИЯ?

Византийската империя, или Византия, е била огромна държава, наследник на Великата Римска империя. Тя била разположена на няколко континента – Европа, Азия и Африка. За неин основател се смята Константин Велики. Византия е била основният стълб на православното християнство.

изразяването чрез имената *ром* (за ед. ч.) и *роми* (за мн. ч.) пред по-популярните *циганин и цигани*, поради това, че приемаме правото на всеки народ да се самоназовава. Познавайки ромския език, ние добре знаем, че в този език няма друг термин за самоопределяне освен чрез името ***"ром"***.

Както виждате, думата **"рома",** противно на това, което много хора смятат, не е измислено през последните години от вестниците. Напротив, това е името, с което говорещите ромски език в България и по света винаги са определяли себе си. Така ще ги наричаме и ние в тази книга. Още повече, че името "цигани" им е дадено от другите народи, живеещи по нашите земи.

Какво означава името "ром" и откъде идва то?

По всяка вероятност **РОМÀ** идва от думата **"ром"**, която в езика **романѐс** и в древноиндийския език **санскрит** означава "мъж, съпруг". В миналото много народи са се наричали с думите, които на техния език означават "мъж" или "човек".

Днес много от ромите в България вече не говорят ромски – загубили са го през дългите години съжителство с турци, българи и други народи. Те говорят турски, български или влашки, въпреки че все още могат да се открият и отделни ромски думи в езика. Тъй като на тях самата дума "ром" им е непозната, те не я използват и предпочитат да наричат себе си "цигани", "власи", "рудари", "миллет".

? Как се определят вашите родители? А вашите баба и дядо?

? Вие знаете ли романес? Ако не говорите ромски език, знаете ли някои ромски думи? Запишете ги.

Знаете ли какво означават думите

БАНГÒ ДЕВѐЛ БЕНГ МАРÒ ШУКÀР

(куц) (Бог) (дявол) (хляб) (хубав)

Попитайте стари хора дали знаят повече думи! Запишете ги! Кой ще събере най-много думи?

Изберете заедно двадесет от най-използваните български думи. Запишете как се изговарят тези думи във вашето семейство, независимо на какъв език са. Сравнете ги с думите, записани от вашите съученици.

КОИ СА РОМСКИТЕ ГРУПИ В БЪЛГАРИЯ?

Кога са дошли ромите в България?

В България ромите не са се заселили наведнъж, а на няколко етапа. През различните периоди различни **ромски групи** са превърнали България в своя родина. Те са идвали от различни места. Затова ромите у нас се делят на много групи и говорят различни диалекти на езика романес.

Първото предположение, което свързва заселилите се в Тракия *атцигаиоси* с днешните роми, датира още от началото на IX век. Масовото заселване на роми по българските земи обаче е станало през XIII и XIV век, още докато е съществувала Византийската империя или по времето на българските царе Калоян, Иван Асен II и техните наследници. Предполага се, че част от ромите още тогава приели православното християнство – религията на българи и ромеи, с които те съжителствали до завладяването на Балканския полуостров от османлиите. Тези роми са дошли от Мала Азия, Кипър и Пелопонес.

Предполага се, че потомци на първите роми, заселили се в България, са днешните **агупти** (роми-ковачи), живеещи в Родопите.

Какво знаете за историята на България преди падането ѝ под османска власт?

Посочете Мала Азия, Кипър и Пелопонес на картата!

На коя дума ви напомня думата **агупти?** Защо според вас се наричат така?

Кои са ромските групи в България?

ЙЕРЛИИ (ЕРЛИИ)

Това са първите ромски заселници. Тяхната група е най-многобройна. Заселват се още преди падането на България под османска власт. В началото те нямали своя земя и били принудени да чергарстват, за да осигурят прехраната си.

Йерлиите практикували различни занаяти, които са били в полза на местното население. По време на османското владичество те получили своя земя и трайно се заселили по българските земи. Затова османлиите ги нарекли "йерлии" *(от турската дума "йер", което означава "земя")*. Повечето от тях приели исляма – религията на властващите османлии. Други останали православни християни. Така се образували двете най-големи подгрупи: **хораханè-рома** (роми-мюсюлмани) и **дасиканè-рома** (роми-християни). В миналото тези две подгрупи са били разделени на още много други разклонения в зависимост от занаятите, които практикували техните членове – **калайджии, музиканти, кошничари**, **бургуджии, решетари, джамбази, ситари** и др. Тъй като днес повечето от тези занаяти са изчезнали, делението на подгрупи постепенно остава в миналото и йерлиите най-често се наричат само "ерлии" или "роми".

Какво представляват чергарите? Нарисувайте как си ги представяте!

С кои професии ще свържете тези групи?

МИЛЛЕТ

Много роми от групата на йерлиите още от времето, когато нашите земи са били под османско владичество, били принудени да изоставят своя език и да го заместят с езика на османските турци. Ислямът станал тяхна религия, а свързаните с него празници, обреди и обичаи постепенно изместили част от ромските. В наше време тези роми наричат себе си „миллет" *("миллет" е турска дума, означаваща "народ")* или "уста-миллет" *(майсторски род)* и пред непознати се самоопределят като турци. Въпреки че са мюсюлмани, част от тях празнуват не само мюсюлманските празници (Рамазан Байрам и Курбан Байрам), но и някои християнски празници като Банго Васили, Тодоровден, Гергьовден (Едерлез) и др.

РУДАРИ

Рударите са преселници от Влашко и Молдова и са започнали да се заселват по нашите земи през XIX в., където са слугували на местните феодали или са добивали златна руда от планинските реки за своите господари. Те не говорят ромски език, били принудени да го заместят с вариант на старорумънски (влашки) език. Част от **рударите** предпочитат да се наричат **власи, лудари** и др. и имат влашко самосъзнание, а много често се определят и като българи. Основните занаяти на рударите са били мечкадарството, изработването на копанки (копанарство), лъжици, вретена и др.

?

Виждали ли сте мечкари с дресирани мечки или маймунки? Разкажете за това!

КАЛДАРАШИ

Калдарашите са дошли по нашите земи през XIX в. от Влашко и Молдова (днешните Румъния и Молдова) през Австро-Унгария и Сърбия. Затова често ги наричат "сръбски цигани", "унгарски цигани", "нямцури (нески, австрийски цигани)".

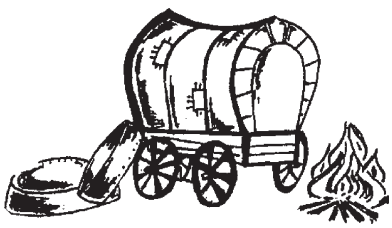

До средата на XX в. са водели чергарски начин на живот. Калдарашите са православни християни. Голяма част от тях са се занимавали с изработване на медни съдове, поради което една част от групата се нарича бакърджии. В наше време те са уседнали и много добре са се адаптирали към съвременния начин на живот – мъжете калдараши най-често имат собствен бизнес.

Има ли типичен занаят във вашето семейство? Ако е така, какъв е той? Имало ли е такъв занаят в миналото?

Направете изложба с изделия, произведени от вашите родители.

Какви етноси живеят във вашето населено място. От кои групи са ромите, които живеят във вашия регион? С помощта на вашия учител направете карта на региона и отбележете това върху нея.

С кои ромски групи свързвате илюстрациите? Свържете със стрелки.

ЙЕРЛИИ *МИЛЛЕТ*

РУДАРИ *КАЛДАРАШИ*

КАК ПРАЗНУВАТ РОМИТЕ?

Вярно ли е, че ромите не вярват в Бог?

Не, не е вярно. В ромския език има думи за Бог (**Дел** или **Девел**), за дявол (**Бенг**), както и други религиозни понятия.

Както разбрахте, един от най-важните признаци, по които ромите биват разделяни, е религиозният: роми-мюсюлмани (хорахане-рома) и роми-християни (дасикане-рома). Всички роми вярват в своя Девел, което ще рече господ или небе. Девел е символ на съвършеното, недостижимото и същевременно той е винаги бащински загрижен за ромите.

Вярно е обаче, че част от уседналите роми (йерлиите) в миналото са били принудени да сменят религията си. Затова днес те празнуват както християнски, така и мюсюлмански празници. Това е така, защото за тях е важно да се вярва, а не как ще се нарича техният Девел – Бог, Аллах, Йехова ...

Имат ли ромите свои празници?

Ромите празнуват голяма част от българските (християнските) празници, а ромите-мюсюлмани – и двата големи мюсюлмански празника (Рамазан Байрям и Курбан Байрям). Но в повечето случаи ромите празнуват тези празници по свой, ромски начин, като ги обясняват с различни ромски легенди. Най-големите ромски празници са Васильовден (Банго Васили) и Гергьовден. В тази книжка вие ще намерите легенди за това как е започнало празнуването на **Бангò Васили (Васильовден), Ихтимя (Петльовден), Патрагѝ (Великден)** и **Едерлез** (**Гергьовден**).

Направете свой ПРАЗНИЧЕН КАЛЕНДАР. Вземете голям лист кадастрон и на него отбелязвайте с различни символи празниците и деня, на който се празнуват. Когато наближи съответният празник, разпитайте вкъщи как са го празнували навремето и как го празнуват сега.

Направете "ПРАЗНИЧНА ТЕТРАДКА" на групата и записвайте там всички тези разкази. Запишете и легенди, които знаете за празнуването на отделните празници. Направете илюстрации към празниците и ги съберете в отделна папка. Така в края на годината вие ще имате своята празнична библиотека.

РОМСКИТЕ СИМВОЛИ

Имат ли ромите своя държава?

Не. Ромите живеят в много държави и са част от гражданите на тези държави. Ромите в България са български граждани, както всички други.

Имат ли ромите свой химн и знаме?

Ромският химн е популярната и в България песен **"Джелем, джелем"** (*Бродихме, бродихме)*, написана от сръбския ром Жарко Йованович.

?

Чували ли сте тази песен?

Ромското знаме е червено колело с 16 спици върху синьо и зелено полета. Колелото с 16 спици в древна Индия се е наричало **чакра.** То присъства в ромското знаме, за да напомня за индийския произход на ромите и дългия път, който са извървели от Индия до Европа. Синьото и зелено-

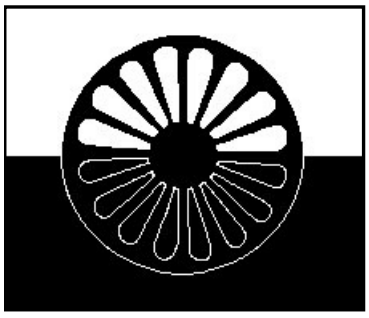

то полета символизират небето и тревата, както и волния чергарски живот на ромите в миналото. Световният ден на ромите е 8 април.

Имат ли ромите свой фолклор?

Преди да отговорим на този въпрос ще ви кажем, че **фолклорът** като понятие означава **"народна мъдрост"**, народно творчество, създадено от даровити творци на народа. Той може да бъде **словесен** фолклор (приказки, легенди, предания, пословици, поговорки), **музикален** фолклор (народни песни), **танцов** фолклор (народни игри и танци) и др.

Разбира се, ромите имат свой фолклор и той се различава от този на другите народи. Трябва да кажем, че в приказките, легендите, дори в песните присъстват образи, сюжети, мотиви, близки най-вече до българските и турските. Това е съвсем нормално и не означава, че ромите нямат собствен фолклор. Поради вековното съжителство на Балканския полуостров между славяни, турци, гърци, власи във фолклора на тези народи присъстват толкова общи сюжети, мотиви и образи, че е трудно да се разбере техният произход – кой народ ги е разказал за първи път.

Поради характерния си начин на живот в миналото (чергарство, чести пътувания, задължителни контакти с други народи), ромите в още по-голяма степен от другите балкански народи приемат фолклорни елементи от фолклора на други етноси.

Така например за животните – лисицата, вълкът, мечката, таралежът, змията, за чудовището, за змеят, за вещицата, за принцът и красавицата и за още много други се говори в приказките на всички народи. За тях се разказва и в ромските приказки. Различното е само в промяната на сюжета, в присъствието на някой друг герой и най-вече в това кой разказва приказката или легендата. Всеки автор иска, като разказва приказната случка, да я свърже с изживяванията на своя народ, тя да бъде възможно по-близко да неговите разбирания, до неговия живот.

✦✦✦

Разбира се, има още много въпроси, свързани с историята и традициите на ромите. На част от тях отговор ще намерите в приказките, легендите и песните, които са представени в това учебно помагало. Ще има и въпроси, на които няма да намерите отговори в него. Тях ги задайте на нас, авторите му. Попитайте за техните отговори и старите хора, които живеят около вас. Те навярно могат да ви разкажат още много интересни истории.

Вероятно ще има и въпроси, на които никой освен вас не може да отговори. Техните отговори потърсете в сърцата си!

Приказки на ромите

Приказките нямат младост и не остаряват.
Пословица

Няма нищо по-интересно от приказките. Колко пъти сме затаявали дъх и сме си представяли добрия принц и злата вещица, страдали сме за Пепеляшка, плакали сме за Спящата красавица, радвали сме се за Грозното пате. Всички приказни герои още живеят в нас и ще продължават да живеят.

В приказките се разказват интересни неща, вълшебни случки за хора, животни, предмети. Голяма част от народните приказки променят своето съдържание, случка, в зависимост от това кой автор я разказва. По този начин се раждат твърде много варианти на една и съща приказка, която носи своите национални особености. Ето защо една и съща приказка може да бъде разказана по различен начин. Това не трябва да ви учудва.

Приказката е царството на щастието, правдата, хубостта и вечното добро. Злото безпощадно се наказва; хората в края на приказките винаги стават щастливи; те са толкова хубави, колкото и добри; човек има свръхестествено могъщество и побеждава всичкото зло.

Нравствената поука – когато я има – е проста, но облечена в такава форма, че тя пленява ума и въображението. Самоувереното начало "Имало едно време..." и хубавият край "И заживели оттогава щастливо" стават за децата символ на истина и надежда. Кой не копнее за щастие, кой не желае да стане друг, да се пренесе в чаровната страна на чудното и на вечното добро?

Николай Райнов

ПРИКАЗКИ ЗА ЖИВОТНИ

В древни времена хората вярвали, че животните имат важна роля в живота им – пазят стопаните и дома от зли духове, предвещават сполука или беда. Затова на много от тях са посветени приказки, празници, обичаи.

Приказките за животни са едни от най-старите. Героите животни представят човешки качества, действат и говорят като хората, страдат и се радват като тях. По този начин, чрез животните в приказките, се разкриват истинските черти и характер на хората. Чрез героите-животни народът често осмива човешките недостатъци или изтъква някои добродетели. Ето някои от тях.

Цигулката на щъркела

Тази приказка ни разказа Славка Янакиева, на 19 г., от групата на хорахане-рома, а приказката е научила от баба си Фиданка (Патиша) от град Стражица.

Тръгнал един щъркел да рови по боклуците, за да си търси храна. Както ровил, ровил и хоп – в крачето му се забил един трън. Седнал той, извадил тръна, погледнал го и си казал:

– Няма да го хвърлям! Ще си го взема и ще си го прибера!

Отишъл щъркелът, почукал на първата врата в селото, излязла една жена и той я помолил:

– Добра жено, вземи този трън, моля те! Запази ми го! След време ще дойда и ще си го прибера!

– Добре, щърко! – съгласила се жената.

Излетял щъркелът, отишъл да си върши своите работи. Но минали няколко дена, върнал се той, почукал и казал:

– Дай ми тръна, жено, че ми трябва сега!

– Не мога, щърко! – отговорила жената. – Аз взех твоя трън и го запазих, но видях, че нямам дърва, запалих с него пещта и опекох хляба си. Моля те, прости ми!

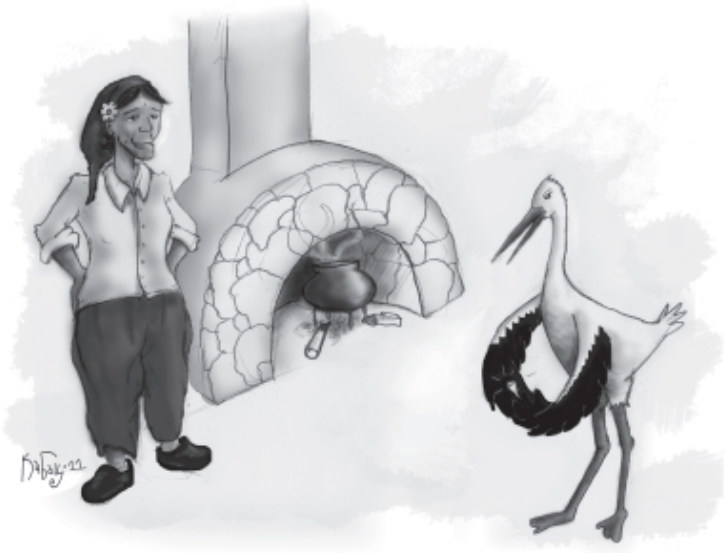

– А, не! – разгневил се щъркелът. – Трънът си беше мой и ти ми обеща да го пазиш! Или ми даваш пита, или ми даваш трънчето!

Нямало какво да прави жената, взела една голяма пита и му я дала. Прибрал я щъркелът, ама къде да я носи - той е птица, която лети, свободни криле няма! Пък и не бил гладен. Казал си: "Аз ще я дам да ми я пазят!" Отишъл, почукал на друга врата, излязла друга жена и той помолил:

– Добра жено, вземи тази пита, запази ми я, че няма как да я нося! Като огладнея, ще дойда да си я взема!

– Добре, щърко, няма проблеми! – съгласила се жената.

Тръгнал пак щъркелът по своите си работи. Обаче жената оставила настрани питата, минало кучето и я изяло. Тя нямало какво да прави, почнала да плаче. В този момент, както плачела, дошъл щъркелът – чук-чук на вратата. Излязла тя разплакана.

– Щърко, братко, не мога да ти дам питата, защото, като я оставих, кучето я изяде!

Ядосал се пак щъркелът:

– Или ми даваш питата, или кучето! – казал той.

Нямала що да направи жената, дала му кучето. Тръгнал щъркелът с кучето, вървял, вървял и си казал: " Не мога да го нося това куче със себе си! Ще дам да ми го пазят!" Почукал на следващата врата, излязъл оттам един стопанин и щъркелът му рекъл:

– Вземи да ми пазиш това куче, пък после като си дойда от своите си работи, ще си го взема!

– Добре, щърко! – съгласил се стопанинът.

И го взел. Минали ден, два, щъркелът си летял, летял. По едно време се сетил за кучето: "Чакай аз да отида да си го взема". Отишъл, почукал на вратата. Излязъл стопанинът.

– Дай ми кучето, за него съм дошъл! – казал щъркелът.

– Не мога, братко щърк! Пуснах го в обора и кравата, без да иска, го смачка и кучето умря.

– Това мен не ме интересува. Искам си кучето. Или кучето, или кравата!

Стопанинът му дал една крава. Тръгнал щъркелът с кравата, но нали той е такова мъничко животно, а пък кравата е огромна, не издържал да върви дълго с нея и си казал: "Чакай да я дам и нея да пазят!" Почукал на следващата врата и рекъл:

– Добри хора, моля ви, вземете да ми пазите тази крава! Аз ще се върна и ще си я потърся скоро!

Хората се съгласили. Отлетял щъркелът. Летял, летял няколко дена, току се върнал да си търси кравата.

– Щърко, братко, прости ни – отговорили му хората, – но твоята крава я заколихме, защото правихме сватба и не стигна месото. Твоята крава тъкмо стигна на сватбарите!

– Не може така! – тропнал с крак щъркелът. – Тази крава си е моя! Или кравата, или булката ми дайте!

Нямало какво да направят, дали му булката. Взел я той и тръгнал. Вървял, вървял и по едно време видял пред себе си един ром цигулар. Ромът забелязал с каква хубава булка се перчи щъркелът, затова го попитал:

– Щърко, братко, къде с тази хубава булка? За какво ти е тя? Ти летиш в небето, булката върви по земята! Как ще живеете заедно? Я ми дай булката, пък аз ще ти дам цигулката!

– Добре, вземи я! – съгласил се щъркелът. – За цигулка отдавна си мечтая!

Взел той цигулката и седнал на едно дърво да свири:

Намерих си трънче в боклука

Дийом у карò,	*Дадох трънчето –*
Лийом у марò,	*взех пита.*
Дийом у марò,	*Дадох питата –*
Лийом у жуклѐс,	*взех куче.*
Дийом у жуклѐс,	*Дадох кучето –*

Лийом и гурнѐ,	*взех крава.*
Дийом и гурнѐ,	*Дадох кравата –*
Лийом и борѐ,	*взех булката.*
Дийом и борѐ,	*Дадох булката –*
Лийом и цигулка,	*взех цигулка.*
Цигу-мигу, цигу- мигу-прас!	*Цигу-мигу, цигу-мигу …*

И както си свирел щъркелът, паднала една круша – счупила му цигулката.

“ Цигу-мигу, цигу-мигу-прас!”

Литнал щъркелът в небето и в това село повече не се върнал.

разгневил се (*холясàйло, бенгàлило*) – ядосал се
бор (*дòмо, обори*) – място, където живеят кравите
сватбари (*биявутне*) – тези, които са канени и празнуват на сватба

Кой е главният герой в приказката?
Как щъркелът пази своите вещи? Какъв е той?
На коя басня ви напомня приказката? Кои са общите характеристики на главните герои? (*Щурец и мравка)*

Подчертайте онези качества, на които отговаря щъркелът!

любезен	безотговорен
мил	неучтив

Композирайте мелодия към песента на щъркела**! Чуйте песента!**

Драматизирайте приказката!

Ако искате да знаете!

безотговорен *(биякхалò)* – човек, който не отговаря за постъпките си
неучтив *(билачшò, билажанò)* – човек, който няма прилично поведение
любезен *(пакивалò)* – човек, който е приятен в поведението си с другите

Мук лис àндо кхер, опрàл кривàтус къ чшъл пис.
Пусни го вкъщи, на леглото ти ще седне.

Болен здрав носи

Приказката ни разказа баба Йорданка Върбанова, на 68 години, бакърджийка от с. Кардам, Поповско.

Имало едно време един дядо и една баба. Веднъж дядото казал на бабата:

– Бабо, аз ще отида за риба, а ти стой тук, у дома, и наготви!

Отишъл дядото на реката. Наловил много риба. А отстрани, скрита в храсталаците, стояла една лисица и го следяла. Гледала го лисицата, гледала и се чудела: "Ех, Боже, Боже, ще мога ли тази риба да я взема от глупавия старец?"

Напълнил дядото каруцата с риба и си тръгнал. Тогава хитрата лисица легнала на пътя и се направила на умряла. Слезнал дядото при нея, ритнал я и си казал: "Умряла е! Сега ще занеса вкъщи хем риба, хем кожух на бабата!" Взел лисицата и я сложил на каруцата върху рибата. А по пътя лисицата хвърляла рибата от каруцата, хвърляла, хвърляла – една не оставила.

Стигнал дядото до вкъщи и викнал:

– Бабо, бабо, отвори ми портата, че ти нося хем риба, хем кожухче! Хвърляй старото кожухче в огъня да изгори!

Бабата, горката, зарадвала се много, хвърлила набързо старото кожухче в печката и отворила портата. Но какво да види – няма кожух, няма риба, няма нищо!

През това време лисицата слезнала от каруцата, събрала рибата и я занесла в дупката си. Наредила я там на синджири да изсъхне. Не щеш ли точно тогава дошъл Кумчо Вълчо и почукал на вратата.

– Кой чука? – попитала лисицата.

– Аз, Кумице. Отвори ми! – отговорил ѝ вълкът.

Лисицата се страхувала от силния вълк и затова му отворила. Но не искала да дели с него насъбраната риба, та му рекла:

– Недей поглежда нагоре, Куме, че много пепел има. Ще ти падне в очите!

– Добре, Кумице – отговорил вълкът.

Седнал той на стола и започнал да мисли – какво ли крие Кума Лиса, че не иска да поглеждам към тавана?

– Кумице, – казал вълкът – жаден съм! Донеси ми малко вода!

И докато лисицата му носела вода, той погледнал към тавана и видял рибата.

– О-о, Кумице – викнал Кумчо Вълчо, – това ли криеш от мен? Дай ми едничка да изям!

Нямало как, лисицата му дала.

– Дай ми още едничка!

Лисицата пак му дала. И така, докато рибата взела да намалява. Тогава хитрата лисица рекла:

– Виж, Куме, аз тази риба си я хванах на реката. Хайде да те заведа там и да те науча как да си наловиш!

Взел вълкът един кош и отишли на реката.

– Ха сега пробий дупка в леда, вържи коша за опашката си и го пусни в дупката – казала лисицата.

Вълкът така и направил. Било много студено. Кошът се напълнил с вода и замръзнал. Взел да се плаши вълкът: "Олеле, Боже, ще ме убият хората! Олеле, Боже, кучетата ще ме изядат!" Взел да се дърпа той – скъсал си опашката. Тръгнал да бяга.

Добре, ама лисицата го видяла, че идва към нея. И какво да направи – нали е хитруша, намазала си главата с вода, побягнала към една воденица, потопила се в брашно и главата ѝ цялата се налепила с тесто. Излезнала навънка, разтреперила се, разплакала се. Като я видял, вълкът я попитал:

– Оле, Кумице, какво си направила?

– Ох, Куме, пребиха ме от бой и не мога да си отида.

– Качи се на гърба ми, аз ще те занеса!

Тръгнали те да вървят, а лисицата си викала: "Болният здравия носи! Болният здравия носи!" Смеела му се.

– Кумице, какво говориш?

– Е, Куме, бая си на главата да ми мине по-бърже.

Занесъл я вълкът, а лисицата му рекла:

– Аз, Куме, сега ще ти вържа опашката, че да ти мине.

Взела кълчища, вързала опашката. В далечината горял огън.

– Слушай, Куме – рекла лисицата, – нали виждаш огъня? Отивай към него! Оттук като се засилиш, бягай и скочи над огъня! И опашката ще оздравее.

Послушал я глупавият вълк. Без да се замисли, тръгнал. Бягал, бягал и като скочил над огъня, кълчищата на опашката му се подпалили. Пламнал така вълкът и изгорял заедно със своята глупост.

порта *(вудàр)* – врата
пепел *(прахос, ушар)* – прах
бая си *(драбарàв)* – говоря си, за да се излекувам

Кое е смешното в приказката?

Прочетете следния откъс!

– Ох, олеле! Я ме погледни! От бой мозъкът ми изтече! Не мога да вървя!

Съжалил я Кумчо Вълчо. Рекъл ѝ:

– Покачи се на гърба ми, да те нося.

Покачила се Кума Лиса. Тръгнал Вълчо. Върви и пъшка под товара. А Лиса току повтаря:

– Бит небит носи! Бит небит носи!

– Какво приказваш, Лисано?

– Бая си на главата, Кумчо, да не усещам болките.

Откривате ли някаква прилика на текста с нашата приказка? Ако има такава, посочете точните думи и изречения!

За коя друга приказка ви подсещат те? Знаете ли кой е нейният автор? Ако не се досещате, ние ще ви помогнем. Приказката се казва "Кумчо Вълчо рибар" и нейният автор е **Ран Босилек,** който си избрал толкова звучен псевдоним.

РАН БОСИЛЕК е роден в гр. Габрово и неговото рождено име е Генчо Негенцов. Създава значимо по обем и достижения творчество за малките деца. Останал сирак още на седем години, той е израснал с мъдростта и поезията на народните приказки, които е разказвала неговата майка.

Първите свои литературни опити публикува в детското списание "Светулка". По-късно става редактор на списанието "Детска радост".

Най-известни негови приказки са "Неродена мома", "Жива вода", "Косе Босе", "Който не работи не трябва да яде", "Незнаен юнак" и още много други.

С какво си приличат двете приказки? Кое е общото и различното между тях?

В две колони отделете **общото** и **различното** между приказките "Болен здрав носи" и "Кумчо Вълчо рибар".

ОБЩО	РАЗЛИЧНО

Ако се затруднявате, може да си помогнете: **вълкът, лисицата, действието в приказката, заглавието, авторът, разказано с други думи.**

Кои от следните думи определят каква е лисицата и какъв е вълкът? Подчертайте ги!

хитра	глупав
лукава	недосетлив
лоша	наивен

Разместете думите така, че изреченията да станат ясни!

1. един дядо, една баба, имало, време, едно
2. дядото, на бабата, веднъж, казал

Ако искате да знаете!

лукав *(бенгалò)* – човек, който действа скрито, тайно
лош *(кханилò, бùлачшùò)* – недобър човек
наивен *(блàнаво, мулалàс)* – детски откровен човек

Разделете се на екипи и илюстрирайте момент от приказката, който най-много ви е харесал. Обяснете защо! Познайте кой откъс е нарисувал другият екип.

Годѝ кърѐла, о шорѐ цидѐла. *Мозъкът прави, а главата тегли.*

Барѐ шорѐ, гогѝ най. *Голяма глава – акъл няма.*

Недей да чакаш сватба

Ромска приказка от Васил Чапразов

Имало едно време едно куче. Лежало то пред къщата на господаря си, когато от гората се появил вълк и поискал да го изяде. Кучето се уплашило, не знаело какво да направи и в страха си решило да опита с приказки:

– Виж ме, Кумчо, колко съм мършаво, едно джезве кокали. Може и да се задавиш с мене. Почакай малко, скоро хората ще вдигнат сватба, а тогава има ядене бол, ще хапна добре, ще напълнея. Ела тогава и ме изяж.

Вълкът го послушал и свърнал към гората. Минали дни, седмица речи и вълкът се върнал при кучето. Но този път то го подушило и сварило да се качи върху къщата. Вълкът останал долу на земята, но нали си имали приказка, току погледнал нагоре и извикал:

– Гуджо, ела сега да те изям, нали така се уговорихме?

Кучето се помаяло върху керемидите, повъртяло важно опашка и му отвърнало:

– Друг път, когато ме хванеш пред къщата, недей да чакаш сватба.

Умните хора постъпват като това куче – когато са в опасност, не бързат да се предават.

бол *(бут)* – много, до насита
свърнал *(астардѐс)* – хванал, тръгнал ненадейно
свàрило *(уло лес мегдàни)* – имало достатъчно време, успяло
помаяло *(андердѐс пе годѐте)* – помислило, почудило

Кои са главните герои в приказката?
Кой е вашият любим герой? Защо?
Открийте и посочете подобна българска народна приказка?

Подчертайте онези качества, на които отговаря кучето!

любезно	находчиво	невъзпитано
страхливо	хладнокръвно	смело

Подчертайте онези качества, на които отговаря вълкът!

глупав	безотговорен	милостив
лаком	учтив	доверчив

Нарисувайте сцена от приказката, която ви е впечатлила най-много.

Драматизирайте приказката!

Следващата приказка е на Ран Босилек. В нея можете да откриете познати герои. Прочетете я.

На сватба

Гладен Вълчо на лов тръгна. Насреща му Дългоушко.

– Стой! – извикал Кумчо Вълчо. – Гладен съм. Ще те излапам!

Дългоушко се замолил:

– Недей, Вълчо, ме излапва! Каква сладост у мене има? В село сватбари те чакат. Печен овен ще си хапнеш.

– Тъй ли? Да вървим тогава.

Тръгнал Вълчо с Дългоушко.

Като вървели из пътя, Дългоушко заговорил:

– Като стигнем сега в село, сватбарите ще излязат. Ще ни посрещнат по сватбарски: кой с вила, кой с лопата, кой с цепеница чепата. И ще викат, ще се късат. Такъв е обичаят.

– Зная, Дългоушко, зная! – отговорил Кумчо Вълчо. Като стигнали край селото, викнал, ревнал Дългоушко:

– Де бре, у бре! Тека, Тека! Кумчо Вълчо!

Наизлезли селяните. Кой с вила, кой с лопата, кой с цепеница чепата. Та като подбрали Кумча, набили го по сватбарски.

С какво си приличат приказките “Недей да чакаш сватба” и “На сватба”? Кое е общото и различното между тях?

В две колони отделете **общото** и **различното** между двете приказки.

ОБЩО РАЗЛИЧНО

❶ Според вас, какви качества приписва Ран Босилек на вълка?
❷ Има ли нещо сходно с предишната приказка?
❸ Защо и в ромските, и в българските народни приказки вълкът е описан с едни и същи качества?

Свържете с права линия онези качества, които подхождат най-много на Дългоушко.

остроумен
разсъдлив
хитър
използвач
добър

Котките ядат и след това се мият

Ромска приказка от Васил Чапразов

През една зима паднал голям сняг. Хората не можели да излизат навън. Едно малко момиче, като разбрало, че майка му си е легнала, излязло на големия сняг да си играе. Насред двора видяло една голяма котка, която била замръзнала и я прибрало вкъщи. Стоплило я, завило я, нахранило я и котката се съвзела.

На прозореца на къщата една птичка гледала малките си. Като ги видяла, котката наострила ушите си и се запромъквала тихо, за да не я чуят птичките. Хвърлила се върху прозореца, ударила си главата о него и паднала на земята. Птичката ѝ се присмяла.

На сутринта, когато майката на момиченцето се събудила, какво да види – в къщата спи котка. Взела я и я хвърлила навън.

На котката ѝ станало студено, но този път влезнала в обора. А там що да види – птичката си хвъркала спокойно и сякаш не я забелязвала. Вдигнала си ушите котката, опнала крака и се хвърлила върху птичката, готова да я изяде.

Тогава птичката ѝ казала:

– Ти като живееш с хората, защо не правиш като тях? Хората по-напред се мият и чак след това ядат!

Размислила котката и пуснала птичката, отишла да намери вода да се измие. Върнала се скоро в обора, но... птичката не я чакала.

Котката забелязала, че кръжи наоколо и ѝ казала:

– Аз се измих и съм готова да те изям!

А птичката ѝ се присмяла:

– Този път не позна, хитрината ти няма да мине!

Много се ядосала котката, тръгнала си по пътя и си мърморела:

– Друг път хвана ли птичка, първо ще я изям, после ще се мия!

Оттогава всички котки първо ядат и тогава се мият.

съвзела *(авѐл пе тхемѐс)* – възстановила, дошла на мястото си
запромъквала *(пхирѐл без те дикхѐн ла)* – напредвала незабележимо
обор *(дѐмо, обори)* – място, в което живеят животните
мърморела *(вакярѐл пескѐ кѐркори)* – говорила си под носа

Каква беда е сполетяла котката?
Какво се случило между тях?
Каква е основната поука от приказката?
Напомня ли ви сюжетът на приказката на друга изучавана приказка?
Направете сравнение между двете приказки:
• Сравнете качествата на главните герои;
• Сравнете поуката от приказките;
• Сравнете действието в двете приказки.

Ако сте автори, какво заглавие ще измислите за приказката?

Со урѐл пе, ни хальѐл пе.
Каквото хвърчи, не се яде.

Вълкът и мечетата

Тази приказка ни разказа Юсеин Алиев (Кирчето), хорохане-рома, на 67 години от с. Кардам, Поповско.

Една мечка имала три мечета. Всяка сутрин тя ги оставяла сами в бърлогата и отивала да ловува. Но вълкът научил това и решил да изяде мечетата, докато майка им търси храна.

Промъкнал се той един ден до мечата бърлога и побутнал вратата. Тя била заключена.

– Мечета – провикнал се вълкът, – отворете ми! Аз съм вашата майка!

– Не си нашата майка! – отговорили мечетата. – Видяхме през ключалката лапата ти! На нашата майка пръстите са в червено, а твоите са сиви!

Отишъл си вълкът, но на другия ден намерил червена боя, намазал си пръстите и пак почукал на бърлогата.

– Мечета – провикнал се вълкът, – отворете ми! Аз съм вашата майка! Вижте ми пръстите – червени са!

– Да, но на нашата майка муцуната е бяла и главата е кафява, а твоята е сива! – отговорили мечетата. – Ти не си нашата майка!

На другия ден вълкът намерил киреч и си боядисал муцуната бяла, а главата кафява и пак почукал на бърлогата.

– Мечета – провикнал се той, – отворете ми! Аз съм вашата майка! Вижте, че и муцуната ми е бяла, и главата ми е кафява!

Погледнали мечетата – пръстите червени, главата кафява, муцуната бяла. Повярвали, че наистина е майка им. Отворили вратата и коварният вълк ги изял.

Дошла си вечерта мецана – какво да види! Вратата отворена, а в бърлогата останали само кокалите на мечетата. Разплакала се тя, плакала, плакала… Накрая тръгнала да търси вълка.

Но не знаела къде да го намери. Обикаляла ден и нощ, най-накрая решила да попита лисицата:

– Лисо, ние до сега не сме били приятели, аз все съм те гонила да те изям, но вече няма да е така! Кажи ми, моля те, къде да намеря вълка! Той е изял трите ми дечица!

Тръгнали двете. Стигнали до една дупка. Вътре спял вълкът. Той още бил сит от мечетата, които изял, и затова не усетил как приближили мечката и лисицата. Тогава мечката се нахвърлила върху него и го разкъсала.

– Повече никой няма да яде децата на дивите животни! – казала тя след това.

бърлога *(хев)* – дупка в земята, където живеят диви животни
муцуна *(муй)* – устата на животното (мечката)
кирeч *(киречи)* – вар
коварен *(бут билачшò)* – човек, който мами другите, за да им причини зло
диви животни *(вешѐскере хайваня)* – животни, които живеят в гората

Каква беда е сполетяла мечката?
Какви са Лисицата и Мечката в приказката?
Защо са станали приятелки?

Навярно всички вие знаете приказката за “Вълкът и седемте козлета”? Тя е много близка с предишната приказка. Вашата задача е да откроите приликите и разликите между двете приказки.

Сар ту забàса, кидѐ мъ забѝн тукѝ.
Както ти свириш, така и на тебе ще свирят.

Вълк и лисица

*Това е **турска народна приказка**, записана и преразказана от Хасан Якуб Хасан и Сабри Мехмед Джон.*

Живели някога вълк и лисица. Те били добри приятели. Една сутрин отишли в гората за дърва. Събирали, каквото събирали и вълкът започнал да охка:

– Кумице, боли ме стомахът и искам да си вървя вкъщи.

Лисицата се съгласила и го помолила:

– Кумчо, като минаваш покрай моята къщурка, хвърли едно око как са децата.

Вълкът стигнал до вратата на лисината къщурка и занареждал:

– Сита съм, пресита и с млечице ще ви наситя. Аз съм майчицата мила, която досега ви е кърмила. А сега отворете вратата да видите какво съм ви донесла.

Лисичетата помислили, че майка им е дошла и погледнали през ключалката.

– Ти не си нашата майчица. Нейните ръце бяха къносани – отвърнали те.

Вълкът си порязал кутрето. Изцапал с кръв ръцете си. Отишъл пред вратата на лисината къщурка и пак заговорил:

– Вижте, дечица, ръцете ми са къносани. Аз съм вашата майка.

Те отворили вратата. Вълкът влязъл и изял всички лисичета, които успял да хване. Само няколко сварили да се скрият. Едното – зад метлата, другото – в часовника, третото – зад вратата.

Лисицата се върнала вкъщи и като не могла да намери децата си, заплакала:

– Къде сте, дечица мои, изяде ли ви някой в горските усои?

Скритите лисичета излезли и разказали всичко. Разгневената лисица се заканила:

– Ах, ти, проклетнико, ще ти видя сметката аз на тебе!

Изкопала лисицата насред стаичката една дупка и наклала огън в нея. Когато дупката се напълнила с жар, сложила отгоре ѝ една фурна-

джийска лопата. Поканила вълка на гости. Когато вълкът дошъл, лисицата рекла:

– Кумчо, следобед мазах пода и още не съм постлала рогозките. Седни на тази лопата.

Вълкът седнал. След малко лисицата омесила тесто и рекла:

– Кумчо, лопатата под тебе ми трябва – и силно я дръпнала. Паднал вълкът в ямата с жарта и закрещял от болки колкото му глас държи:

– Донесете вода да изгася огъня. Дайте мед да си намажа дирника…

Гледала лисицата отстрани и го проклинала:

– Изгори, проклетнико, така ти се пада задето изяде дечицата ми!

Не успял лошият вълк да се спаси и станал на пепел.

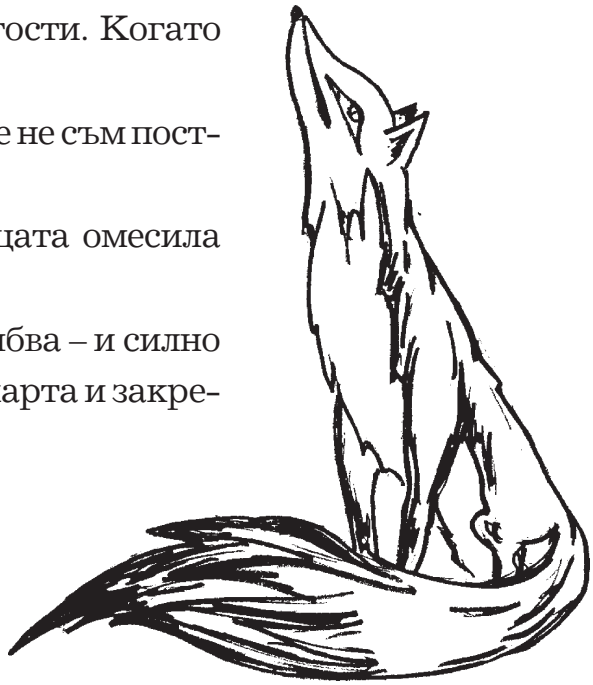

занареждал (*астардя̀с лѐске те керѐл*) – реди дума след дума, оплаква се
къносани (*къносимена*) – боядисани с къна
разгневени (*пхердилѐ холѝ*) – ядосани

Вече сте разбрали. Това е турска народна приказка.
Откривате ли нещо познато в нея? На коя друга приказка ви прилича?
По какво може да се познае, че е турска народна приказка?
Попитайте вашите родители дали знаят с какви обичаи е свързано къносването на ръцете? Запишете!

Сравнете българската, ромската и турската приказки, като отделите онези моменти, по които си приличат, и онези, по които се различават. Кой е лошият герой и в трите приказки?

Подчертайте вярната буква/сричка.

Лисичетата помислили, че маИ/Йка им е дошла и погледнали преС/З клИУ/Ючалката.

– Ти не си наША/Щта маИ/Йчица. Нейните рА/Ъце бяха кА/Ъносани – отвърнали те.

Вълкът си порязал кутрето. Изцапал с кръВ/Ф ръцете си. Отишъл преТ/Д вратата на лисината къЩ/ШТурка и пак заговорил:

– ВиЖ/Ште, дечица, ръцете ми са кА/Ъносани. Аз съм вашата маИ/Йка.

Те отворили вратата. Вълкът влязЪ/Ал и изял всички лисичета, които успял да хване. Само няколко сварили да се скрият. Едното – зад метлата, другото – в чА/Ъсовника, третото – зад вратата.

Лисицата се върнала Ф/Вкъщи и като не могла да намери децата си, заплакала.

Прочетете по роли разговора между мечетата и вълка, между лисицата и мечката в едната приказка и между лисицата, вълка и лисичетата в другата.

Нарисувайте най-хубавия за вас момент.

Как си изпатили вълкът и лисицата

Тази ромска приказка ни разказа Светла Симеонова на 11 години, хорахане-рома от с. Гагово.

Живели в далечни времена една лисица и един вълк. Те били приятели. Веднъж тръгнали в гората на разходка. Вървели, вървели и вълкът казал:

– Лисо, много огладнях!

– И аз, Вълчо – рекла тя.

Навлезли дълбоко в гората и по едно време лисицата чула блеене на овца. Тя казала на приятеля си:

– Вълчо, усещам, че наблизо има много овце!

– Лисо, да отидем по-бързо, че вече не мога да трая – казал той.

Те започнали да мислят как да хванат една по една овцете и да ги излапат. Хитрата лисица мислила, мислила и рекла:

– Вълчо, реших ти да отидеш и да забавляваш стария овчар, та да хванем поне една овца.

Вълкът направил така, както му казала Лиса. Овчарят го видял, грабнал сопата си и хукнал да го гони, а хитрата лисица започнала да измъква овцете една по една. Вълкът успял да се спаси от стария овчар и по-късно отишъл при Лиса. И какво да види – пред него безброй апетитни овчици. Лакомият вълк казал на лисицата, облизвайки се:

– Лисо, добра работа свършихме днес, но гладът напира и не издържам повече.

Така двамата приятели си хапнали сладко, сладко. Не след дълго време те пак нямали какво да ядат и решили отново да си потърсят прехрана в гората. Този път вълкът чул нещо и казал:

– Лисо, чувам блеене на кози, май са наблизо.

И наистина близката поляна била обсипана с бели козички, водени от млад овчар. Лисицата казала:

– Вълчо, първо да помислим, че ако ни хванат, ще ни пребият от бой.

Дълго време мислили и накрая хитрушата пак измислила. Решила сега тя да отвлече вниманието на овчаря, а вълкът да заведе козите до дупката на лакомниците. Лисана почнала да бяга, а момъкът след нея. Дядото на момчето видял обаче, че то гони лисицата и хукнал на помощ. Тръгнал към козите и какво да види – вълкът ги носи една по една. Дядото си взел сопата и ги подгонил в гъстата гора. Накрая хванал вълка, а внукът му – лисицата, и ги пребили от бой.

От тогава никой не видял нито вълка, нито лисицата в тази гора.

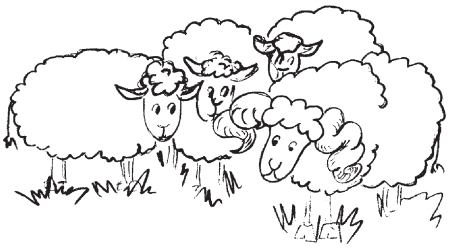

сопа (*ровлѝк*) – тояга, пръчка
приятел *(амàл)* – дете или възрастен, на когото вярвате и обичате, другар

Как точно са си изпатили вълкът и лисицата? Подкрепете с текст.

Попълнете пропуснатите букви. Коя народна мъдрост е записана?

У м...т п...а...и, г л...в...т... т...г...и.

Подредете заглавието на епизодите според развитието на случката:

Надхитрените животни
Случката с козите
На лов за овце

Разделете се на екипи. Подгответе текста за драматизация така, че да е удобен за сцена.

Врана и рак

Тази ромска приказка ни разказа Ани, 8-годишна, хорахане-рома от гр. Стражица

Летяла врааната над едно езеро и се оглеждала за някоя рибка. Не видяла рибка, но не щеш ли съгледала, че по брега пълзи рак. Спуснала се враната върху рака, сграбчила го с клюна си и отлетяла към една върба. Кацнала на нея и се приготвила хубаво да закуси с осмокрачко. Видял той, че работата е лоша и започнал да мисли как да се спаси. Казал на враната:

– Ехо, сестрице врано! Аз познавах майка ти и баща ти. Какви прочути птици бяха…

– Аха-а! – гракнала враната със затворен клюн.

– А какви гласовити певци бяха – продължил ракът.

– Аха-а! - гракнала пак враната със затворен клюн.

– Но колкото да бяха добри и прочути, пак не бяха като теб, врано!

– Гра-а-а – изграчила доволно глупавата врана, отворила човка и изпуснала рака във водата.

прочут (*прешундò*) – известен

Как ракът успява да се освободи от враната?

Какви съвети ще дадете на враната?

.....

.....

.....

Направете "рисувана книжка", като в нея нарисувате: езеро с красив изглед; как враната е сграбчила рака и накрая как ракът пълзи към брега.

Рейхан и Делфи

Тази приказка е написана от Ема Красимирова, на 8 години. Тя е от групата на хорахане-рома от с. Раданово.

Навън беше зима. В малка къщичка на брега на морето живееше бедно ромско семейство. Те имаха момиченце на име Рейхан. Предния ден Рейхан дълго време беше играла в снега и сега лежеше болна. Имаше треска и цялата гореше, а семейството ѝ нямаше пари за лекарства. Очичките ѝ бавно се затвориха и тя се унесе. Присъни ѝ се чуден сън. Сънуваше, че върви по морския бряг и хвърля камъчета в морето. Внезапно от него изплува делфинче. Казваше се Делфи. За учудване на Рейхан то

можеше да говори. Предложи ѝ да ѝ покаже морското дъно. Рейхан бързо се метна на гърба му и то се гмурна във водата.

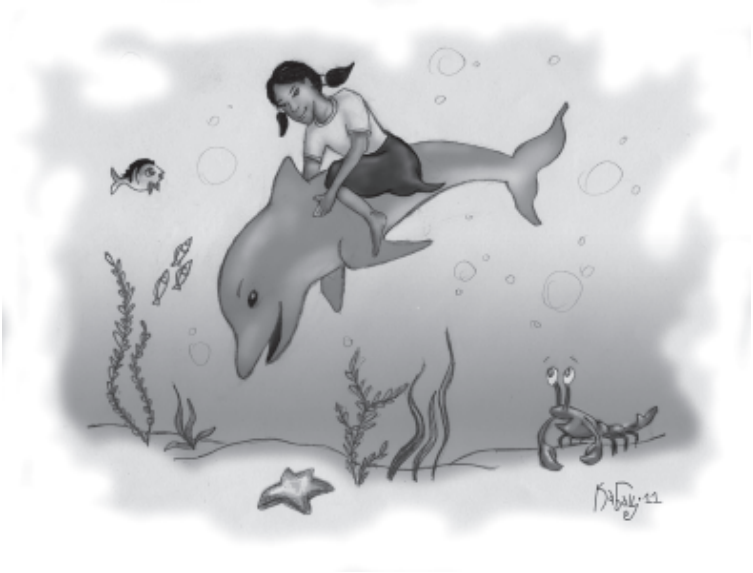

Пред очите на Рейхан се разкри чудна гледка. Пъстроцветни рибки танцуваха между кафяви и зелени водорасли. Медузи с прозрачни рокли плуваха наоколо. А по морското дъно криволичеха рачета и се криеха в дупките си. Делфи заведе Рейхан в двореца на морския цар Нептун. Той беше седнал тържествено на трона си, а около него весело се бяха разположили дъщерите му – русалките. Те разбраха веднага, че Рейхан е добро и послушно дете. Затова Нептун даде на момиченцето една чудодейна мида…

Когато Рейхан се събуди, треската ѝ беше преминала. Баща ѝ разказа, че докато бил за риба, успял да хване чудна мида, в която се намирал огромен бисер. Продал го и с парите купил лекарства за болното си дете.

Това беше Рейхановата нощ на чудесата.

криволичи (*бангярѐл пес*) – движи се като се извива на една или друга страна
трон *(тхагарутнѝ стѝлос)* – престол на владетел
чудодейна – удивителна, с вълшебна сила
бисер *(лъскаво бар)* – скъпоценен камък

Прочетете и се постарайте да запомните мъдростите:

За човека може да съдиш по приятелите му.
Ласкавата дума е като пролетен ден.
Майка на чедо зло не мисли.
Скромността краси човека.

Според вас, коя от пословиците не подхожда за приказката на Ема?

Членувайте съществителните имена в изреченията:

Морския… цар беше седнал тържествено на трон... си.

Царя… даде на момиченцето една чудодейна мида.

Разтревожения… баща намерил огромен бисер.

Разделете се на екипи. Образувайте нови думи от следните:

дете ……..

баща……..

весел……

щастлив……..

приятел……

О дел те дел туке бари бахт.

Господ да ти донесе голямо щастие.

Български народни приказки за животни

Когато се докоснем до българските народни приказки, неизменно се потапяме в очарованието на един необятен и прекрасен свят, наситен с фантастични и реални образи и картини от житейския бит и култура на българина. В голяма степен това се отнася до едни от най-старинните народни приказки – за животни.

Животните се срещат в приказките, споразумяват се или се лъжат, надхитрят се така, както правят хората помежду си. Най-често това са лисицата, мечката, вълкът, заекът, таралежът. Като цяло обаче приказките за животни разказват за много човешки качества и техните проявления в действителността. Лисицата е лакомница, хитруша, умее да излъже, да извлича винаги полза за себе си. Ежко Бежко обикновено не е много смел, но пък е умен, находчив и съобразителен. Вълкът и мечката стигат до глупост в своята наивност и лакомия, те са тромави и непохватни.

Ето една от известните български народни приказки за животни.

Вълкът и агнето

Овцете тъкмо се били прибрали в кошарите си. Кучетата спели, а овчарят свирел на кавал. Гладният вълк гледал през плета стадото. Едно неопитно агънце попитало звяра какво търси тук. Вълкът започнал да го омайва с мъдри думи и му отговорил, че търси крехка зелена тревица. Глупавото агънце му повярвало, че вече не се храни с месо.

– Та истина ли е, че не ядеш месо и малко тревица ти стига? Ако е тъй, нека отсега да заживеем като братя и да пасем заедно.

Агънцето тръгнало подир вълка, но той се обърнал, изръмжал и го изял на бърза ръка.

Пазете се от хубавите думи на онези хора, които се хвалят, че са добродетелни. Съди се за тях по делата им, а не по словата им.

Кое е най-поучителното в тази приказка?

Кои от думите ще използвате, за да характеризирате вълка и кои – агнето? Свържете ги със стрелки.

	добър, трудолюбив, наивен, приятелски	
агнето	настроен, крадлив, лош, съобразителен	**вълкът**
	прозорлив, глупав, умен, зъл	

Разделете се на екипи. Опитайте се да съчините текст – приказка със същото заглавие, но да завършва по друг начин.

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ И ИГРИ

Познай кой звук (буква) липсва?

В		Л	К			
П	Р		Я	Т	Е	Л
К		М	И	Ц	А	
Д	О	Б		Р		
Б		Р	Л	О	Г	А

Тук са написани имената на някои ученически принадлежности. Ако попълните правилно пропуснатите букви отгоре надолу, ще прочетете името на животно, което спи зимен сън.

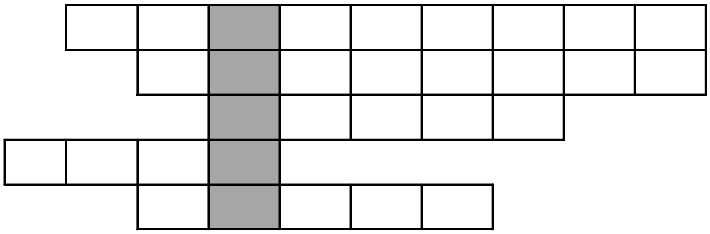

Може да си помогнете с думите *тетрадка, химикалка, чанта, блок, папка.*

Игра "Познай кой говори"

Нека всеки от вас да прочете (изпълни) някои характерни думи на животно – герой от предложените приказки, или да разкаже за неговата проява, без да го назовава. Слушателите (останалите ученици) трябва да отгатнат кой е героят и от коя приказка е, каква е поуката в нея.

.....

.....

.....

.....

Игра “Игра на заглавия”

Може и обратно. Учителят си подбира разказите от отделни приказки (по възможност по-кратки и по-стегнати). Той ги разказва, а децата поставят заглавия. Обясняват избора на заглавието – според мястото на действието, героите, края на разказа, съдържанието. При пълно обосноваване и определяне на вярното заглавие се дават два точки. Правилно заглавие без аргументи – носи една точка.

Игра “Кой го е казал”

В свободното време на учениците учителят записва отговорите на четири-пет деца на някакъв общ въпрос (например, какво най-много ти хареса днес в училище, кое ти беше най-скучно). Отговорите трябва да бъдат без никаква реакция от страна на учениците. На другия ден същите отговори се прочитат пред целия клас и трябва да се познае кой отговор на кое дете е. Разрешават се опити до два пъти най-много.

За любознателните

ПРОЧЕТЕТЕ:

• приказките “Врабчо и Лиса”, “Мечка и мравки”, “Кон и лисица”, “Лъв и човек” на Ран Босилек;

• приказките “И хитрецът се излъгва”, “Орел и лисица”, “Глупавият вълк” на Елин Пелин.

• приказките “Най-малкото пате”, “Кръщенето на стария вълк”, “Риболовец” на Ангел Каралийчев.

В тях ще се срещнете с различни приказни герои-животни, които ще ви разкажат приятни истории за това кой кого е надхитрил, кой на кого е помогнал или навредил.

САМИ ПРЕЦЕНЕТЕ ДОБРИ ЛИ СА ТЕХНИТЕ ПОСТЪПКИ!

Вълшебните приказки обикновено завършват с щастлив край. В тях героите могат всичко да правят, могат да бъдат на най-невероятни места, да изглеждат такива, каквито искат. Вълшебните герои преминават през много премеждия и изпитания, преживяват опасности и капани, но накрая достигат своята благородна цел. У героите народът цени преди всичко благородството и честността.

Щастливият край на приказките символизира мечтите на хората да надвият злото и да покажат, че доброто винаги побеждава. Ето някои от тях.

Заварената и доведената дъщеря

Тази приказка ни разказа Юсеин Алиев (Кирчето), хорахане-рома, на 67 години от с. Кардам, Поповско.

Имало едно време един беден човек. Жена му починала и се наложило да се ожени за втора жена. От първата имал едно момиче, а втората му жена довела друго момиче. На мъжа момичето било много красиво, а доведената дъщеря – малко грозна.

Тръгнали двете момичета за вода на чешмата. Случайно там бил излязъл царският син да ловува. Той, като видял хубавото момиче, много го харесал. Прибрал се вкъщи, но все за момичето мислел. Разболял се чак.

Сутринта взел пушката и отишъл на лов. Минал пак край чешмата да си напои коня., но какво да види там – едно дрипаво момиче, черно. А тя, мащехата, като разбрала, че царският син е харесал заварената ѝ дъщеря, а не нейната, я намазала с въглени. Като я видял, царският син не я познал и отминал.

Един ден така, втори ден така... На третия ден мащехата облякла с хубави дрехи своята дъщеря и я изпратила на чешмата за вода. Момъкът

пак тръгнал на лов и минал край чешмата. Като видял пременената дъщеря, харесал я. Върнал се в двореца и казал на майка си и на баща си, че я иска.

Отишли на другия ден царят и царицата да говорят с родителите на избраницата. Но като отишли, какво да видят – мащехата била измила заварената дъщеря и тя си била пак хубава.

– Жено – рекъл царят, – нашият син сигурно не знае, че избраницата му има по-хубава сестра. Да ги поканим довечера на бал в двореца, нека ги огледа и така да си избере.

А после се обърнал към мащехата:

– Нашият син харесва дъщеря ти, но не ми каза коя. Доведи и двете довечера в двореца на бал!

Само че мащехата решила да пристъпи царската заповед. Облякла тя своята дъщеря и тръгнали на бал.

Взело да плаче красивото момиче. Плакало, плакало, докато дошла кръстницата му – добра магьосница.

– Защо плачеш? – попитала тя.

– Защото и аз искам да отида на бал, но мащехата не ме пуска. А и нямам дрехи!

Тогава кръстницата направила магия и облякла момичето с най-красивите дрехи. Качила я на най-красивия файтон и я изпратила в двореца.

Царският син, като видял хубавото момиче, познал го веднага и започнал да танцува само с него. Танцували, танцували, но като станало късно, доведената дъщеря избягала, да не я гълчи мащехата. Прибрала се вкъщи, скрила хубавите дрехи и се преторила на заспала.

Сутринта взела стомната за вода и отишла на чешмата. Но там вече я чакал царският син.

– Защо се криеш от мен? Защо избяга вчера? – попитал той.

– Страх ме е, принце, от моята мащеха. Тя не ми дава да се виждам с тебе! – отговорило момичето.

– А защо баща ти се е оженил за такава лоша жена?

– Защото е беден.

– А ти искаш ли да се ожениш за мен?

– Искам, принце! – зарадвало се момичето.

– Тогава тръгвай с мене! Ще станеш моя жена, ще живеете с баща си в двореца и бедността ще е завинаги далече!

Така се оженили и заживели щастливо.

дрипава *(парадѝ дрехѐнге)* – облечена с вехти, износени дрехи
пременена *(шукàр урадѝ)* – облечена в нови, хубави дрехи
гълчи *(ривинла)* – кара се

Защо в приказките има добри и лоши хора?
Защо справедливостта винаги побеждава?
Винаги ли приказките завършват с хубав край?

На коя друга приказка ви напомня тази? Открийте в текста точните изречения, които подкрепят приликата с другата приказка.

Превърнете пряката реч в непряка.

– Защо се криеш от мен? Защо избяга вчера? – попитал той.

– Страх ме е, принце, от моята мащеха. Тя не ми дава да се виждам с тебе! – отговорило момичето.

– А защо баща ти се е оженил за такава лоша жена?

– Защото е беден.

– А ти искаш ли да се ожениш за мен?

– Искам, принце! – зарадвало се момичето.

Ко гюнѐ исѝ бут халкѐ, ама о лачшъ си харѝнка.
По света има много хора, но добрите са малко.

Бабата, дядото и многото деца

Тази приказка ни разказа Мурат Садъков Мехмедов, хорахане-рома, на 67 години от с. Водолей, Великотърновско.

Живели някога един дядо и една баба. Дълги години те нямали деца.

– Бабо, бабо, какво ще правим? – тюхкал се дядото. – Ние остаряваме, а нямаме деца! Трябва да намерим начин да си родим!

– Дядо – казала веднъж бабата, – една стара жена ми каза какво да направим. Ще вземем една тиква, ще духнеш ти един път в нея, ще духна и аз, ще я затоплим. После ще я сложим край печката. И каза ми таз баба, че от топлината тиквата ще се спука и ще се народят много деца. Колкото семки има вътре, толкова деца ще има.

Така и направили. Народили се много деца. Но много деца искат и много да ядат, а бабата и дядото не били богати. Едва успявали да ги изхранят.

Днес тъй, утре тъй, зачудили се старците какво да правят. Рекла един ден бабата:

– Оле, дядо, как ще ги храним всичките тези деца? Дай да ги заведем край реката, да хвърлим в нея една питка и да кажем на първото: "Бягай, миче, да годиниш питката!". То ще се удави. После ще кажем на другото: "Тичай сега ти!", докато се издавят всичките!

Тъй си говорели бабата и дядото. Но две от децата – братче и сестриче, били случайно скрити зад печката в стаята и чули разговора.

На другия ден дядото впрегнал каруцата и викнал:

– Хайде, деца, качвайте се всички, ще вървим на реката!

Качили се децата. Преди да тръгнат бабата огледала къщата дали е празна, да не би да е останало някое дете. Но не видяла, че братчето и

сестричето, които предния ден чули разговора, се били скрили: момичето – под метлата, а момчето – зад вратата.

Върнали се бабата и дядото сами. Седнали край масата, постояли. Взела да плаче бабата:

– Дядо, дядо, какво направихме? Ние издавихме всичките си деца и сега няма никой с нас!

Завайкал се и дядото:

– Грях направихме, бабо! Децата са по-скъпи от хляба! Как ще живеем сега! Поне едно момченце да беше останало да ми помага, а на теб – едно момиченце да беше останало!

И излязло тогава момиченцето иззад метлата.

– Бабо, аз ще ти помагам! – викнало то.

– А аз ще помагам на теб, дядо! – обадило се из под леглото момченцето.

И така заживели щастливи и доволни.

тюхкам *(чудѝнава ман)* – издавам тежки въздишки

Защо приказката има такова заглавие?
Ако вие бяхте на мястото на бабата и дядото, какво щяхте да направите?

Свържете със стрелки изразите от лявата и дясната страна така, че да стане ясно какъв е видът на всяко изречение?

Грях направихме, бабо!	Съобщително
Завайкал се дядото.	Въпросително
Дядо, какво ще правим сега?	Възклицателно

Разделете се на две групи. Нека първата група да събере поговорки, свързани с хляба, а втората група – поговорки, свързани с децата.

Подгответе се да драматизирате приказката**.** Сами определете ролите на героите и задачите.

Василица

Ромска приказка от Йосиф Нунев

Било много отдавна, когато много роми били още катунари и волно бродели надлъж и нашир през равнини и планини.

През една мразовита зима те минавали през Балкана, за да намерят топло място за зимуване на юг. Не щеш ли, извила се страшна буря. Наоколо притъмняло и нищо не се виждало. Въздухът станал леденостуден и трудно се дишало. По-старите катунари разбрали, че са обречени на гибел.

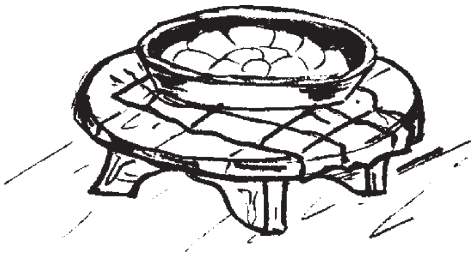

Изведнъж блеснала светкавица. Изневиделица при уплашените роми се появил човек с волски впряг. Той бил едър юнак с усмивка на лицето, а огромните му волове с гърбовете си опирали небето. Без много да му мисли, той закачил каруците от катуна и бавно, но сигурно ги извел в равнината. Казвал се Васил, а денят бил 14 януари.

Оттогава насетне ромите започнали да почитат този ден, деня на своето спасение, и в знак на уважение към своя спасител го нарекли Василица.

катунари – скитници, чергари, организирани в малък керван

Защо в легендарните приказки има спасители и спасени?
Защо ромите пресичали Балкана?
Защо те нарекли деня на своето спасение Василица?

Разкажете други легендарни приказки, свързани с Банго Васили, Свети Георги и други.

Нарисувайте различни моменти от приказката. Направете изложба с рисунките.

БИТОВИ НАРОДНИ ПРИКАЗКИ

Битовите приказки разкриват един богат свят, който е очарователен в своята наивност и любов към човека. Светът, в който живеят героите на битовите приказки, е близък до света на читателя. Това ги прави още по-разбираеми за тях.

В битовите приказки липсва фантастичен елемент, те пресъздават ежедневието на хората, трудностите и конфликтите, с които се срещат. Героите в битовите приказки са най-различни хора – бедни, богати, умни, глупави, мързеливи, трудолюбиви. Чрез тях народната мъдрост иска да осмее пороците, като ги противопостави на добродетелите. В приказките съжителстват правдата с лъжата, сръчността с непохватността, мъдростта с глупостта и др.

В битовите приказки се поставят вечно вълнуващите въпроси за отношенията между родители и деца, за родителски и синовен дълг, за доброто и злото, за богатството и бедността. Поуката в тях е ясна, но не се изрича направо, а се подразбира.

Едни от най-известните български битови народни приказки са: "Най-скъпоценният плод"; "Неволята"; "Ученият син и ненаученият татко"; "Защо не убиват старите хора".

В ромския фолклор битовите приказки също са едни от най-често срещаните. Ето две от тях.

Вярата сторила чудо

Ромска приказка от Васил Чапразов

Имало някога един много беден ром, който живеел с жена си и многобройната си челяд накрая на селото. Нямали си имот, ни овчица, ни козица. Мъжът и жената едва смогвали да прехранят семейството си. Той не спирал да оре и да копае по чуждите ниви, а тя обикаляла

съседките си да им помага в стопанската работа. Давали ѝ яйца, брашно, сланина, но винаги се съобразявали с гордия ѝ характер. Тя криела бедността си от хората, не искала те да знаят, че храната не им достига. Страхувала се, че някой може да се подиграе с децата или с мъжа ѝ. И вярвала, че скоро, много скоро и те ще се сдобият с имотец, с някоя кокошчица или яренце.

Блестяло от чистота в бедния дом. Стопанката от вечерта приготвяла всичко на мъжа и на децата си, припалвала кандилото, а сутрин ставала и докато премитала двора, все пеела. Мъжът ѝ палел печката, а тя с децата поддържала огъня, за да си помислят хората, че пече хляб за цялата седмица.

Не се харесвало това на съседката ѝ, която освен че мързелувала и оставяла децата си да въшлясват, все заничала през плета да разбере как живеят комшиите, защо коминът им все дими. Една сутрин тя отишла у бедните хора. Без да почука на вратата, бързо влязла вътре и се заозъртала, искала всичко да забележи. Бедната жена, тя тъкмо била запалила печката, я поздравила, но като се сетила за какво е дошла съседката, побързала да излезе навън, уж да вземе нещо, а и да се помоли, че изгаряла от неудобство и срам. Лошата жена грабнала ръжена да отвори печката, за да се наслади на ромската беднотия. Още щом приближила, отвътре вместо огън я лъхнала миризмата на току-що изпечен хляб. Печката била пълна с бели горещи самуни. Ужасила се от изненада мързеливата съседка. Не вярвала на очите си, но успяла да извика на стопанката:

– Лено – тя тъй се казвала, – дай една лопата, че да не изгори хлябът.

Бедната жена едва се съвзела, като видяла хляба през вратичката на печката.

– За нея излязох – смотолевила тя и подала дървената лопата.

Вярата, нейната вяра, сторила чудото.

кандило – светилник, който се поставя пред икони в знак на почит
ръжен – желязна лопатка, с която рият огън
самун – ръчно приготвен домашен хляб

Защо бедната жена прикривала бедността си?
Защо лошата жена влезнала в бедната къща без да почука на вратата?
Защо вярата сторила чудо?

Опишете ромската къща. Как изглежда тя отвътре?
Избройте пет прилагателни, с които бихте описали бедната жена.
Избройте пет прилагателни, с които бихте описали богатата ѝ съседка.

Определете коя според вас е поуката от тази приказка. Опишете я в тетрадките си.

Драматизирайте приказката.

Умният ром

Ромска приказка от Йосиф Нунев

Имало едно време един беден, ала много умен ром. Той се казвал Асан. Наближавал празник и бедният човек едва спастрил малко пари. С тях купил една кокошка и я занесъл вкъщи да зарадва челядта си. Добре, ама като дошъл самият празник, Асан се позамисли и рекъл на жена си:

– Слушай сега, жено, какво съм намислил! Ще взема тази кокошка и ще я занеса на царя. Тъй и тъй сме си бедни и гладни, и без нея ще минем, но поне ще разберем що за цар ни управлява.

Речено – сторено. Взел кокошката Асан и отишъл право в царския палат. Царят тъкмо се бил разположил на трапезата с цялото си семейство.

Щом разбрал за какво го търсят, той наредил да пуснат рома. Като го изслушал, погледнал кокошката и се усмихнал. Рекъл:

– Хубаво си решил, Асане, ама ние сме шест души, а кокошката ти е само една. Ако успееш да ни я поделиш така, че всички да останем доволни, ще те възнаградя богато. Инак те чакат десет тояги по гърба.

Позамислил се малко Асан, па взел ножа и почнал. Първо отрязал главата на кокошката и я поднесъл на царя:

– Ти си главата на това семейство, царю честити, и на теб се пада главата на тази кокошка.

Сетне отрязал трътката и я поднесъл на царицата:

– В тази къща ти си майката, ти си родила тези прекрасни деца. За тебе е трътката, царице моя.

После отрязал крилата на кокошката и ги поднесъл на царските дъщери с думите:

– Вие, прекрасни девойки, сте като птиците. Един ден, щом си намерите царски синове за мъже, ще отлетите от бащиното си гнездо. Затова, ето ви по едно крило.

Накрая срязал краката на кокошката, дал по един на всеки от синовете на царя и рекъл:

– На вас, момчета, давам по един крак – да обходите царството и да го опознаете, хората си да обикнете. А като се находите, да се върнете пак при баща си и да управлявате с него.

Царят останал много доволен от думите на бедния ром и наредил на ковчежника си да му даде торба с пари и да го изпрати по живо и по здраво.

Тръгнал Асан да си ходи засмян до ушите. Добре, ама насреща, на пътя – алчният богаташ Адем. Като видял съселянина си толкова весел, той го запитал:

– Асане, да не си намерил имане, та си тъй зарадван?

Добро сърце носел Асан и разказал всичко на богаташа. Изслушал го той и тутакси рекъл:

– Щом е така, ще взема да му занеса не една, а пет кокошки.

Разтърчал се богатият и скоро се явил в двореца с пет кокошки.

– Добре си решил, Адеме – казал и на него царят, - но ние сме шестима, а твоите кокошки са само пет. Ако успееш да ни ги поделиш по равно така, че всеки от нас да остане доволен, ще те възнаградя богато. Не успееш ли – чакат те десет тояги по гърба.

Като чул условието на царя, лакомият богаташ се замислил. Мислил, мислил, но не могъл нищичко да измисли:

– Царю честити! Едва ли в нашето царство ще се намери човек, който да подели наравно пет кокошки на шест души.

– Ще се намери, Адеме, ще се намери! – засмял се царят и изпратил хора да извикат бедния Асан.

Щом се явил в двореца, царят направо го попитал:

– Асане, вярно ли е, че не можеш да разделиш по равно пет кокошки на шест човека?

Умният ром помислил малко, па рекъл:

– Царю честити! Ти и царицата – двама, и една кокошка – прави три. Двете ти дъщери и една кокошка – пак прави три. Двата ти сина и една кокошка – също прави три.

– Добре, но кокошките са пет, а ти раздаде само три от тях? – възразил богатият Адем.

– Аз – един, и две кокошки – прави също три. И сметката излиза – довършил Асан.

Като чул това, царят останал много доволен и отсякъл:

– Дайте на Асан още една торба с пари, а на Адем ударете десет тояги по гърба.

Така умният ром спечелил две торби с пари и две кокошки, а алчният Адем получил десет тояги по гърба и загубил петте си кокошки.

спастрил *(гаравдя̀с)* – скрил, спестил
челяд (*чъ̀лад*) – родни деца

Защо приказката има такова заглавие?
Ако вие бяхте на мястото на Адем, какво щяхте да направите?

Свържете със стрелки изразите от лявата и дясната страна така, че да стане ясно какъв е видът на всяко изречение?

Ще се намери, Адеме, ще се намери!	Съобщително
Като го изслушал, погледнал кокошката и се усмихнал.	Въпросително
Асане, да не си намерил имане, та си тъй зарадван?	Възклицателно

Подгответе се да драматизирате приказката. Сами определете ролите на героите и задачите.

Приказки за Хитър Петър

Сред българските битови народни приказки се открояват приказките за Хитър Петър. По своята същност те са хумористични разкази с определена поука. По-кратките от тях се наричат анекдоти. Историите осмиват човешките пороци и изобличават алчни чорбаджии, попове, продажни съдии. Тези приказки са създадени по време на Османската империя. Често включват надлъгване между Настрадин Ходжа и Хитър Петър. Самият Настрадин Ходжа е популярен герой от турския фолклор. Той е беден, но изобретателен в словото си, насочено срещу по-силните и по-богатите хора. В българския приказен фолклор Настрадин Ходжа се озовава на мястото на излъгания и изигран от Хитър Петър.

Известни приказки са: "Хитър Петър и Настрадин Ходжа"; "Хитър Петър и селяните"; "Отплатата на Хитър Петър" и др.

Хитър Петър и Настрадин Ходжа

Веднъж Настрадин Ходжа срещнал Хитър Петър и му казал:

– Ти ли си Хитър Петър?

– Аз съм!

– За теб съм чувал да се приказва – рекъл ходжата, – че си знаел да лъжеш много майсторски. Искаш ли да се надлъгваме двамата, та да видим кой ще надлъже?

Хитър Петър се почесал по тила и рекъл:

– Добре, хаджи ефенди, съгласен съм. Ама ти остани тука да почакаш малко, че съм оставил торбата с лъжите у дома, та ще отърча да ги взема.

– Тичай – отвърнал Настрадин Ходжа, – аз ще те почакам.

Хитър Петър се изгубил из улиците на селото, а ходжата се подпрял на един зид и зачакал. Чакал ходжата, чакал и все гледал насам-натам – Петър все го нямало, до вечерта. Чак на другия ден ходжата срещнал Петър и му викнал отдалеко:

– Бре, Петре, вчера те чаках цял ден да се надлъгваме, а ти не дойде с торбата. Види се, достраша те от мене…

– Хаджи ефенди – рекъл Петър, – като те накарах да чакаш цял ден на вятъра, каква по-голяма лъжа искаш от мен. Аз без торба те излъгах, та какво ли щеше да стане, ако бях я донесъл….

отърча *(прастàнило)* – притичам
надлъгване *(хохàвна пес)* – двама души да се лъжат един друг, кой ще каже по-голяма лъжа

Защо Петър го наричат Хитър Петър?

Кои от думите ще използвате, за да характеризирате главните герои? Свържете ги със стрелки.

	добър, наивен, лош, умен, досетлив	
Хитър Петър	лош, съобразителен, алчен	**Ходжата**
	прозорлив, глупав	

За любознателните

В битовите приказки се поставят въпроси, с които човек живее всеки ден, най-важните въпроси – за сеитбата, за отношенията в семейството, за труда, за лъжата, неблагодарността и други качества.

Положителните герои не притежават никакви свръхестествени сили, те са най-обикновени хора и се отличават с положителни качества – съобразителни, сръчни, умни, добросърдечни и др.

Оцветете и посочете от кои приказки са героите!

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ И ИГРИ

Знаете ли, че по мотиви на вълшебни приказки са създадени много музикални творби за музикалната сцена (опера, балет). Например: **“Сребърните пантофки”** от Парашкев Хаджиев, **“Златната птица”** от Марин Големинов, **“Лешникотрошачката”, “Спящата красавица”, “Лебедово езеро”** от Пьотр Чайковски, **“Пепеляшка”** от Сергей Прокофиев.

Гледайте детски филм с вълшебства. Разкажете за поучителното и измисленото в него!

Какво бихте направили, ако сложите на главата си “невидима шапка”? Разкажете нещо интересно!

Запишете с всяка буква от написаната в кръстословицата дума друга дума, която назовава градински зеленчук.

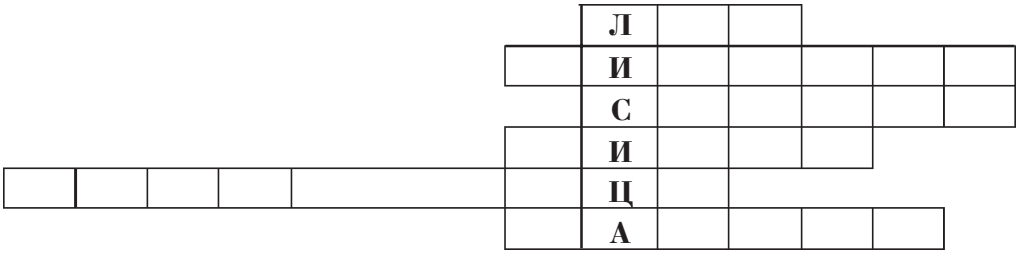

Ако се затруднявате, **помогнете си** със следните зеленчуци: **зеле, картоф, домат, краставици, спанак, лук, тиквички, пипер, моркови, чесън.** Нарисувайте ги.

За любознателните

Може да прочетете вълшебните приказки “Чудната кутийка”, “Златната ябълка”, “Жива вода” на Ран Босилек и “Историята на една ябълка”, “Ощърбеният месец”, “Небесната дъга” на Ангел Каралийчев.

РЕЛИГИОЗНИ ПРИКАЗКИ

В религиозните приказки обикновено се разказва случка, история, свързана с дявола или Господ. В тях героите са обикновени хора, които търсят своето щастие. В повечето случаи дяволът пречи, а Господ помага. Ето някои от тях.

Защо ромите са разпилени по целия свят

Тази приказка ни разказа Сашка Мундева, на 56 години от гр. Шумен.

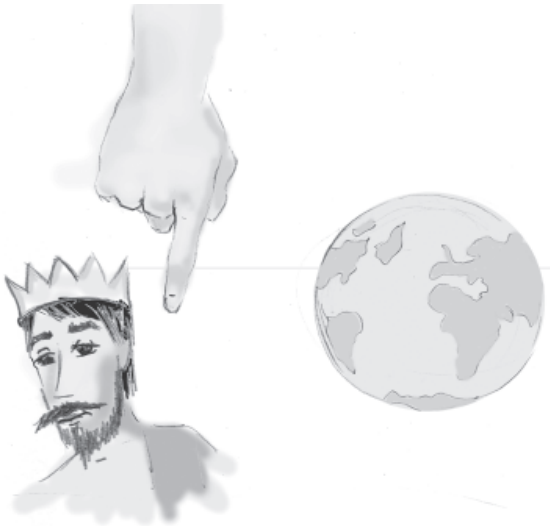

Дал бил цар на ромите. Той решил да създаде държава и да управлява, като се провъзгласи за Бог. Тогава Господ се разгневил на неговото неподчинение и решил да го накаже. Взел Дал в едната си ръка, а в другата събрал ромския народ. Замахнал с ръката си и разпилял ромите по целия свят. Обърнал се към Дал, който стоял в другата му ръка и му казал:

– Когато ги събереш всичките до един, тогава ще създадеш собствена държава и ще я управляваш. Тогава ще бъдеш равен с мен!

Затова и до днес ромите са разпилени по целия свят и нямат собствена държава.

?

Защо ромите нямат собствена държава?
Познавате ли някой автор на приказки, който пише също за ромите?

Прочетете следния текст!

Един ром, като скитал от село на село, минал през една планина и попаднал на една овчарска колиба.

– Ха, овчарят ще ме гости с мляко и сирене – казал той и се отбил в колибата.

– Добър ден, овчарю!

– Дал бог добро, пътнико!

?

За кого се говори в приказката? Тя се казва "Сила и хитрост" и е написана от известния разказвач на приказки **ЕЛИН ПЕЛИН.**

Неговото истинско име е Димитър Стоянов и е роден в с. Байлово, Софийска община. Написал е множество стихотворения, поеми, басни и приказки за деца. Събира и обработва народни приказки. Най-известни негови герои са Ян Бибиян, дяволчето Фют, тримата глупаци и още много други.

Разкажете приказката така, че да покажете съчувствието си към ромите.

Мит за хората

Ромска приказка от Теодора Крумова

Първо Господ бил създал от кал хората. Но както направените от глина грънци трябвало да се изпекат, за да станат грънци, така трябвало той да изпече и хората. Направил Господ голям огън, но огънят бил много силен и първите хора, които изкарал от огъня, станали черни като катран. Това били черните хора.

После Бог сложил другите, като внимавал да не изгорят. Но ги извадил бързо и те останали бели като кирeч. Това били белите хора.

Тогава Господ сложил отново да се пекат хора в огъня. Този път ги опекъл много добре. Хората станали кафяви като шоколад. Това били ромите. Затова Господ много ги обича.

Какво друго заглавие бихте измислили на приказката?
Защо Господ обича ромите?

Разкажете приказката на свои приятели, братче или сестриче!

Нарисувайте хора с бяла, черна и кафява кожа!

Защо ромите почитат гъската

Ромска приказка от Йосиф Нунев

Било е много, много отдавна. Бог решил да помогне на евреите и научил Мойсей как да ги изведе от Египет, за да ги отърве от омразното робство

В една тъмна нощ те тайно тръгнали към обещаната им земя. Но и на ромите им дошло до гуша, та и те се втурнали след тях. Добре, ала вдигнали такъв шум, че египтяните ги усетили и изпратили цяла войска подире им да ги погуби.

Стигнали евреите до морето и... мигом пред тях се появил път, който ги завел на другия бряг. Стигнали и ромите до това място, но мигом морето се затворило пред тях. Стояли те и не знаели какво да сторят – от едната им страна дълбоко море, от другата – египетските войници. Ами сега?

Тогава изневиделица голямо ято гъски се спуснало към морето – току до самия бряг. Хвърлили се ромите във водата, метнали се върху гърбовете на едрите птици и с тях стигнали до отсрещния бряг.

Така ромското племе се спасило от сигурна гибел. Затова и до ден днешен гъската е на почит сред мало и голямо.

подире *(пал)* – след
погуби *(мударѐл)* – убие, изтреби
мигом *(кхатармѐни)* – на момента, веднага
изневиделица *(на жанѐл катѐр)* – незнайно от къде

Защо ромите се втурнали да бягат след евреите?
Какво правели те в Египет?
Знаете ли историческата истина за техния произход?
На коя друга легенда ви напомня тази приказка?

От следното изречение извадете глаголите. Опитайте се да ги свържете с други съществителни имена.

Хвърлили се ромите във водата, метнали се върху гърбовете на едрите птици и с тях стигнали до отсрещния бряг.

Разделете се на екипи. Изиграйте приказката като пиеса.
Изпълнете задачите:
- Превърнете текста в пиеса;
- Изработете подходящи декори;
- Формулирайте задачите за изпълнение.

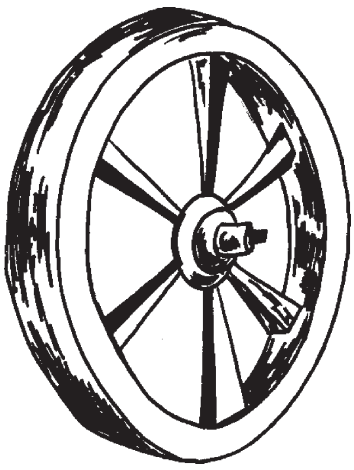

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ И ИГРИ

Игра "Незавършеният разказ"

Учителят определя едно дете за свой помощник. Помощникът определя свой съученик, който да каже едно изречение. Учителят казва след изречението някакъв предлог (*на, по, ако* и т. н.). Помощникът посочва дете, което да продължи съобразно предлога. Който не може да се справи със задачата, изгаря от играта.

Друг вариант – детето, което е казало изречението, определя следващото чрез предлога. Необходимо е децата да не се повтарят, за да бъде интересно и забавно.

Игра "Да кажем думите"

Класът се разделя на екипи. При единия от тях децата трябва да казват думи, пред които може да се постави прилагателно име – *добрата (о, е, ят).* При другия – съществително, към което децата отнасят прилагателни имена. Например, към *добрата* може да се отнася за *феята, майката* и др. Третият екип съобщава глаголи, към които могат да се отнесат съществителни имена. Например – *майката отгледала, прелетяла феята* и др.

Измислете една история, в която вашият герой побеждава хитрия дявол! Може да използвате следните думи: *беден и добър рибар, неизвестно и умно момиче, хитър и лукав дявол.*

Опитайте се да нарисувате устно картината, която си представяте, когато четете следните изрази: "хората станали кафяви като шоколад", "когато ги събереш всичките до един".

Опишете вълшебствата, които открихте в приказките.

.....

.....

.....

.....

.....

Направете илюстрация на любим ваш момент от вълшебните приказките. Подредете изложба с илюстрации.

Съчинете гатанки и ги запишете във вашите читателски дневници.

Разделете се на екипи и нарисувайте епизод от приказка. Обявете състезание по следните показатели:

- Всички рисунки на екипите да са интересни
- Да са различни
- Умело да са използвани изразните средства на изобразителното изкуство

Какви дейности извършвате в училище под ръководството и с помощта на вашия учител?

	Р	И	С	У					
				Ч		Т		М	
			П	И	Ш				
Р	Е	Ц	И	Т					
И	Г	Р		Е					
М	О	Д	Е	Л					

За любознателните

Прочетете приказките на:

- *Елин Пелин – "Най-справедливият", "Ангелът на справедливостта";*
- *на Ангел Каралийчев – "Жълтици".*

АНЕКДОТИЧНИ ПРИКАЗКИ

Анекдотичните приказки са къси любопитни историйки, които разказват за характера и поведението на хората и животните. В тях малко се преувеличава обикновеният живот на хората. В българския фолклор най-често срещаните анекдоти са за Хитър Петър, за габровци, за шопите.

Сѝстрото

Тази приказка ни разказа Славка Янакиева, на 19 години. Славка е от групата на хорахане-рома, а приказката е научила от баба си Фиданка (Патиша) от град Стражица.

Имало едно време една бедна жена. Един път тя си взела систрото и отишла да работи в една богаташка къща. Трудила се неуморно цял ден и привечер тръгнала да се прибира. По пътя така я натиснала умората, че като стигнала до една фиданка от слива, наместила си систрото върху нея и приседнала да си отпочине. Тръгнала си чак когато силиците ѝ се повъзвърнали отново. Добре, ама тя се прибрала у дома си, но забравила систрото върху младата фиданка.

Минало време, фиданката пораснала и станала голямо дърво. Веднъж старицата счупила новото си систро, тъкмо докато се печал хлябът, който била сложила. Тогава тя се сетила за старото, отишла до сливата, подскокнала да си вземе старото систро, но не могла. И помолила сливата

– Сливо, сливо, моля те, наведи си клоните да си взема систрото, че ми трябва за питата.

– А не, аз вече пораснах! - отговорила сливата. – Като бях малка, се огъвах, сега не мога!

Бабата се ядосала и тропнала с крак:

– Ако не ми го дадеш, аз ще отида при брадвата и ще я накарам да дойде да те отсече!

Тръгнала тя да търси брадвата. Вървяла, вървяла, най-накрая я намерила и попитала:

– Брадво, брадвичке, ще отидеш ли да отрежеш онази слива, че да си взема систрото. То ми трябва много, за да си обърна хляба!

– О, как да отида? Аз съм уморена, а всеки момент ще дойдат дърварите да ме вземат, че ще ходим пак в гората. Остави ме да си почина!

– Тогава – ядосала се бабата - аз ще отида да те обадя на огъня. Нека той дойде да те изгори!

Отишла тя при огъня и го помолила:

– Огньо, огньо, моля те, отиди! Изгори онази брадва, която не иска да отреже сливата, за да си взема систрото!

– Не мога, бабо! – отговорил огънят. – Аз сега съм изморен, след малко ще дойдат мокрите овчари и ще искат да се стоплят. Къде да вървя аз, не мърдам от тука!

– О – ядосала се бабата, – тогава ще отида да те обадя на реката! Тя ще дойде и ще те залее!

Тръгнала бабата да търси реката, вървяла, вървяла и накрая я намерила. По същия начин помолила реката, но реката казала, че не може да отиде, защото ще се размъти, а като дойдат овцете, не могат да пият от мътна вода. Бабата пак се ядосала и рекла:

– Тогава ще отида при овчаря. Той ще подкара овцете си да минат през теб и ще те размътят!

Намерила овчаря, помолила и него. Той пък отговорил, че сега си свири на кавала под сянката и не му се мърда. Бабата отишла при мишките. Помолила ги да влезнат в кавала на овчаря и да го запушат, но те не ѝ обърнали внимание, защото си събирали просо за през зимата.

Отишла бабата при котката:

– Котке, котенце, моля те, отиди да изядеш онези мишлета. Те не искат да запушат кавала на овчаря, а той не иска да подкара овцете към реката. Тя пък не иска да изгаси огъня, а огънят не иска да изгори брадвата.

– А защо ти е да гориш брадвата? - попитала котката.

– Защото тя не иска да отсече сливата, а на сливата е моето систро. Няма как да извадя хляба от пещта и той ще изгори!

– Бабо, аз сега си ближа хубаво чиниите, защо да ги оставя, че да отида да търся мишките. Направи си нов хляб!

Тогава бабата почукала на вратата и казала:

– Стопанке, стопанке, излез, че котката ти ближе чиниите!

Скочила жената, грабнала една сопа и подгонила котката. Котката пък побягнала и подплашила мишките. Те се скрили в кавала на овчаря. Той видял, че кавалът вече не може да свири, захвърлил го и подкарал овцете към реката. Щом разбрала, че приближава стадо овце, реката се завтекла да залее огъня. Огънят като видял, че идва водата, тръгнал към брадвата. Брадвата като видяла, че огънят идва, хукнала и отрязала сливата. Сливата паднала, жената отишла, взела си систрото, обърнала си хляба.

сѝстро – лопата за обръщане на хляб
фиданка *(тернѝ кашт)* – младо дръвче
размъти *(ехминѐл)* – разбърква

?

Каква е бабата? Опишете нейните качества!

Кой момент от приказката най-много ви харесва? Илюстрирайте го!

Образувайте сложни думи от думите:
дърво, огън, хляб

Прочетете по роли разговорът между:

- бабата и фиданката;
- бабата и брадвата;
- бабата и огъня;
- бабата и реката;
- бабата и овчаря;
- бабата и котката.

Откъс от "Петел и дъб"

*Това е **турска народна приказка**,*
записана и преразказана от
Хасан Якуб Хасан и Сабри Мехмед Джон.

Имало едно време един герест петел. Един ден както си ровел на бунището, намерил едно звънче. Петелът помолил близкия дъб:

– Наведи се, за да си закача звънчето!

Навел се дъбът и петелът закачил звънчето си. След малко петелът си поискал звънчето:

– Наведи се да си взема звънчето!

Дървото се престорило, че не го чува. Петелът се ядосал и го заплашил:

– Ще се оплача на брадвата и тя ще те нареди!

Отишъл петелът и се примолил на брадвата:

– Отсечи дъба да си взема звънчето!

Какъв е петелът? Опишете неговите качества!
Каква е поуката от приказката?

Бихте ли приели твърдението, че приказката е идентична със "Систрото"? Мотивирайте отговора си.

.....
.....
.....
.....

Продължете приказката!

.....
.....
.....
.....

Когато дядо ходил на училище

Това е ромска приказка, разказана от Мария Георгиева, на 74 години, рударка от с. Цани Гинчево, Шуменско.

Живели някога една баба и един дядо. Те били много стари и вече едва връзвали двата края. Един ден дядото въздъхнал:

– Ей, бабо, защо все сме на този хал?

– Знаеш ли защо, дядо? Защото сме неграмотни. Виж съседа ни. Изучи се и голям човек стана. Парите като река текат към къщата му.

Решил дядо и той да иде на училище. Рекъл на селския даскал:

– Добро утро, даскале! Дошъл съм и аз да се изуча, голям човек да стана, та да се отървем от тая немотия!

Взели да му се смеят децата и да го убеждава даскалът, но дядо не се отказвал. Седнал редом с децата и се заслушал. Цял ден гледал ту на дъската, ту в тетрадките им, ама все нищо не разбирал.

Нейсе, свършил учебният ден и всички си тръгнали. Тръгнал си и дядо към къщи. Върви с наведена глава и се тюхка, че, видиш ли, то не било лесна работа туй ученето. Не щеш ли – на пътя му кесия. Вдигнал я той, а тя пълна! Огледал се – няма никой на пътя. Пъхнал кесията в джоба си и забързал към бабата.

– Права беше, бабо! Ето, като отидох на училище и при нас дойдоха парите.

Да, ама тая кесия била на селския чорбаджия. А той сън не можал да спи заради загубените си пари. Тръгнал да ги търси от

врата на врата. Стигнал и до баба и дядо. Питал и тях дали не са намерили кесията му.

– Намерих – отвърнал искрено дядо.

Зарадвал се чорбаджията, до небето подскочил. От радост чак името си не може да каже.

– Кога, кога намери тая кесия?

– Ами че когато ходих на училище – отвърнал дядо.

– Уф! – изпъшкал алчният богаташ. – Туй ще да е било преди много години. – Махнал с ръка и си тръгнал.

Така забогатели баба и дядо и се отървали от немотията.

даскал *(сикавнѝ)* – учител

Защо е провървяло на стареца?
Какво е донесло щастието на неговото семейство?

Започнете приказката със същото начало и я довършете по свой начин. Можете да сменяте героите.

Превърнете пряката реч в непряка.

– Намерих – отвърнал искрено дядо.

Зарадвал се чорбаджията, до небето подскочил. От радост чак името си не може да каже.

– Кога, кога намери тая кесия?

– Ами че когато ходих на училище – отвърнал дядо.

Нарисувайте най-интересния за вас момент от приказката.

Опак Султан

*Това е **турска народна приказка**, записана и преразказана от Хасан Якуб Хасан и Сабри Мехмед Джон.*

Живял едно време в една голяма страна богат султан. Денем спял, през нощта работел. Лете се обличал, а зиме се съблича. Ако чуел "Спри!", побягвал, викнел ли му някой "Бягай!", спирал. В мъка се смеел, от радост плачел. С една дума, този султан вършел всичко наопаки и затова го нарекли Опак Султан.

По негово време на всяка сватба се организирали конни надбягвания. Най-бързите коне получавали големи награди.

Един ден Опак Султан сгодил сина си и вдигнал голяма сватба. На сватбата, която щяла да продължи четиридесет дни и нощи, конните надбягвания станали на третия ден. Наградата за първенеца била голяма: камили, овце, кози и злато. Но наградата се давала не на ездачите, а на конете.

Сватбарите се събрали на мястото на надбягването, където били наредени точно деветдесет и девет коня. Всички притаили дъх в очакване на началото. Точно тогава Опак Султан излязъл пред всички и се провикнал:

– Хей, юнаци, знайте, че голямата награда ще получи не конят, който излезе пръв, а този, който остане последен!

Ездачите останали слисани. Никой не пускал коня си да тръгне, защото всеки искал да остане последен, за да спечели наградата. Така минало доста време, а надбягването не започвало. Зрителите почнали да губят търпение. Всеки се чудел какво ще стане сега.

По едно време от тълпата излязъл един белобрад старец и рекъл на ездачите:

– Разменете си конете!

След като разменили конете си, ездачите рипнали и всичко наоколо станало на прах и пушилка. Всеки пришпорвал коня, който яздел, за да може неговият собствен кон да остане последен. Станало такова голямо надбягване, че всички останали предоволни. През цялата сватба вкупом славили Опак Султан. Възнаградили пребогато и белобрадия старец. А сватбата и сега още продължава.

притаили *(таиндѐ пес)* – без да издават шум, звук
слисани *(залижимена)* – учудени, изненадани
рипнали *(ущиндилѐ)* – скочили
пришпорвали *(по-сигѝ)* – карали ги да тичат по-силно
вкупом *(купѝте кхидимѐ)* – всички заедно, наведнъж

Защо султана са го наричали Опък султан?
Как белобрадият старец е забогатял?

От долното изречение извадете съществителните имена.

Ездачите останали слисани. Никой не пускал коня си да тръгне, защото всеки искал да остане последен, за да спечели наградата.

Добавете към съществителните имена прилагателни, които са подходящи за текста.

Кои народни мъдрости се отнасят към текста на приказката? Напишете ги.

Доде се мъдро намъдрува, лудо се налудува.
Бърз кон се стига, бърза дума не може.
Купа се купува, ум не може.

Богатството на рома

Тази приказка ни разказа Славчо Гуров,
на 64 години, от ромите-кошничари от гр. Шумен.

Имало едно време един ром – цигулар, музикант. И тъй както всеки си отива от този свят, дошъл ред и на майка му. Викнал ромът ходжата да прочете молитва за умрялата. Свършил ходжата молитвата и поискал два лева за свършеното. Цигуларят обаче нали бил много беден, нямал. Само един лев имал, дал го на ходжата.

– Нямам, ходжа, да ти платя два лева, ама аз съм музикант. Когато те срещна, ще ти изсвиря една песен – да ти се отплатя. Затуй ще ти свиря.

Минало се, не минало време, повикали пак ходжата помен за починалата да направят. Той дъвчел една дъвка и като сложили софрата, я извадил и я залепил ей тука, пред ухото. Попитало го детето на цигуларя:

– Защо си залепи дъвката там?

– Защото тя е като имането на рома – отпред е извадена и всички виждат, че нищо няма. Цигулката е неговото богатство – всички веселѝ, всички я виждат, но тя рома не може да изхрани.

Кое е богатството на рома?
Защо цигулката не е достатъчна, за да може ромът да се прехранва?

Започнете приказката със същото начало и я довършете по свой начин.
Можете да сменяте героите.

Разкажете приказката отзад напред по следния план:

• Цигулката е богатството на рома...

• Защото...

• Смъртта на майката...

С коя от двете букви се пишат думите?

О или **У?**	**Е** или **И?**
п?слушен	с?дало
?ковавам	тр?он
с?лист	с?кач
?мрял	?майл

Екха пхърдъ, васта чучъ.

Очи пълни, ръце празни.

Съставете друг край на приказката!

Ромска манджа

Тази приказка е записана от Мария Асенова,
III-а клас на СОУ "Христо Ботев" – гр. Камено.
Знае я от възрастни хора в гр. Камено.
Приказката е обработена от учениците от III-а клас
с класен ръководител Снежана Пехливанова.

Една чорбаджийка наела един ром да ѝ прибере дървата, но с уговорката, че после ще го нахрани. Той се заловил за работа и не след дълго дървата били прибрани. Рекъл на жената:

–Айде, сега да видим с какво ще ме нагостиш!

Но чорбаджийката била скръндза и взела да го увърта:

– Ами то нищо няма в долапа, всичко свърши! Само малко хлебец остана.

Ромът бил хитър и ѝ казал:

– Карай, карай, ние, ромите, и от нищо правим нещо. Гледай сега каква вкусна ромска манджа ще ти сготвя! Само ми събери пет-шест камъчета, измий ги и ги сложи в един тиган.

Жената се позачудила, но направила каквото ѝ казал ромът. А той сложил тигана на огнището и рекъл:

– Дай ми сега, жено, и малко масчица и сиренце.

Жената донесла мас и сирене.

– Счупи сега и две-три яйца, да видиш каква манджа ще стане!

Счупила в тигана жената две-три яйца, ромът ги разбъркал и замирисало много вкусно.

– Поръси малко червен пипер и давай хляба! Не си яла толкова вкусна ромска манджа! – усмихнал се хитрият ром и запретнал ръкави над тигана, а жената стояла отстрани и жадно преглъщала...

С какви качества бихте описали рома?
С какви качества бихте описали жената?
Каква е поуката от приказката?

Потърсете сред приказките за Хитър Петър – откривате ли приказка с подобен сюжет? Какво си спомняте от приказките за Хитър Петър?

Попитайте вашите родители, баби и дядовци знаят ли поговорки за хитростта – запишете ги. Кой ще събере най-много поговорки? Запишете ги и на майчиния език, който говорят вашите родители, баби и дядовци, ако той е различен от български език.

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ И ИГРИ

Игра „Познай по моя разказ”

Учителят предварително е подготвил няколко рисунки (три-четири). От тях прави разказ пред децата, като обръща по-голямо внимание на подробностите. Рисунките могат да бъдат с еднакъв персонаж (не сюжетно свързани) и да не се показват пред децата преди и по време на разказването. След като разказът е вече приключил, едва тогава рисунките се разкриват на децата и те определят за кой момент или за кой разказ-приказка се отнасят. Учителят отчита правилните и неправилните отговори.

Игра „Дума-близнак”

Учителят казва думи, като децата отговарят с думи, които се римуват с тях (може да се използват думи, които в смислово отношение са близки – синоними). Важно е подборът от думи да бъде обмислен от учителя според изискванията на педагогическата таксономия. Детето може да отговаря и втори път при условие, че няма друго желаещо дете.

Опитайте се да отговорите на въпросите:

- Кое е красиво и добро в приказките?
- Кое е грозно и зло?

Разкажете някоя приказка със задача да внушите на слушателя, че доброто и красивото побеждават злото, че любовта е по-силна от омразата и злото и прави чудеса.

Опитайте се да съчините приказка – за животни, вълшебна, религиозна или анекдотична. Какво ще се случи в нея? Организирайте състезание по екипи. Всеки екип да излъчи най-

сладкодумния разказвач, за да представи приказката пред другите.

.....
.....
.....

За кои приказки напомнят пословиците:

За човека може да съдиш по приятелите му.
Познава се по лицето, че му е топло сърцето.
Вълкът козината си мени, но нрава – не.
Хитрата сврака – с двата крака.

В кръстословицата вертикално е записано качество, с което се печелят приятели. Подредете с подходящи думи – качества на приятел, който да запишете в хоризонтален ред.

					1.	У				
				2.		С				
						Л				
					4.	У				
				5.		Ж				
						Л				
					7.	И				
					8.	В				

Думи за попълване: *честен, трудолюбив, искрен, упорит; ученолюбив, верен, вежлив, учтив*

НОВЕЛИСТИЧНИ ПРИКАЗКИ

В новелистичните приказки се описват случки за живота на бедни и богати, за взаимоотношенията в семейството, в трудовата дейност, във всекидневието. Това са най-често срещаните приказки. Ето някои от тях.

Момичетата, които перяли вълна

Приказката ни разказа баба Йорданка Върбанова, на 68 години, бакърджийка от с. Кардам, Поповско.

Дядо Господ често ходел по земята като обикновен човек, като нас. Хората го срещали, но не знаели, че това е Господ. Веднъж, като минавал край едно село, видял младо момиче да пере вълна. Тя била нещо ядосана. Дядо Господ я попитал:

– Какво пореш, дядовото?

Обаче тя, като била ядосана, отговорила:

– Змии и гущери пера!

И Господ и казал:

– Дано от змии и гущери не се отървеш!

И лицето ѝ веднага погрозняло, станало така, сякаш е гнездо на змии и гущери.

Отишъл Господ надолу, където друго момиче перяло вълна.

– Ти какво пореш, дядовото?

– Аз пера, дядо, злато и сребро – отговорило момичето.

– Дано от злато и сребро да не се отървеш, дядовото. Всичко в теб от злато и сребро да бъде!

И така и станало.

Какво означават изразите “от змии и гущери да не се отървеш” и “от злато и сребро да не се отървеш”?
Какво е едното момиче и какво другото?

Ако трябва да нарисувате момичетата, какви цветове ще използвате за едното и какви за другото?
Ако сте на мястото на момичетата, какъв отговор бихте дали?
Защо?

Ако искате да знаете!

красив *(шукарнѝ, лачшѝ, пакивалѝ)* – човек, на който постъпките и поведението са честни, истински и благородни

грозен *(бѝлачшѝ, бѝпакивалѝ)* – обратно на красив, постъпките и поведението са нечестни и неблагородни

Приятел в нужда се познава

Тази приказка ни разказа Славчо Гуров, кошничар от гр. Шумен.

Имало едно време трима приятели. Един ден единият от тях бил обвинен в тежко престъпление, без да е виновен. Получил призовка от съда. Започнал да се чуди какво да прави. Нямал алиби и нямало как да докаже, че е невинен. Решил да се обърне към приятелите си за помощ. Помолил ги да отидат с него в съда и да свидетелстват, че е невинен. Тръгнали тримата. Изведнъж единият се уплашил, извинил се, че имал работа и избягал. Дотам било неговото приятелство. Другият обаче не се уплашил и отишъл с приятеля си до съда.

Казал на съдията:

– Този човек е невинен. Аз гарантирам за него и ако той е виновен, нека и на мен да дадат смъртна присъда.

Зачудил се съдията. Разбрал, че обвиняемият е невинен и го оправдал:

– Оправдавам те, защото човек, който има такива приятели, не може да е виновен.

призовка *(лил съдимàске)* – писмено известие за явяване в съд
алиби – присъствие на друго място, докато е станало престъплението

Разкажете какъв е единият приятел на обвиняемия и какъв е другият!
Защо единият избягва, а другият остава докрай?
Как преценявате постъпката на втория приятел?
Разкажете подобна случка с вас!
На кой герой бихте искали да приличате? Как бихте постъпили в подобна ситуация?

Помислете! Вие имате ли такъв приятел, който може да ви защити дори пред съд?

Коя от двете пословици най-добре отговаря на съдържанието на приказката?

С добър приятел и в зло време е весело.
Няма добруване без труд.

Човек от късмета си не може да избяга

Тази приказка ни разказа Славчо Гуров, на 64 години, от ромите-кошничари от гр. Шумен.

Имало едно време един ром, който бил много беден. Съсед му бил един човек, който бил много богат, но това не пречело на комшулъка им. Четиридесет години те живеели заедно, само една рекичка ги деляла. Сиромахът бил музикант – весел човек. Много деца имал и кой играе, кой пее – у тях все било весело. Съседът му пък бил много богат, но бездетен. Цели четиридесет години сиромахът работел като хамалин – носел въглища, мръсен, кирлив, четиридесет години все така. Съжалил го накрая богатият му съсед и решил да му помогне. Извикал един от работниците си и му казал:

– Я ми донеси една кокошка, заколи я, изчисти я и я напълни със злато.

И тъй като знаел в колко часа излиза бедният му комшия, той я сложил на пътя му. Излязъл бедният за работа, гледа – на пътя пара се издига, пуши тлъста, хубава кокошка. И нали бил веселяк човек, музикант, застанал върху главата си обратно на моста и започнал да си мисли:

– Добре, Господи, хубаво ми прати тази кокошка, ама туй на Велито ли, на Делито ли, на кое дете по-напред! Я да я взема аз, че хайде на евреите, за злато да я разменя.

Отишъл той при евреите, почукал и казал:

– Абе, жената взе туй, но за кого по-напред, десет деца имам – кое по-напред да изхраня с една кокошка. Дай някой и друг лев, че да мога повече храна да взема, децата да нахраня.

Дали му десетина лева и той си заминал.

Минало известно време, богатият се присетил пак за бедния си съсед. Казал си:

– Какво стана с този човек? Толкова време мина, а на него не му личи да е забогатял. Чакай да отида аз да видя дали комшията поне мазната си ватенка не е сменил, дали поне нещо за себе си не е купил. Един килограм злато му оставих!

Отишъл и го попитал:

– Здравей, комшу! Какво ново-вехто при теб? Как е животът?

– Ами как да е? Все същия си е халът.

Замислил се богатият: "Комшията сигурно не е харесал кокошката. Може малка да му се е сторила. Този път най-едрата, най-хубавата гъска ще му сложа, ама гъска да е".

Сложил я пак богатият на моста, точно на пътя, по който минавал бедният. Излязъл сиромахът сутринта за работа и си рекъл:

– Да му се не види, четиридесет години минавам с отворени очи по този мост и късметът ми все е същия. Да взема сега да мина със затворени очи.

Отишъл богатият да види дали комшията му се е отървал от бедността и що да види – гъската на пътя. Взел си той гъската, прибрал се вкъщи и повече не направил опит да спасява съседа си от сиромашията, защото туй ли ти е късмета, каквото и да правиш, от него не можеш да избягаш. Никой на никого късмета не може да промени.

комшулък – хора, които са съседи
мазна – блажна, изцапана
ново-вехто – ново-старо

Какво значи изразът "Никой на никого късмета не може да промени"? Намерете в текста доказателство за мъдростта. Прочетете изразително!

Нарисувайте с думи картината, която си представяте!
Каква е връзката между приказката и действителността?

Изиграйте приказката. Драматизирайте!

Грастѐс традàва, чангѐнца пхирàва.
Кон карам, пеша вървя.

?

На коя друга поговорка ви напомня това?
Довършете поговорката "Във вода гази .....".

Кой каквото прави, за главата си го прави!

Тази приказка ни разказа Славка Янакиева, на 19 години, от групата на хорахане-рома, а приказката е научила от баба си Фиданка от град Стражица.

Имало едно време един старец. Той бил много възрастен и си изкарвал хляба, като просел от врата на врата, от село на село. Когато някой му давал милостиня, той винаги казвал:

– Кой каквото прави, за главата си го прави!

Веднъж като минавал през чуждо село, дочула го една жена. Тя била видна жена, чорбаджийка и си казала: "Аз ще го науча този старец кой какво прави!". Отишла си вкъщи, омесила една хубава голяма пита, като сложила в питата отрова. Когато минал старецът и почукал на нейната врата, тя излязла, поздравила го, дала му питата и рекла:

– Да си я изядеш със здраве!

И го изпратила. Той ѝ благодарил и пак казал:

– Кой каквото прави, за главата си го прави!

Тръгнал той, вървял, вървял, отдалечил се от селото. По едно време видял пред себе си да се задава един войник. Едно време войниците се придвижвали с коне или пеша. Този войник бил пешак. Той видял стареца, познал, че е просяк и се примолил:

– Дядо, знам че все някакъв комат хляб имаш в торбичката си. Дай ми едно парче, защото съм много гладен – два-три дни нищо не съм ял!

Старецът се усмихнал и му казал:

– Синко, вземи тази голяма топла пита! Ей-сега една добра жена ми я даде. Аз ще си изкарам друга!

Взело я момчето и я изяло. То било син на чорбаджийката и без да знае, погълнало отровата, сложена от майка му.

Прибрал се той в къщи, но много скоро го заболял стомахът. Взел да се оплаква:

– Боли ме стомахът, майко! Не ми е добре!

Притеснила се майката.

– Абе, синко – рекла, – кажи ми какво си ял, какво си пил?

– Нищо не съм ял, майко, само видях един добър старец – просяк, и той ми даде една пита. Нея изядох и нищо друго!

Изпищяла от уплаха чорбаджийката, защото разбрала, че това е същият старец, на който е дала питата. Но вече не можела нищо да направи.

Минали няколко дена – синът ѝ умрял, а тя започнала да си скубе косата, като викала:

– Наистина беше прав този старец! Кой каквото прави, за главата си го прави!

комат *(катàр мард)* – залък, парче хляб
изпищяла *(динѐс пищà, ръкнисардàс)* – силно извикала от ужас

Какво друго заглавие бихте измислили на приказката?
Какво се е случило със сина на чорбаджийката?
Лошата жена заслужава ли да бъде наказана по този начин?

Превърнете пряката реч в непряка!

Старецът се усмихнал и му казал:

– Синко, вземи тази голяма топла пита! Ей сега една добра жена ми я даде. Аз ще си изкарам друга!

Измислете друг край на приказката!

Кон со керел пе шереске керел.
Кой каквото прави, за главата си го прави.

Кон нафълипъ къръла, лъскъръ шъръстъ авъла.
Който върши лошотия, за главата си я върши.

Младият ром и грозната чорбаджийска дъщеря

Тази приказка ни разказа Славка Янакиева, на 19 години, от групата на хорахане-рома, а приказката е научила от баба си Фиданка от град Стражица.

Имало едно време един млад ром. Той бил беден, но много честен. Веднъж се разхождал по брега на една река. Случайно в реката видял

червена ябълка. Тя била много красива наглед и той я взел. Бил чувал, че в селото, в което живеел, само чорбаджията имал ябълково дърво. И си казал:

– Тази ябълка изглежда се е откъснала от неговото дърво. Ще я взема, ще отида при него и ще го попитам дали иска да ми я даде. Ако ми я даде от сърце, ще я взема. Ако не ми я даде от сърце, ще му я върна.

Застанал младият ром пред богаташката къща и почукал на вратата. Излязъл чорбаджията, видял го колко е окъсан и дрипав и го попитал:

– Какво искаш, момче?

Момъкът протегнал ръката си с ябълката и казал:

– Чорбаджи, тази ябълка я намерих в реката. Знам, че е от твоето дърво. Намерих я и идвам да те попитам ще ми я дадеш ли. Ако ми я даваш от сърце, ще я взема, ако не ми я даваш от сърце, ще ти я върна.

Усмихнал се чорбаджията и казал:

- Давам ти я от сърце тази ябълка! Ти дойде при мене, само за да ме попиташ. Малко хора биха постъпили така. Изглежда че си много честен. Затова искам за награда да ти предложа ръката на своята единствена дъщеря. Ако искаш, можеш да се ожениш за нея! Обаче ще те предупредя: тя е сляпа, куца, със счупена ръка и е много, много грозна. Би ли се съгласил да се ожениш за нея?

– А сърцето ѝ какво е? – попитал ромът. – Добро или лошо? Благо или люто?

– В цялата страна – отговорил чорбаджията – по-блага от нея няма да намериш!

Помислил си малко момъкът и казал:

– Да, съгласен съм, чорбаджи! Щом душата е красива, друга красота не трябва!

Вдигнали те една голяма сватба, но, както бил обичаят в тази страна, на младия ром предварително не му позволили да види булката. Три дни

яли, пили и се веселили. Тръгнали си вече сватбарите и младото семейство се прибрало в своя нов дом. Махнала булката булото и какво да види младоженецът: толкова красива била невястата, че лицето ѝ светело като самото Слънце. Косата ѝ била дълга, очите ѝ – прекрасни… Нито ръката ѝ била счупена, нито кракът.

Младият ром се обърнал на една страна и излязъл от стаята. Отишъл при бащата на момичето и му казал:

– Защо ме излъга, чорбаджи? Аз вдигнах булото и като видях колко е красива дъщеря ти, не можах да изтрая – обърнах се на другата страна и излязох. Тя не само че не е грозна, но е прекрасна: не е сляпа, не е със счупена ръка и не е куца. Защо ме излъга?

Чорбаджията се усмихнал и отговорил:

– Не съм те излъгал, синко! Моята дъщеря наистина е сляпа, със счупена ръка и куца. Тя винаги е била сляпа за хорското зло и не вижда зло в сърцето си. Моята дъщеря е със счупена ръка, защото досега не е хващала под ръка никой момък, била е запазена единствено за своя жених, за тебе, затова ти казах, че е със счупена ръка. Моята дъщеря също така е куца, със счупен крак, защото не е ходила от къща на къща да клюкарства и да злослови, но винаги, откъдето е минавала, е носела добро на хората. Затова ти я давам, синко, защото когато ти дойде да ми донесеш тази ябълка, аз видях в твоите очи едно момче с чисто сърце и исках моята дъщеря да се ожени за такъв момък.

Като чул тези думи, ромът много се зарадвал, прегърнал бащата на жена си и заживели щастливо.

дрипав *(пхаравдò)* – окъсан, парцалив
благо сърце *(лачшò илò)* – мила, с кротко сърце
добросърдечен *(лачшѐ илѐско)* – с добро сърце
дружелюбен *(дехунѝк)* – приятелски настроен, обича другите хора
състрадателен *(лачшѐ вогѐскоро)* – с добра душа, страда заедно с другите, милостив

Защо можем да наречем младия ром добросърдечен, дружелюбен, състрадателен, красив?
Каква е дъщерята?

Какво означават думите “тя е сляпа, куца, със счупена ръка и е много, много грозна”?
Прочетете онази част от приказката, където бащата обяснява тези думи!

Образувайте формите за множествено число на прилагателните имена: **беден, добър, лош, красива, щастлив.**
Степенувайте ги в сравнителна и превъзходна степен.

Драматизирайте приказката!

Чорбаджийски грях

Тази приказка ни разказа Славка Янакиевата гр. Стражица.

Живял някога един богат чорбаджия. Той не бил лош човек – през целия си живот се стремял да върши добро и наистина вършел добро. Когато годините му напреднали и остарял, чорбаджията решил да построи голям мост. Направил той моста – много труд, много пари и много време му отнело. Но бил доволен, защото така и след смъртта му хората щели да казват: “Това е чорбаджийският мост” и да си спомнят за него.

На другия ден след освещаването на моста чорбаджията решил да се разходи по него и видял един беден сляп просяк, седнал на моста, протегнал ръце за милостиня. Ядосал се в себе си чорбаджията: “Затова ли построих този мост – просяците на него да стоят?!” Взел той две камъчета и като минал край просяка, ги пуснал в паничката му.

Просякът се зарадвал, защото помислил, че това са жълтици и ги стиснал, но усетил, че са доста твърди. Опипал внимателно ръбовете им и разбрал, че са камъни. Една сълза потекла от сляпото му око и паднала тъжно върху камъчето.

Минало време. Чорбаджията се поминал, поминал се и просякът. Отишли те на другия свят. Застанал чорбаджията пред божиите ангели и им казал:

– Аз нямам грехове! Цял живот съм се старал да върша добро! Погледнете в книгата на живота, че съм чист!

Отлистили ангелите първата страница, втората… –празни. Наистина нямал грехове чорбаджията. Но отворили те на последната страница и какво да видят – грехът, който той извършил, като пуснал камъчетата, бил записан в книгата. Тогава ангелите казали:

– Сега ще видим накъде да те изпратим. Ако камъните тежат повече, ще отидеш в рая. Но ако сълзата тежи повече, ще отидеш в пъкъла!

И взели ангелите везната да премерят. И що да видят – сълзата тежала много повече от камъните.

– Всеки рано или късно си получава наказанието, чорбаджи! Ако не долу, на земята, то тука, на небето!

Завели го те на една просторна поляна с много, много декари земя. Пуснали един заек и му наредили да го гони. Денем и нощем го гонел чорбаджията, но не можел да го настигне.

Един път Свети Петър, който не знаел за този случай, погледнал към нивата, видял човека и попитал ангелите:

– Защо този нещастник гони заека?

Ангелите му разказали за греха на чорбаджията и обяснили:

– Затова му пуснахме този заек. Той не е истински, а е сянка. Както сянката е тъмната страна на предмета, така и грехът е тъмната страна на душата на този човек. Когато грехът изчезне от душата му, тогава ще изчезне и заекът и ще можем да пратим чорбаджията в рая.

?

Защо приказката има такова заглавие?
Кой е основният момент в нея?
Какъв грях е сторил чорбаджията?
Как разбирате израза “грехът е тъмната страна на душата”?
Над какво ви кара да се замислите тази приказка?

Свържете със стрелки изразите от лявата и дясната страна така, че да стане ясно какъв е вида на всяко изречение?

Аз нямам грехове!	Съобщително
Минало време.	Въпросително
Защо този неудачник гони заека?	Възклицателно

Образувайте сложни думи от думите:

сълза, грях, книга

Ако искате да знаете!

рай *(девлѐти)* – място на небето, където отиват добрите хора след като умрат.

пъкъл *(джендѐм)* – ад, място, където отиват лошите хора след като умрат.

грях *(безѐх)* – лоша постъпка

Кър со кърес, гиндисар и техарак!

Прави каквото правиш, мисли и за утре!

Асва ки якхà, тхавдѐл ко илò!

Сълзите на окото текат в сърцето!

Посрамил се

Ромска приказка от Йосиф Нунев

Един джамбазин, известен в селото с шегите си, извел два от най-хубавите си коня и ги вързал пред селската кръчма. Единият бил бял като гълъб, а другият – черен като гарван.

Не минало много време и една тумба любопитни мъже наобиколили шегобиеца. Погледал той тълпата и се провикнал:

– Който ром твърди, че не се страхува от жена си, ще му харижа единия си кон!

Като чули това мъжете, мигом в очите им припламнали искри, но като поразмислили малко, виновно свели глави и никой не искал да се похвали. Не щеш ли един младеж, разбрал-недоразбрал за какво се е захванал шегобиецът, разбутал навалицата и се изпъчил най-отпред. Без много-много да му мисли, рекъл:

– Мен не ме е страх от жена ми! Че от една жена ли ще ме е страх!

Всички го погледнали учудено, но никой не посмял да го вразуми. Тогава джамбазинът доволно рекъл:

– Хаирлия да ти е конят ми, юначе! Отвържи поводите на този, който ти харесва, и го закарай у дома си.

И двата коня били истински алтъни, та младокът доста се двоумил, докато се спре на някой от тях. През това време джамбазинът влязъл в кръчмата и спокойно си поръчал винце.

– Ще взема черния! – решил се накрая младият мъж и повел врания кон към дома си.

Мълвата за харизания кон бързо се разнесла из селото, та стигнала чак до ушите на младата жена. Като видяла своя ром да се прибира с коня, изтичала пред него и веднага го похвалила:

– Браво, мъжо! Много добре си постъпил, като си спечелил този кон!

Но после добавила:

– Защо си взел черния бе, щурчо! Белия да беше взел, че носи щастие!

Па като се закарали: той – черния, тя – белия; той – черния, тя – белия..., докато накрая младият мъж хванал юздата и върнал черния кон пред кръчмата.

Като го видял, джамбазинът се направил на обиден. Излезнал от кръчмата и попитал:

– Не харесваш ли стоката ми, момко?

– Харесва ми, джамбазино! – отвърнал момъкът сконфузено и добавил. – Как да не ми харесва конят ти, но жената като рече белия да беше взел и... там си остана. Затова се върнах.

Мъжете само това чакали. Като чули за какво се върнал младежът, дружен смях разтресъл селската кръчма.

– Голям залък хапни, голяма дума не казвай! – рекъл джамбазинът и също се засмял от сърце.

А младият ром усетил, че е изигран, но вече било късно. Така и той бил принуден да признае, че жена му го командва, та си тръгнал засрамен и без кон.

джамбазин *(джамбази)* – търговец на коне
изигран *(хохавдò, хохавдѐ лес)* – измамен, осмян
вран – черен като врана
алтъни – стари турски пари
щурчо *(гълдѐя)* – глупчо

Какво означава, според вас, изразът „Голям залък хапни, голяма дума не казвай!"?
Кой е най-интересният момент от приказката и защо?

Опитайте се да направите кратък преразказ, като си служите повече със свои думи!

С коя от двете букви се пишат думите?

О или **У**?	**А** или **Ъ**?
?чудено	в**?**рнал
?плашил	тр**?**гнал
?сетил	к**?**къв
?биден	з**?**срамен

Зòрлям шукаримòс ни ачшѐл!
Насила хубост не става!

Съставете друг край на приказката!

Приказка за бъчвата

Това е ***българска народна приказка****,*
преразказана от А. Каралийчев,
която обаче много често се разказва и от ромите

Живял някога един мъдър баща. Той имал петима сина. Като наближил последният му час, старият баща повикал своите деца и им рекъл:

– Чеда мои, аз вече си отивам. Моят земен път се свърши. Чуйте каква приказка ще ви разкажа, преди да склопя очи. Добре слушайте, защото искам после да ми я разтълкувате.

Синовете втренчили очи в баща си. Старият ги изгледал един след друг и почнал:

– Израснал беше в гората един дъб. Голямо дърво. Желъди като дъжд падаха от яките му клони. Корените му смучеха сок дълбоко от земните недра. Бурята го клатеше, но не можеше нищо да му стори. Веднъж в гората пристигна дървар. Той измери с очи дъба, запретна ръкави, замахна със секирата си и започна да го сече. До вечерта го събори на земята. Окастри му клоните, а дънера откара в дърводелницата си. Наряза го на хубави дъски. През есента в дърводелницата пристигна един бъчвар. Той натовари дъските в каруцата си и ги откара. В работилницата си бъчварят издяла от дъските бъчварски дъги, направи обръчи, дъна и сглоби една голяма бъчва. В тая бъчва всяка есен той наливаше младо кипящо вино и го продаваше на ромите за сватби, именни дни и помени. Тъй вървеше, докато бъчвата беше здрава. Но не щеш ли, веднъж един от обръчите се скъса и дъгите се раздалечиха. Виното изтече и бъчвата се разсъхна. Докато бъчварят се досети да сложи нов обръч, дъгите се разпаднаха. Децата грабнаха обръчите и почнаха да ги търкалят по улицата, а стопанката изгори дъгите и дъната на хубавата бъчва… Ха кажете ми сега, какво искам да ви река с тази приказка, момчета!

Замислили се петимата братя, но никой не могъл да отгатне бащината си приказка. Тогава старият баща поклатил глава и рекъл:

– Млади сте още, затуй не се досещате. Аз ще ви изтълкувам какво искам да кажа с тая приказка: гората с големите дървета е нашата общност

– държавата. Яка гора е тя. Нейните дървета растат нагоре. Бъчвата е семейството, дъгите сме ние, обръчите са съгласието, а виното е радостта и честитият живот. Додето има съгласие в семейството, ще има и честит живот. Къща, в която няма съгласие – огън да я гори. Пазете обръчите на бъчвата, чеда мои!

Най-старият син се навел, целунал десницата на стария си баща и отвърнал:

– Благодарим ти, тате, за мъдрия съвет. Няма да го забравим, докато сме живи.

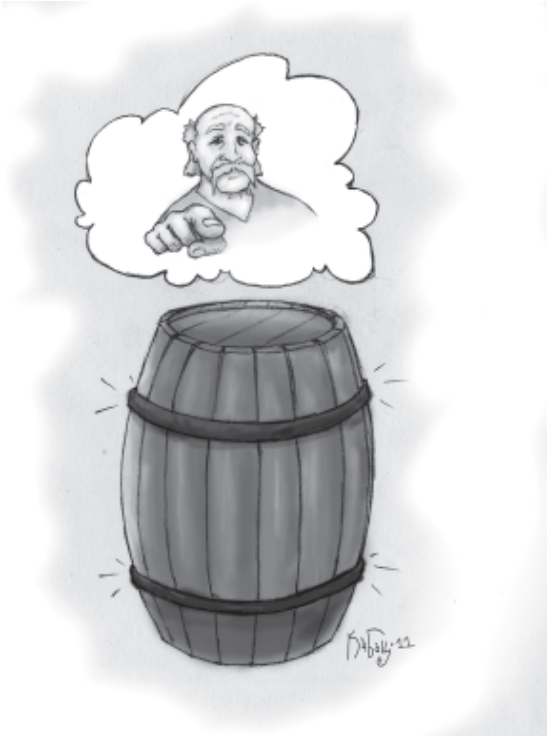

разтълкува *(лачшарѐл вòрба)* – да обясни
втренчил *(дикхлѝс)* – загледал
окраска *(колорѝ)* – шарено
честит живот *(пакивалò трайò, бахталò живòтос)* – щастлив живот

Какво иска да каже бащата на своите синове?
Намерете в текста точните думи на бащата и ги прочетете изразително!
Обърнете внимание на думите **общност, семейство, съгласие**.

Нарисувайте с думи картината, която си представяте!
Каква е връзката между приказката и пословицата "Бащина поука – синовна сполука"?

Изиграйте приказката. Драматизирайте!

Ако искате да знаете!

общност – хора, живеещи в една държава, които имат общи обичаи и традиции

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ И ИГРИ

Игра "Подреди думите в изречение"

Класът се разделя на екипи. Всеки екип получава плик с номер. В плика има картонче с написани думи.

Задачата на екипите е да се подредят думите така, че да образуват изречение. Играта печели този екип, който подреди думите вярно и най-бързо.

Примери: 1. врата, дума, желязна, блага, отваря
2. наука, без, сполука, няма
3. дъно, няма, книгата
4. малко, струват, думи, пари, много

Игра "Живо изречение"

Класът отново се разделя на екипи, по толкова участници в него, колкото са думите в изречението. Всяко дете от екипа получава картон с написани на него думи, които са части на едно дълго изречение. Всеки участник прочита думите на всеки картон и се нарежда до приятеля се в играта така, че да се получи изречение.

Останалите ученици четат цялото изречение.

Играта печели този екип, който най-бързо успее да подреди живото изречение.

Примери: 1. чета, обичам, да, приказки
2. приятели, ние, добри, сме
3. вкъщи, на мама, помагам
4. харесвам, аз, училище, моето

Игра "Три картини – три приказки"

Учителят е подготвил няколко тройки картини. Всяка от тях е различна, но с близко съдържание. Преди показването на всяка тройка учителят прави три описателни разказа върху

една от картините, като при всеки разказ пропуска по два- три основни момента, отразени в картината. Сюжетът е от познати за децата приказки. Изискването е да не се повтарят елементите в отделните разкази. След всяка тройка разкази децата определят за коя картина са. По този начин се познава и приказката. Отчитат се правилните отговори.

Нарисувайте вашия любим герой. Измислете за него една интересна история. Не забравяйте, че в нея трябва да има някакво приключение, което да я прави интересна, а също така да съдържа и поука.

Представете си, че сте участник в предаването "Лека нощ, деца" и трябва да разкажете ваша любима приказка. Затова предварително драматизирайте с приятели приказката. Ако не се затруднявате направете маски с вашите герои.

Попълнете кръстословицата, като на обозначените с цифри места запишете думи, които са антоними на думите, дадени по-долу!

Хоризонтално: **1.** враг; **3.** омраза; **4.** лош; **5.** богат

Вертикално: **1.** кривда; **2.** добър; **6.** мързелив **7.** близък

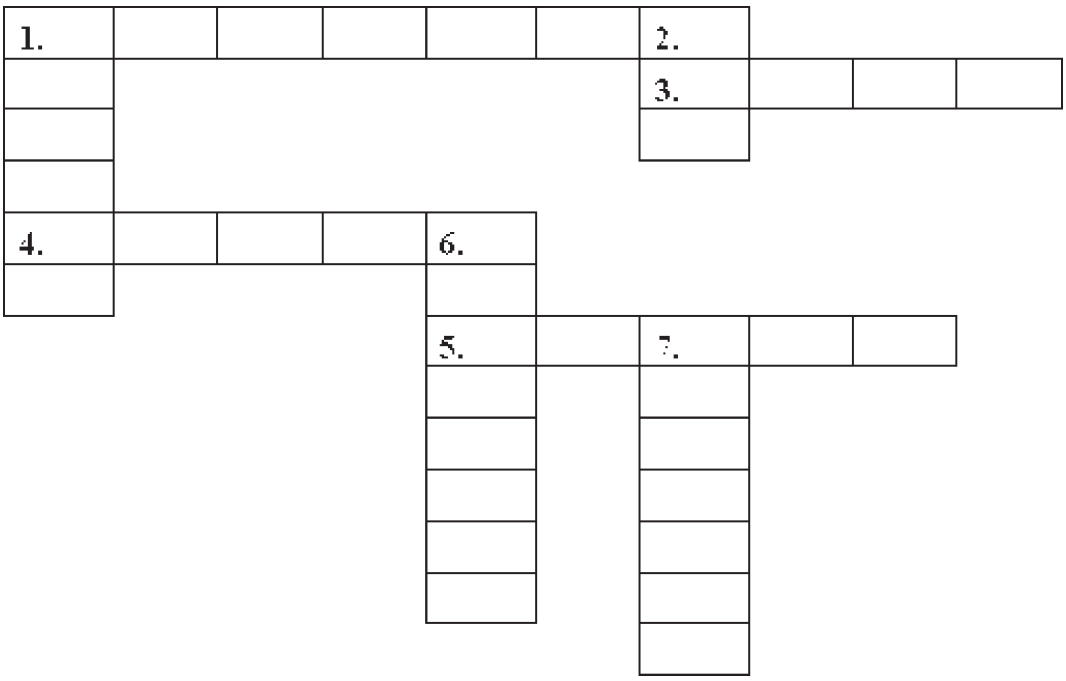

Мили приятели,

Както вече разбрахте, народната приказка е измислена случка или поредица от случки, в които се изразява някаква поука. Първоначалните автори на приказки не са известни. Тогава, когато изследователите са започвали да записват приказките в сборници, да ги отпечатват, едва тогава записвали своите имена или имената на хората, разказвали съответния текст.

Децата в България също могат да се гордеят. У нас, наред с авторите Ран Босилек и Елин Пелин, които вие вече познавате, може да се отбележат и други класици на български приказки. Не може да не познавате:

АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ е роден в гр. Стражица, Великотърновско.

Автор е на много книги за деца: "Ането", "Крали Марко", "Приказен свят", "Юначни българи", "Тошко Африкански" и др.

Каралийчевите приказки – те са проникнали така дълбоко сред народа, тъй ярко са се вплели в живота на хората, станали са слънчев лъч, глътка изворна вода, че без тях детството на нашите деца е немислимо. Помислим ли си за Каралийчевите приказни герои, мислим за онова хубаво, което носим в себе си и което се казва Трудолюбие, Взаимопомощ, Отзивчивост, Благост, Надежда и Обич…В компанията на тия герои е винаги приятно.

Най-известни негови приказки са: "Житената питка", "Читанката на Славето", "Историята на една ябълка", "Ижо-Мижо", "Клан-Клан", "Един чувал тикви", и още много други.

Няма дете, което да не знае името на **АСЕН БОСЕВ**, няма деца, които да не са крачили уверени в ритъма на неговите песни или да не са се заливали в неудържим смях от неговите звучни, жизнерадостни и весели стихове и приказки.

Асен Босев проявява влечение към книгата още от малък. Първите си поетически опити прави като ученик. Пет години той е учител.

Авторът говори на децата за важни неща, близки и желани, познати и очаквани. По този обикновен начин завладява сърцата на малките читатели. Асен Босев е любим автор на децата. На тях той е посветил живота си, на тях отдава цялото си вдъхновение. Изпод перото му са излезли много книги – стихотворения, поеми, приказки, гатанки, весели истории, пиеси …

Ето какво казва за децата: *"Децата винаги са обичали приказките. Голям е техният интерес не само към българското народно творчество, но и към съкровището на другите народи. И още по-достъпно, по-близко става то – преразказано от писатели.*

Избрах драгоценни бисери от приказките на много народи. Претворих ги в стихове, за да звучат по-действено, по-ярко да заблести тяхната мъдрост…

Приказките отварят вълшебните страни към духовното богатство на народите."

Известни негови преразказани приказки са: "Овчар и царедворци", "Двамата братя и трите гатанки", "Чомбо и дърварят", "Аз, ти, никой", "Кой е скъперникът" и др.

Асен Босев е отличен от международния съвет по детска книга с почетна грамота "Ханс Кристиян Андерсен".

Истинското име на **ЕМИЛИЯН СТАНЕВ** е Никола Станев. Роден е в гр. Велико Търново. Една голяма част от неговото творчество принадлежи на децата.Той е от авторите, за които се казва, че са за малки и за големи. В произведенията за малкия читател той пресъздава животните, търси по-пряк начин да въздейства върху детското въображение. Понякога неговите герои – птици и животни, разговарят като хора. Известни негови произведения – романи, повести и разкази са "Чернишка", "Когато скрежът се топи", "Януарско гнездо", "Малкото мече", Слънчевото зайче" и др.

Познати негови приказки са: "Пролетна разходка", "Лакомото мече", "Страшната птица" и др.

Светът на приказките е богат, но има някои имена, които ще се помнят векове наред. Това са имената на най-известните чужди творци на приказки. Те са:

ХАНС КРИСТИАН АНДЕРСЕН – датски писател.

Приказното творчество на Андерсен е едно от върховете на европейската култура. То намира своето място и в нашия живот.

Всяко едно детство минава през неговите приказки. Интересът към тях непрекъснато нараства. Затова те присъстват във всеки буквар и читанка.

Чрез Андерсеновите приказки вие се докосвате до дълбоките човешки добродетели, съпреживявате богатството от образи и картини, които несъмнено

разширяват вашия опит. Не можете да си представите живота без "Грозното пате", "Дивите лебеди", "Малката русалка", "Снежната царица", "Оле – затвори очички", "Малката кибритопродавачка" и още много, много други.

Андерсен има историческа заслуга да наложи приказката като равнопоставен жанр. Той пръв издига авторитета на приказката, поради което е бил обвиняван от хората на неговото време. Независимо от критиките, той е продължил да пише и твори приказни истории, които макар и късно получават своето признание.

Сред най-известните разказвачи на приказки се нарежда и името на френския писател – **ШАРЛ ПЕРО.**

Знаете ли, че неговите приказки са дело на двама души – на самия него, мъдрия Перо и на невръстния му син, който допълвал или променял разказите на баща си. Перо записвал приказките като се е съобразявал с бележките на сина си. Така са се родили "Красавицата в снежна гора", "Котаракът в чизми", "Пепеляшка", "Малечко Палечко", "Магарешката кожа" и др.

Неговите приказки звучат някак необичайно, но независимо от това те носят духа на далечното време, на Мъдростта на света, която е вечна.

Сигурно сте чували за приказките на **БРАТЯ ГРИМ**.

Якоб и Вилхелм Грим са сред имената на световните автори, доказали правото на съществуване на приказката. Те са основатели на немските народни приказки.

Всички ние сме изживявали тъжната история на Хензел и Гретел, радвали сме се на добрия принц, спасил Снежанка, вълнували сме се от интересната история с Храбрия шивач, смели сме се на глупавия вълк, който иска да изяде седемте козлета.

Техните приказни герои са богати на качества като сърдечност, добронамереност, трудолюбие, изпълнени са с любов и вяра, защитават слабите и помагат на попадналите в беда. Това засилва човеколюбието, което изпълва цялото тяхно творчество.

Приказките на Братя Грим винаги са били търсени и четени. С тях растат и се възпитават цели поколения деца.

Както сега, така и в далечното минало хората са проявявали интерес към богатото разнообразие на природата и природните красоти, искали са да знаят повече за образуването на имената на планините и техните върхове, за бистрите и студени извори и езера, за различните крепости, мостове, за църкви и манастири. Любознателността е давала творчески полет на талантливите народни творци – разказвачи и певци, които с убедителни обяснения за околния свят са задоволявали жаждата на деца и възрастни за знания. Вдъхновено са вплитали случки и събития от всекидневния живот, които се различавали от обикновените и са предизвиквали вълнение и любопитство.

Поради това в преданията може да се почувства неписаната геройчна история на всеки народ, създавана от векове, съхранила до наши дни и за следващите поколения най-хубавите качества на човека: любов към рода и родината, към бащиното огнище, към труда и живота, любов и вяра в правдата и свободата.

По Елена Огнянова

Предание за Банго Васили

Това предание ни разказа Димитър Ангелов, от групата на музикантите от с. Салманово, Шуменско. Преданието е авторизирано от Теодора Крумова

Имало едно време едно дете ромче. Селото, в което то живеело, се намирало до голяма река. От всички неща детето най-много обичало да играе на голямата поляна край селото, онази, дето се намирала точно оттатък реката, до моста. Един ден, в началото на годината, както си играело ромското дете с другите деца, видяло, че оттатък моста, откъм селото се задава майка му. Зарадвало ѝ се то и се затичало през моста да я посрещне. Не щеш ли обаче, за беда мостът бил прогнил на едно място.

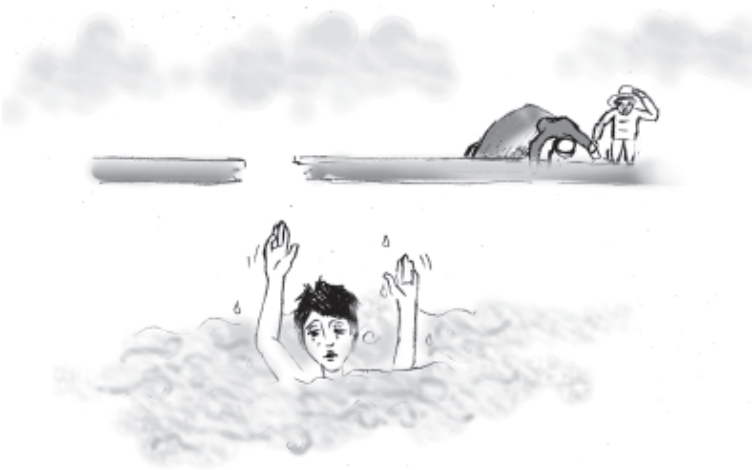

Стъпило детето, продънил се мостът и то паднало в реката. Видяла това майката, затичала се, завикала, но нали не можела да плува, само стояла край брега и плачела. Събрали се и други хора, но никой не смеел да се хвърли в ледената вода. В този момент наблизо се намирал един овчар – Васил. Той бил куц с единия крак и всички му казвали "Куция Васил". Овчарят видял всичко и без да се замисли, хвърлил се в студената вода да спасява детето. А то вече почти си било заминало. Хванал го и го изтеглил на брега. Запрегръщала го майката и пак заплакала, но този път от радост.

Тръгнали да се прибират към селото, а насреща им търчи бащата на детето – чул и той, че синът му паднал в реката. Зарадвал се, че го вижда пак жив и здрав и го попитал:

– Кой те спаси от ледената река?

– Банго Васил (Куция Васил) – отвърнало момчето.

– От днес нататък, на този ден, неговото име ще се празнува! – казал бащата.

?

Кой е Банго Васил? С какво е помогнал на детето?
Защо Васильовден е едни от най-веселите празници на ромите?

Свържете със стрелки качествата, на които отговаря Банго Васил!

	смешен
	смел
Банго Васил	**умен**
	страхлив
	риба

Как Господ създал мъжа и жената

Авторизирана легенда от Васил Чапразов

Едно време, когато Господ бил на земята, по нея още нямало хора – нито мъже, нито жени. Тогава той решил да направи човек.

– Ще го направя – рекъл Господ – да ходи по земята, да не стои празна.

Взел малко кал и го измайсторил – хем мъж, хем жена. Правил го, недоправил, човекът проговорил:

– Направи ме като тебе, Господи, сам всичко в ръцете си да държа.

Разбрал Бог, че този човек, когото създал, не е добър.

Като се смрачило и човекът легнал да спи, взел го Господ, развалил го, разделил всичко на две. Та да се смали алчнотията му, а доброто да идва от двама. Така Господ създал мъжа и жената.

Оттогава досега всички мъже търсят жените си, т.е. своите половинки и всички жени търсят мъжете си, защото те един без друг не могат. А дали стават по-добри, по-богати или по-алчни, само един Господ знае.

Кой според вас е най-силният момент в легендата?
Как си представяте първите мъж и жена?
Каква е основната поука от легендата?

Измислете някоя случка, чиито герои са ромите. Поставете за заглавие подходяща народна мъдрост и съчинете разказ!

Силата на хляба

Авторизирана ромска легенда от Йосиф Нунев.

Слезнал Господ на земята и срещнал един ром. Рекъл му:

– Искаш ли да станеш цар?

– А за децата ми ще има ли хляб? – запитал ромът вместо отговор.

– Ще има, разбира се! – отговорил му Господ.

– А за мен кон ще има ли?

– Да, и кон ще има!

– А каруца ще ми дадеш ли?

– Ще ти дам и каруца.

– Е, щом ще има хляб за децата ми, а за мен – кон и каруца, готов съм да стана цар! – съгласил се човекът.

Защо Господ предложил на рома да стане цар?
На каква цена ромът се съгласил и защо?
Ако бяхте вие на мястото на рома, как бихте постъпили?

Съвпада ли вашата представа за ромите с тази на легендата. Отговорете защо?

.....
.....
.....
.....

Ромите през Червено море

Тази приказка беше разказана от Асен Георгиев, дасикане-рома, от град Павликени.

Цар Фарон бил ромски цар. Той живял преди много време, в дълбока древност, когато се водели големи войни. За да не стават ромите невинна жертва, цар Фарон решил да ги поведе на сигурно място. Така те стигнали до Червено море. Спрели се уплашени пред големината на морето, не знаели накъде да тръгнат. Тогава Фарон се помолил на Господ:

– Боже, помогни ни да преминем морето!

Господ чул молитвата му и отворил морето в средата. Всички застинали, поразени от чудото! Тогава Фарон, с присъщата за цар гордост, казал на стъписаните хора:

– Аз напред, бог след нас!

Чул това Господ и се разгневил много! Тъкмо вождовете на Фарон стигнали средата на дъното на морето, Бог отново го събрал.

Така Фарон и вождовете се издавили, а хората които останали живи, били разпръснати по целия свят.

Кой е цар Фарон? От кого е потърсил помощ?
Защо е сгрешил? Кое негово качество е попречило да се изпълни желанието на Господ?

Опишете цар Фарон, както си го представяте!
Попитайте възрастните хора във вашето населено място чували ли са за цар Фарон, знаят ли други легенди за него. Запишете ги и сравнете помежду си кой е събрал най-много легенди.

Ако искате да знаете!

горделив *(пхукярдò манўш)* – надут човек
надменен *(бариканò)* – високомерен човек, надут човек

Кана сан барвалò, ов ли годялò!
Когато си богат, бъди и умен!

Легенда за мечкарите

Записана от Ирена Милева,
директор на 106 ОУ "Григорий Цамблак", гр. София

Някога, много отдавна живеело едно ромско семейство. То нямало деца. Изкарвали си прехраната, като старият ром събирал сухи дърва в гората и ги предлагал на селяните срещу храна или пари. Днес били в едно село, през другия месец в друго. Така живеели те – бедно и постоянно на път. Имали каруца с покрив от плат и обикаляли селата и градовете. Една болка ги мъчела обаче – нямали си детенце. Всяка вечер край огъня бабата въздишала, а понякога и се карала с мъжа си, да ѝ донесе отнякъде детенце, макар и чуждо.

Един ден старият ром, както събирал дърва в гората, видял на една полянка да си играят две мечета. Хапели се, търкаляли се, боричкали се. Загледал се в тях и се замечтал. По едно време едното меченце дошло при него и започнало да се закача. Заиграл се ромът с него и решил да го вземе за бабата. Детенце да им стане. Така и направил. Занесъл меченцето на жена си. А тя едва не полудяла от щастие. Хранела го, къпела го, играела с него, секунда не го оставяла само. Мечо живеел като цар.

Ромското семейство обиколили с Мечо много села и градове. Където отидели, всички деца се събирали да гледат Мечо и да си играят с него. Носели му лакомства, а той си играел с децата.

Минала година. Мечокът пораснал, загладил косъм, станал силен и красив. Старият ром се върнал в селото, където преди година намерил мечето. Отишъл в гората, за да събере дърва. Както събирал, изведнъж чул страшно ръмжене. Замръзнал на място. Бавно, бавно се обърнал и

какво да види – една голяма мечка, изправена на задните си лапи, върви към него и ръмжи. Загубил и ума, и дума. А мечката му проговорила:

– Сега ще те изям! Ти ми взе мечето, ще те изям!

– Недей, Бабо Мецо, мечето ти е добре! Аз ще ти го върна! Само не ме изяждай!

Тръгнала мечката с рома да си вземе мечето. Стигнали до каруцата му, а Мечо, като ги видял, се затичал към стария ром и започнал да му лиже ръцете. Баба Меца видяла колко е пораснал Мечо, какъв хубав мечок е станал и казала на рома:

– Добре си се грижил за моето дете. Ама трябва да си го взема.

Старата ромка се разплакала:

– Недей, Мецано, не ми взимай детето! Какво ще правя аз без него?

– Добре – казала мечката. – Ама ще питам мечето си и ако то иска, ще ви го оставя.

Попитала мечката Мечо:

– Сине мой, ще се върнеш ли с мен в гората?

А Мечо отговорил:

– Не искам, тук ми е добре! Знаеш ли колко хубаво си живея? Всеки ден ме водят на реката и ме къпят, после ме решат, дават ми най-хубавите хапки от храната си. За тях може да няма ядене, ама за мен винаги намират. Вечер ме завиват с най-топлото одеало, което имат. Не искам да дойда с теб. Искам с тях да остана!

– Добре – рекла мечката, – оставям ти детето си, защото добре се грижиш за мечето ми. И оттук нататък ти и целият ти род ще можете да взимате по едно мече на година от мечешкия род. Дай да те прегърна!

Прегърнала мечката стария ром, а кожата му станала кафява на цвят.

– Какво направи, Бабо Мецо? – попитал ромът. – Защо съм кафяв?

– Ами как ще знам кои са от твоя род? Така, като сте с моя цвят на кожата, ще ви познавам.

Оттогава ромите мечкари са с кафяв цвят на кожата си и отглеждат мечки като свои родни деца. Казват, че тях мечка не ги гони и разбират мечешкия език. Това е легендата за рударите мечкари.

Какво знаете за мечкарите? Под какви имена са познати те още? Какъв език говорят?

Има ли сред вас ученици, принадлежащи към тази група? Ако има, поканете в училище вашите родители, баби и дядовци, за да разкажат как са изкарвали прехраната си в миналото.

Съберете и други легенди, свързани с произхода на мечкарите/рударите.

Защо мечето е избрало да остане в семейството на рома?

Как Мецана възнаградила добрите хора за това, че са се грижили добре за нейното мече?

Превърнете пряката в непряка реч в следния откъс!

Попитала мечката Мечо:

– Сине мой, ще се върнеш ли с мен в гората?

А Мечо отговорил:

– Не искам, тук ми е добре! Знаеш ли колко хубаво си живея? Всеки ден ме водят на реката и ме къпят, после ме решат, дават ми най-хубавите хапки от храната си. За тях може да няма ядене, ама за мен винаги намират. Вечер ме завиват с най-топлото одеало, което имат. Не искам да дойда с теб. Искам с тях да остана!

– Добре – рекла мечката на рома, – оставям ти детето си, защото добре се грижиш за мечето ми. И оттук нататък ти и целият ти род ще можете да взимате по едно мече на година от мечешкия род. Дай да те прегърна.

Прегърнала мечката стария ром, а кожата му станала кафява на цвят.

– Какво направи, Бабо Мецо? – попитал ромът. – Защо съм кафяв?

– Ами как ще знам кои са от твоя род? Така като сте с моя цвят на кожата ще ви познавам.

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ И ИГРИ

Игра “Какво съм казал”

Учителят казва нещо (задава въпрос) “на ухо” на едно дете от класа. То отговаря на въпроса пред всички ученици, които трябва да познаят какво е попитал учителят. Детето няма право да отговаря с “да”, “не”, “не знам”. Отговорът трябва да има задължително съществително име и глагол, за да може да се схване същността на въпроса.

Игра “Моят предмет”

Всяко дете държи нещо в ръката си. Учителят прави описание на един от предметите и което дете отгатне своя предмет, показва го пред всички и казва “това е моят предмет”. При сходни предмети може да се описва на части – до един момент да се отнася за предмети на две деца, а след това само за единия. По-важен е начинът на описание.

Оцветете и посочете от кои приказки са героите!

Сватбите

Сватбите са едни от най-обичаните празници. Те винаги са свързани с много радост и веселие, с музика, песни и танци. На сватбите се събират малки и големи, стари и млади, срещат се роднини и приятели.

Сватба се прави тогава, когато двама души – момче и момиче – създават ново семейство. При всички народи е прието когато децата пораснат и вече могат да се грижат за себе си, да се отделят от родителите си и да изградят свое семейство. В него те създават, отглеждат и възпитават своите деца, докато един ден децата пораснат и също създадат свое семейство. Така се продължава родът, запазват се традициите и се създава много радост, защото най-голямата радост за всеки човек са неговите деца, внуци и правнуци. Ромската сватба има свои обичаи и традиции. Кои са те?

СВАТОСВАНЕТО

В миналото при много народи е съществувал обичаят родителите да създават семействата на своите деца. Този обичай все още се среща при някои роми. Родителите на момчето харесват невяста за своя син и отиват при родителите на момичето, за да получат тяхното съгласие. Това се нарича сватосване.

Знаете ли кои качества са се ценели най-много в ромското момиче, за да бъде то избрано за снаха? Прочетете разказите на Славка Янакиева и на Мита Христова, за да разберете!

Славка Янакиева от гр. Стражица

Всяко ромско момиче трябва от малко да се научи да шета, чисти, пере, да умее да готви и да меси. Всички тези умения то ги придобива от ранна 7–8-годишна възраст,

за да може да бъде подготвено за добра домакиня. Така неомъжената девойка (**деликанъс чхей**), която е на 14-15 години, е напълно способна да бъде домакиня и съпруга. Много често в многодетните семейства по-големите момичета гледат по-малките си братчета и сестричета и по този начин те, макар и несъзнателно, се учат да се грижат и да бъдат отговорни към децата.

Мита Христова от Златарица

В миналото основните качества, които се ценели в момичето, били то да е силно, здраво, трудолюбиво. При копанарите момата трябвало да може много добре да търгува с дървени лъжици, вретена, копанки и да ходи по къщите и по селата да ги продава. По този начин девойката осигурявала прехрана на многочленното семейство на рударите. Затова вечерта на сватосването често я карали да изработи сама дървени предмети и да покаже как ще ги продава.

Първо, родителите на момчето изпращат пратеник *(момар)* при родителите на момичето, за да ги попитат дали са склонни да дадат дъщеря си за булка. Ако бащата на момичето смята, че дъщеря му е малка или не иска да я даде на това момче, той отказва учтиво. Но ако е съгласен, много скоро родителите на момчето отиват в къщата на момичето с много дарове. Те носят дрехи, обувки, златни обеци, гердан и пръстен. Носят също така богато украсено шише с ракия. На него е завързана красива забрадка.

Сватосване при дръндари в гр. Златарица.
Обърнете внимание на шишето с ракия! Как се украсява то?

Ако искате да знаете!
В ромската традиция само момичето може да ходи със свободно пусната коса. Омъжената жена задължително трябва да сплита косите си и да носи забрадка.

Сега помислете! Защо на шишето с ракия, което носят родителите на момчето, има завързана забрадка?

Освен с красива забрадка, по-богатите роми (напр. **калдарашите**) украсяват шишето със златни монети. Те са знак, че бащата на момчето (**свекърът**) е готов да плати на бащата на момичето (**тъста**) за това, че ще отведе дъщеря му в нова къща. На шишето се слага също така китка цвете, за да се покаже уважение към бъдещата булка – тя е красива като най-красивото цвете.

Бъдещата булка посреща родителите на момчето с кафе и сладкиши. При много роми съществува обичай тя да показва какво умее, като замеси хляб, направи баклава или други подобни. Това е така, защото още от малко ромското момиче научава всичко, което е необходимо, за да се превърне в добра домакиня и майка. Тези качества ромите ценят много и затова искат да видят дали момичето, което ще вземат за булка, ги е усвоило. В миналото това е било задължително. Днес все още има роми, които спазват този обичай.

След като се убедят в уменията на момичето, родителите се уговарят кога, къде и при какви условия ще се направят годежът и сватбата. Първото нещо, което уговарят родителите, е зестрата, която трябва да се даде за булката. В миналото при ромите е съществувал (а на много места и сега съществува) обичаят родителите на момчето да заплащат зестра за момичето. Тази зестра се нарича "**бабаак**", "баба-акъ" или "баба-хакъ". Тя се дава в знак на уважение към родителите на булката, защото те са я отгледали и възпитали. Бабаакът може да е дрехи, подаръци, животни, а най-често е пари.

Ако искате да знаете!

Думата "баба-хакъ" е турска и означава "бащина воля".
Как мислите, дали при турците е съществувал обичаят да се плаща зестра за булката?

Също така се уточнява кога ще бъде годежът (нишанът), сватбата, кой оркестър ще бъде поканен да свири и други такива.

Разказите по-долу описват сватосването при различни групи роми. Прочетете ги!

Баба Назмие Юсеинова от с. Балван

Когато родителите на момчето харесат невяста, те отиват да поискат момичето от родителите ѝ. Баща ѝ, ако я даде, иска "баба акъ" – това означава, че иска пари за нея, защото я е създал, отгледал и я дава за цял живот на друго място – там да си създаде семейство.

Славка Янакиева от гр. Стражица

Когато дойдат сватове да искат момата, те се посрещат най-сърдечно, защото това е чест за родителите на момичето. Девойката им поднася кафе и сладкиши. По времето на баба ми често девойката трябвало да демонстрира уменията си, като сготви или омеси хляб пред родителите на момчето. Сега вече не е така.

Йована Методиева от с. Кардам

Отиват родителите на момчето. Носят със себе си богато украсено шише с ракия. На шишето се завързва забрадка – шарена, с много червено, красива. Слагат се и златни монети на гърлото на шишето, за да се вижда, че сватовете идват със злато. Освен това шишето се украсява с една китка цветя. Носят и много подаръци.

Родителите на момичето посрещат сватовете и двете страни се договарят – да се оженят ли децата им, каква ще е зестрата за булката, кога ще е годежът и кога сватбата. Когато се договорят, сватовете се целуват, пият от ракията и дават на другите роднини да пият.

Сват (*хенамѝк*) – така се наричат помежду се бащите на младоженеца и булката
Свекър (*састрѝ)* – бащата на младоженеца
Свекърва (*сасӳй*) – майката на младоженеца
Тъст *(папӳс)* – бащата на булката
Тъща *(баба)* – майката на булката

Знаете ли дали обичаят да се заплаща зестра за булката е съществувал и при други народи?
Дали традицията "сватосване" някога е съществувала при българи и турци? Попитайте вашите баби и дядовци! Съществува ли тази традиция във вашия край днес?

ГОДЕЖЪТ (НИШАНЪТ)

Годежът се прави, за да могат всички в селото или града да разберат, че се създава ново семейство и предстои сватба. При повечето роми годежът е тържество, на което родителите на момчето подаряват златни обеци или златна монета на бъдещата си **снаха** – знак (нишан), че тя вече има избран съпруг.

При някои роми (някои **хорахане-рома**, роми-мюсюлмани) годежът е дори по-важен от сватбата, защото след него момчето и момичето вече имат право да се виждат официално. Целта е да се даде възможност на младите да се опознаят по-добре и да се обикнат, а и с по-голяма сигурност да решат дали да преминат под венчилото.

Сватбата може да се състои след седмици, месеци и дори повече.

?

Какъв е обичаят на ромите-мюсюлмани във вашия край? Годежът (нишанът) ли е по-важен за тях или сватбата?

Облекло за годеж (нишан)
при хорохане-рома в с. Кардам

ВЕЧЕРТА ПРЕДИ СВАТБАТА (КЪНА-ГЕДЖЕСИ, СПЛИТАНЕ, ФИДИЛЕС)

Преди години ромската сватба е продължавала цяла седмица – от понеделник до петък или дори до неделя. Днес ромите правят по-кратки сватби, обикновено до три дни – петък, събота и неделя.

Петъчната вечер е посветена на момичето. При ромите-мюсюлмани (**хорахане-рома** и **миллет**) тя се нарича "къна-геджеси", при ромите-християни (**дасикане-рома** и **калдараши**) се нарича "сплитане", а при **рударите** – фидилес. През тази вечер родителите на момчето и момичето се грижат бъдещата булка да се превърне в красива жена, като я къносват или сплитат косата ѝ.

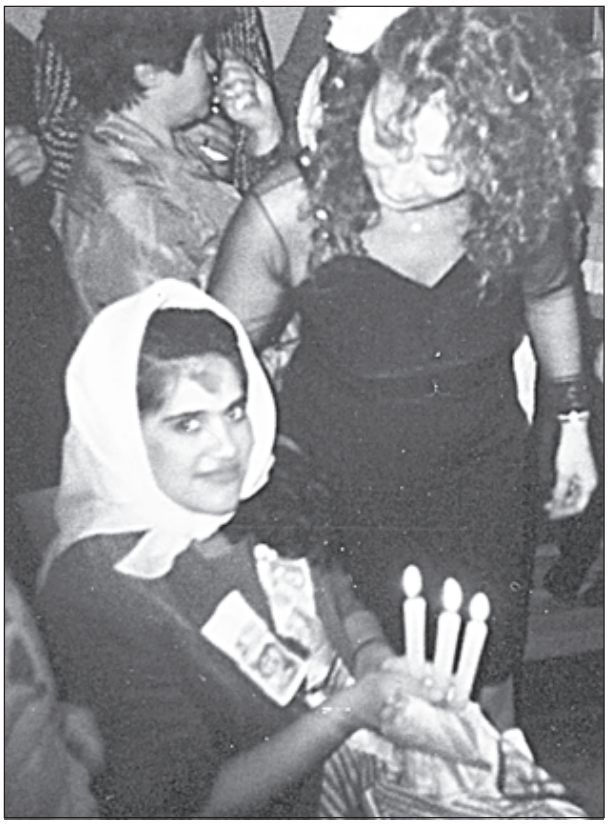

Къносване при роми-музиканти в гр. Златарица

Майката на момчето, кръстницата или друга жена къносва косата и ръцете на булката. За късмет тя слага монети в ръцете на момичето и ги завързва, така че след това следите от тях да си личат върху къната. В ръцете на булката се слагат също така и запалени свещи, защото до този ден тя е била светлината в бащиния си дом. Докато продължава къносването, момичето трябва да мълчи, защото се вярва, че така ще е щастлива в новото си семейство. На шега нейните приятелки се опитват да я заговорят, правят си шеги, но булката не трябва да им отговаря. Къносването се практикува и при някои групи при ромите-християни, които в миналото са били мюсюлмани.

След къносването булката излиза в двора, като носи запалени свещи. Там я очакват нейните роднини и роднини на момчето. Булката целува ръцете на свекъра и свекървата и започва веселба с много музика, песни и танци.

Ако искате да знаете!

Кръщаването на булката е ритуал, който се среща при много моюсюлмански народи. Той се изпълнява, защото мюсюлманите вярват, че Мариам/Мириам (Дева Мария) се е родила с червен нишан на косата и ръцете. Затова всяко момиче вечерта преди сватбата трябва да бъде кръщавано. Това е знак за неговата чистота и почтеност.
Като знаете това, помислете: освен ромите-мюсюлмани кои други хора, живеещи в България, спазват ритуала "кръна-геджеси"!?

Следващите разкази ще ви разкрият как става кръщаването на булката при различни групи роми.

Баба Мита Гагова от гр. Златарица

Кръщаването става в бащината ѝ къща. Идват кръстниците с музика. Там са се събрали родините на момичето. Кръстницата връзва нова престилка на булката и започва да я кръщава. Първо се кръщават ръцете, потапят се в брашно, след което булката събира дланите пред себе си и слагат между двете длани три горящи свещи. После кръстницата продължава да ѝ кръщава косата. През това време минават родините и слагат пари между ръцете ѝ. Булката трябва да остане мълчалива. Стои със събрани пред себе си длани, свещите горят в тях. Когато изгорят, тя не ги духва, а ги изгася в брашно.

Баба Назмие Юсеинова от с. Балван

Първата вечер е "кръна геджеси" – вечер на кръната. Нарича се така, защото се слага кръна на булката на ръцете, косата, краката. Другите жени покрай нея също може да се кръщават. През това време се пее песен, че булката ще бъде красива – истинска жена. Булката е облечена в червени дрехи. В това се състои кръната, а също и в един друг обичай след кръщаването. Момчетата и момичетата разпъват един червен воал, под който минават булката и младоженецът. После минават родините и ги поздравяват, а булката и младоженецът им целуват ръка.

Баба Фанка Вълкова от гр. Ракитово

Ритуалът започва точно в полунощ в къщата на младоженката. Булката се кръщава последователно по пръстите на двете ръце и дланите, а после и по пръстите на двата крака. Обрядът е съпроводен с даряването на пари върху бяло платно, с което се обвиват дланите и стъпалата на младоженката. Бялото платно се

пристяга с червен конец и заедно символизират непорочността на младата съпруга. Самото къносване се прави с помощта на възрастна и влиятелна жена от рода, която има само един брак и никога не е изневерявала на мъжа си. Тя и всичките по-възрастни роднини благославят младото семейство, а по-младите и пъргави жени ѝ асистират през цялото време. Ритуалът при ромите мюсюлмани е съпроводен от специален музикален съпровод на зурна и тъпан, както и от много шеги, закачки, благопожелания и сълзи на щастие от родителите и най-верните приятелки на младоженката.

При ромите-християни вместо къносване се прави сплитане на косата. Дотогава момичето е носело косата си свободно спусната, но от този ден тя трябва да е сплетена на плитка. Сплитането се прави от кръстницата и приятелките на булката. След това в бащиния ѝ дом се устройва голямо тържество.

При рударите вечерта преди сватбата се нарича "фидилес". На тази вечер родителите на момчето идват в дома на булката, за да покажат уважението си към нея и са длъжни да изпълнят всяко нейно желание и желанията на роднините и. Устройва се голямо тържество, с песни и танци. Много често родителите на момичето карат своите **сватове** да играят върху масата, да играят в тава и други такива, като това винаги е съпроводено с много смях и веселие.

Иванка Николова от гр. Златарица

Петъчната вечер се нарича "фидилес" и е свързана с посрещане на сватовете в дома на момичето с кафе. Понякога се прави кафе дори и в казани, за да има за всички гости. Вечерта минава с много хумор и веселие, родителите на момичето искат разни неща от родителите на момчето, карат ги да им играят, да им пеят, да им разказват нещо смешно, понякога ги карат да играят стъпили в тава и други такива "мъчения". Това се прави, за да се провери доколко твърдо е желанието на свекъра и свекървата да вземат снахата, да я зачитат и уважават.

Кум (*кирвò*) – близък човек, който е свидетел на сватбата и ръководи много от сватбените ритуали; кръстник

?

Сплитането е задължителна част от традиционната българска сватба. Срещали ли сте сведения за това в народни песни или легенди? Кое е общото между къна-геджеси, сплитане и фидилес? Наблюдавали ли сте тези ритуали на ромска сватба във вашия край? Разкажете повече!

СВАТБАТА

Истинската сватба обикновено започва в събота. В дома на младоженеца идва бръснар или негов приятел, който трябва да го избръсне. Това се прави, за да бъде момъкът спретнат и красив на своята сватба, а също така за да видят всички, че вече е пораснал – че е мъж, а не момче. Докато продължава избръсването, кларнетист свири тъжна мелодия, но младоженецът не трябва да плаче, за да не потръгне на зле бракът му.

Чуйте тази мелодия! Тя се изпълнява по време на бръсненето не само в ромската сватба, но и в традиционната българска сватба преди години.

Бръснене на младоженеца.

След това той, неговите роднини и кръстникът тръгват с музика към къщата на булката. Най-отпред върви по-малък брат или приятел на младоженеца, който държи в ръцете си специално изработено сватбено знаме. То представлява бял и червен плат, като на върха му има забодена ябълка и китка цвете.

През това време кръстницата или друга жена подготвят булката – гримират я, понякога ѝ оформят веждите и правят маска на лицето. След това я обличат в бяла булчинска рокля. Така булката се превръща от момиче в красива млада жена.

Когато пристигнат младоженецът и неговите приятели, на входа на къщата ги спират братята на булката. На шега те искат пари, за да пуснат младоженеца вътре. После скриват обувката на булката и също искат пари, за да я дадат. Всичко това се прави, за да види младоженецът, че булката е обичана в бащиния си дом и че не е леко за родните ѝ да я дадат в чужда къща.

След това процесията повежда булката към нейния нов дом. Преди да тръгнат младоженците, майката на момичето плисва пред тях с бяло бакърено менче вода и цветя – да им върви все по вода в живота.

Ако искате да знаете!

Знаете ли коя традиционна българска песен се изпълнява при извеждането на булката от бащиния дом? Нейното име е "Ела се вие, превива". Мелодията на тази песен се изпълнява и в традиционната ромска сватба. Можете да чуете тази мелодия!

Процесията с младоженците извървява пътя от дома на булката до новия ѝ дом. При много роми е прието на шега роднини на момичето да поставят препятствия по този път и да искат пари, за да ги отстранят. Когато най-после всички достигнат дома на младоженеца, там ги посрещат свекъра и свекървата. Свекървата захранва младоженците с хляб и мед – за да им е сладък животът и в знак, че винаги ще ги обича като свои родни деца. При някои роми е прието булката да намазва три пъти вратата на своя бъдещ дом с мед или сладка вода – за да ѝ бъде винаги приятно, когато влиза вкъщи.

Сватба при роми-мюсюлмани в гр. Стражица.
Обърнете внимание на ръцете на булката! Какво виждате?

В новия дом роднините на булката носят нейния **чеиз**. При повечето роми и до ден днешен съществува обичаят родителите на момичето да приготвят за него дрехи, одеала, черги, губери, китеници и други подобни неща. Това се нарича чеиз. Чеизът се дарява, когато момичето се омъжи.

Прочетете разказите за това как става отвеждането на булката в новия ѝ дом в гр. Златарица и в с. Камен! Виждали ли сте описаните обичаи и на българска сватба?

Баба Мита Гагова от гр. Златарица

Рано на другата сутрин от момината род отиват за вода. Навремето ходехме или на някоя чешма, или най-често на някой кладенец. И като пълнят вода, наричат: "Колкото е дълго въжето на този геран, толкова щастлива да е булката! Да има много деца, много радост…" и така, каквото ѝ пожелават. След това водата се носи, за да може булката да се измие.

Щом тя го направи, кръстницата я забулва. Тя носи булото, роклята, а на времето носеше и дълго украшение от ламе. Първо връзва на булката престилка. После три пъти прокарва булото през престилката около тялото и го вади, като на всяко прокарване я благославя.

След като булката бъде забулена, навън с музика я извежда брат ѝ. Младоженецът я хваща под ръка и тя ритва менче със здравец и вода – да им върви все по вода в живота. След това всички тръгват към къщата на младоженеца.

Когато стигнат, булката намазва със сладка вода вратата – да им е сладък животът в новата къща. После целува ръка на свекъра и свекървата. От този ден тя трябва много да ги уважава, като майка и баща да ги чувства. След това започва голямо празненство, с много музика и веселие.

Гергина Данаилова от с. Камен

По обед всички се събират в къщата на булката. Кларнетистът свири стара тъжна мелодия, докато кръстницата слага короната и три пъти завърта булото около главата ѝ. На булото обезателно забожда червена панделка. Извежда я навън, на двора. Музиката свири хоро, но не го играят, а само ходят, върви се по хорото три пъти.

Преди да тръгнат младоженците, майката излива една кофа с вода, че да им върви по вода. До поляната се стига с ръченица. Най-напред върви братът на младоженеца със знаме – половината бяло, половината червено. Отгоре е забита и украсена с цвете ябълка.

сватба (*биѐв, гюн*) – тържество, на което младеж и девойка официално стават съпруг и съпруга

съпруг (*ром*) – мъж, който има жена, с която живеят заедно и споделят радостите и проблемите

съпруга (*ромнѝ)* – жена, която има мъж, с който живее и споделят заедно радостите и проблемите

Кое е общото и кое е различното между **бабаак** и **чеиз**?
Съществувал ли е обичаят да се приготвя чеиз за булката и при българи и турци? А съществува ли днес? Попитайте вашите баби и дядовци!

Виждали ли сте булчинско знаме? Нарисувайте го!

ДАРЯВАНЕТО

В събота следобед започват големите тържества, съпроводени с много музика, песни, танци и веселие. Преди време, а често и днес, ромите са правели сватбените тържества на поляната край ромската махала или по улиците на махалата. За да е по-удобно на сватбарите, са се опъвали чергила и се е построявала голяма шатра. Днес някои роми правят тържеството в ресторант, както повечето българи.

На ромската сватба винаги присъстват стотици хора – роднини на младоженците, приятели, съседи. Задължително има един или два оркестъра, които веселят сватбарите. Предпочитаните музикални инструменти са акордеон, тъпан, дайре, а на особена почит са духовите инструменти – кларинет, тромпет и други.

Ако искате да знаете!

В миналото много популярен инструмент сред ромите-мюсюлмани е бил зурната. Знате ли какво представлява зурната? Чуйте някои зурнаджийски мелодии!

Днес на зурна свирят най-вече роми от Пиринския край.

Ромите, независимо дали са бедни ли богати, обичат да се веселят от все сърце, когато са на сватба. Затова е важно оркестърът да знае много и различни песни, хора и кючеци и така да задоволи вкуса на всички сватбари.

Особено внимание се обръща на масата, зад която сядат родителите на момичето. На нея трябва да има всичко, което те поискат – това е знак за голямо уважение към тях. При някои роми (напр. **калдарашите**) през първия ден от сватбата младоженците също застават зад масата на родителите на момичето. По време на тържеството булката и женихът са завързани един за друг с червена лента.

Важен момент в сватбата при много роми е даряването. Всички гости трябва да подарят нещо на младоженците. От една страна това е знак на уважение към тях. От друга – младото семейство се нуждае от много неща, за да започне своя нормален живот.

Обикновено ромите даряват пари. Защото с тях младоженците могат да купят това, което си харесат. Смята се, че дори един ром да е беден, на сватбата на свой роднина или приятел трябва да дари колкото се може повече пари.

Когато започне даряването, оркестърът застава до човека, който дарява, изпълнява песента, която той поиска и му дава думата. Човекът отправя пожеланията си към младоженците и обявява какво дарява. При много роми съществува обичаят след време младоженците задължително да отидат на сватба**, организирана от човека,** който ги е дарил. И в знак на благодарност и уважение да дарят повече от неговото дарение.

Помислете! Това помага ли, за да се запази родът сплотен и задружен?

Тържеството продължава без прекъсване през цялата събота, през нощта на събота срещу неделя и в неделя. При повечето роми неделният ден се нарича "ракийница". Това име е свързано с обичая на този ден да се пие червена подсладена ракия, която се приготвя от майката на булката. Този обичай се е спазвал и в голяма степен се спазва от всички роми в България (може да чуете хорото "Ракийница").

Чуйте хорото "Ракийница" и "Булчинско хоро"! Познати ли са ви? На кои български хора ви приличат?

Прочетете разказа!

Иванка Николова от гр. Златарица

Третият ден от сватбата при рударите е "ракийницата". Булката взема кобилицата с медни котли и пълни вода от най-близкия кладенец. Всички сватбари минават покрай нея, а тя им полива вода от котлите да се измият, потапя здравец във водата и в дървена пепел и ги маже по лицата. Те от своя страна ѝ пускат монети в котлите или ѝ подаряват подаръци. Най-голямо внимание булката трябва да покаже, когато полива вода на своите свекър и свекърва. От този ден нататък тя ги нарича "татко" и "майко".

След сватбата младоженците първоначално заживяват в семейството на родителите на момчето. Но те също така посещават и продължават да уважават и родителите на момичето. Няколко дни след сватбата младоженците, заедно със свекъра и свекървата, отиват на гости на тъста и тъщата, като им носят подаръци. Това се прави, за да свиква зетят да не се срамува от новите си баба и дядо. След това младоженците могат да ходят на гости и сами.

Ако искате да знаете!

В народната традиция момичето нарича родителите на своя съпруг "майко" и "татко", докато момчето се обръща към родителите на своята съпруга с "бабо" и "дядо".

След време, когато младото семейство започне да се замогва, младоженците се отделят в своя къща и започват да живеят самостоятелно. Това обикновено става, когато се ожени по-малкият брат на младоженеца. При някои роми е прието най-малкият син да остане да живее със семейството си в дома на своите родители и да ги гледа на старини. При други роми е прието това да направи най-големият син. При трети грижите за родителите поема дъщерята. Но при всички положения за ромите е задължително децата да се грижат за своите родители, когато те станат стари и немощни.

Сватбените обичаи са много различни и разнообразни. Може би обичаите във вашето село или град са малко по-различни от това, което прочетохте. Навярно те са били още по-различни по времето на вашите баби и дядовци. Затова запишете техните разкази как са се правели сватбите преди години и ги разкажете на своите съученици! Разкажете също така за сватби на ваши братя, сестри и роднини, на които сте ходили! Нарисувайте моменти от сватбите!

зет (*джамутрò*) – съпруг на наша дъщеря; след сватбата младоженецът е зет за родителите на булката

снаха (*борù*) – съпруга на наш син; след сватбата булката е снаха за родителите на младоженеца

?

Голяма част от известните български музиканти, свирещи сватбена музика, са роми. Можете ли да посочите имената на някои от тях?
В ромската сватба (както и в българската) най-често сватбарите пожелават на младоженците много деца. Според вас защо е така?
Какви предмети са необходими на едно ново семейство, за да може то да живее самостоятелно и да отглежда децата си!

Ако искате да знаете!

За ромите най-важното нещо в живота са децата. Те са по-важни от парите, положението в обществото и всичко останало. Най-голямото нещастие за ромите е липсата на деца. Поради това много обичаи са свързани с децата.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ ЗА ВИКТОРИНА

Групата се разделя на екипи. Всеки един от тях работи по зададените задачи.

ПРОДЪЛЖЕТЕ!

Първи екип:

При сватосването родителите на момчето изпращат пратеник при родителите на момичето, за да .....
.....

Втори екип:

Годежът се прави, за да могат всички в селото или града да разберат, че .....

Трети екип:

Вечерта преди сватбата булката се .....

Четвърти екип:

Чеизът е обичай, при който .....
.....

Пети екип:

Даряването е важен обичай по време на ромската сватба. При него
.....
.....

Семейството – най-висшата ценност при ромите

Семейството е най-важният фактор в живота на всеки човек. Затова ненапразно старите роми казват, че човек може без пари, но не може без семейство. В своя живот ние сменяме мястото, в което живеем; училището, в което учим; работата, която работим. Но не можем да изберем собствените си родители или да сменим семейството, в което сме се родили. Затова всеки човек търси най-силната опора в своето семейство и своя род, дори когато той порасне и създаде собствено семейство. А когато създадем наше семейство, ние започваме да живеем и да работим за него, защото там са хората, които най-много обичаме.

За ромите семейството е и свещената среда, в която през вековете се е създавала, развивала, съхранявала и предавала материалната и духовната им култура. Така, дори и без наличие на писменост, в него те са съхранили своя майчин език, богат фолклор, интересни празници, обичаи, обреди и традиции, уникални занаяти и тяхната технология, своите ценности и т.н. През вековете ромите са преминали през много трудности и точно семействата и родовете им са били техните безспорни пазители и покровители.

Взаимната подкрепа, уважението, любовта и съгласието са най-големите добродетели в ромското семейство. Членовете на едно семейство – родители, деца, братя и сестри – си помагат в труда и празниците, в радост и тъга. Помощ и подкрепа ромите първо търсят в семейството.

Някои от най-големите празници на ромите се отбелязват в изцяло семейна среда. Например на първата вечер от празника Васильовден (Вечерница) всички членове на семейството се събират заедно, за да си поискат прошка един от друг и да посрещнат заедно Новата година.

Припомнете си как става това!

Това е един от двата дни в годината, на които ромите не допускат външен човек в къщата.

Кой е другият ден? Той също е зимен календарен празник.

Семеен празник е вечерта Арифе за ромите-мюсюлмани, които вярват, че на Арифе умрелите се завръщат в къщите си, за да видят своите близки.

Припомнете си кои са другите големи календарни празници за ромите! Как се празнуват? Кои от ритуалите са семейни, кои се изпълняват в общността?

Уважението между членовете на семейството е едно от основните правила. Така например уважението към родителите се смята за задължение на всеки. Неприемливо е деца да говорят грубо на родителите си или дори да говорят на висок тон. Децата трябва да се вслушват в думите на родителите си, защото те имат богат житейски опит и мислят винаги доброто на своите деца. В приказката "Небивали патила"* главният герой минава през иглени уши, за да събере разпиляното си семейство и да върне щастието, което заслужава.

В миналото при всички народи, живеещи в България, се е смятало, че децата не бива да възразяват на родителите си, дори когато не са съгласни с решението им. Родителите са решавали дори някои от най-важните неща в живота, като това за кого ще се ожени/омъжи детето им. Днес този обичай е запазен само при някои от ромските групи. Според законите на България родителите могат да решават от името на децата си, само докато децата са малки, а най-важните решения в човешкия живот (напр. решението да се създаде ново семейство) се вземат, когато детето порасне, като решават порасналите („пълнолетните") млади хора.

* **Нунев, Й**. Ромски приказки. С., 2000, с. 10.

Попитайте какво означава „малолетен", „непълнолетен" и „пълнолетен"! На каква възраст човек става пълнолетен?

В ромското семейство и мъжът, и жената са еднакво важни – всеки има своето място. Така двамата взаимно се допълват и си помагат, за да оцелее тяхното семейство. Те са като ключът и ключалката и затова гледат на себе си като на едно цяло.

Когато пораснат децата, те трябва да се грижат за своите родители, така както родителите са се грижили за тях: недопустимо е да се оставят старите и немощни родители да се грижат сами за себе си. Стародавна традиция във всяко ромско семейство е да присъства дух на взаимно уважение, пълна преданост един към друг, жертвоготовност при екстремни обстоятелства, завиден морал и етично отношение към по-стария, болния и по-слабия. А уважението към по-възрастните и особено към най-старите, най-опитните и най-мъдрите в семейството, е издигнато в култ.

За любознателните

При групата на калдарашите задължението да се грижи за старите родители е на най-малкия син. Той, заедно със своята съпруга и деца, живеят в къщата на родителите и се грижат за тях до последния им ден. Калдарашите смятат, че родители не бива да се изпращат в старчески дом.

Проучете каква е традицията в българската и турската общност? Кой се грижи за възрастните родители?

?

Каква е традицията при другите ромски групи?

Не само родителите, но и другите членове на семейството – братя, сестри, трябва да се уважават. На особена почит са бабите и дядовците. Много често уважението се показва, като се именуват децата на родителите или на други хора от семейството. Такава е и традицията при останалите народи, живеещи в България – българи, турци и др.

Например, при ромите йерлии е прието първото дете да се именува („кръсти") на името на дядото или бабата от мъжка страна, а следващите деца – на чичовците и лелите отново от мъжка страна.

Проучете каква е традицията при различните етноси и групи във вашия край!

В миналото ромите са имали многобройни семейства. Заедно са живеели три, а понякога и четири поколения: родителите, децата, възрастните родители (баби и дядовци). Днес повечето роми живеят в семейства, съставени от родители и деца, но се поддържат силни връзки с възрастните родители (баби и дядовци), както и с роднините (чичовци, братовчеди и др.)! В приказката "За два гроша"* бедният ром става царски съветник заради любовта към своето семейство, което се препитава само с два гроша. Царят е поразен от мъдростта на бедния дървар, който връща стар борч на родителите си, дето са го отгледали, като ги гледа и той сега. Дава заем на шестте си деца, като се грижи за тях, за да го приберат на стари години. А с припечелените два гроша изхранва семейството си.

Намерете приказката и я прочетете.

В ромската традиция има много поводи, които събират роднините заедно: повечето от календарните празници, сватбите и ред други. Дори и без повод ромите често гостуват на своите близки и роднини, за да споделят заедно радост и тъга.

Разкажете кога за последно бяхте на гости при баба и дядо. Какво ви харесва при тях? А кога за последно бяхте на гости при други роднини? На кого гостувате най-често?

* **Нунев, Й**. Ромски приказки. С., 2000, с. 108.

Няколко многобройни ромски семейства, свързани по родствена линия, особено по братова линия, образуват голям и влиятелен ромски род. За всеки ром е въпрос на голям престиж да принадлежи към такъв род .

Децата са най-голямото богатство на всяко ромско семейство и те осмислят неговото създаване и съществуване, защото са най-истинските продължители на семейните и родовите традиции и ценности. В ромското семейство всяко дете има своето място в зависимост от своя пол, възраст и здравословно състояние. От най-ранна детска възраст стародавните традиции повеляват то да се възпитава преди всичко в изключително уважение към по-възрастните, в готовност да защити семейно-родовата чест, в привързаност и обич към всички членове на рода (особено към по-възрастните), в опазване на семейно-родовите традиции, обичаи, правила и норми на живот, в ранното включване и усвояване на семейния бизнес, който често съвпада със семейно-родовите традиции в практикуваните професии: калайджии, ковачи, ситари, джамбази, кошничари, въжари и т.н. Влияние върху ромското дете имат не само майката и бащата, но и бабата, дядото, чичото, лелята, вуйчото, калекото, вуйната, стринката, по-големите братя и сестри, братовчеди и братовчедки.

В миналото още от най-ранна детска възраст децата са се възпитавали по различен начин в зависимост от своя пол. Днес това все още е запазено при някои семейства. Традициите по отношение на възпитанието на женската челяд имали за цел формирането на умения, необходими за бъдещата жена, съпруга и майка. Всичко друго, включително и доброто образование на ромските момиченца, оставало на по-заден план.

?

Как е във вашето семейство? Важно ли е за момичето да учи?

Момченцата са били обект на възпитание, насочено главно към усвояване на семейния занаят като основна семейна ценност, чрез която бъдещият съпруг да може полесно да изхранва семейството си.

На модерните ромските семейства днес обаче никак не е чужда мисълта децата, независимо дали са момичета или момчета, да получат по-добро и по-престижно образование, да вземат по-ценена на пазара на труда професия, дори се забелязва и открит стремеж към завършване на висше образование и амбиции за овладяване на престижни професии като учители, лекари, юристи и т.н.

Както в миналото, така и днес, много ромски деца израстват в семейства с един родител или с „втори" родител: втора майка (новата съпруга на бащата на детето, която не е родила детето, но се грижи за него) или втори баща. Това е така, защото родителите могат да се разделят или може да се случи нещастие с някой от тях. Макар да не е родител "по кръв", вторият родител също трябва да се грижи за детето и затова той е уважаван като родител.

Други ромски деца растат не със своите родители, а със своите баби и дядовци или с други роднини. Най-често това се случва, защото родителите са в чужбина. Роднините, които отглеждат децата, трябва да се грижат за тях със същото внимание, както като отглеждат свои собствени деца.

Често ромските приказки също разказват за семейства, в които децата живеят с "втори" родител. Много често обаче в ромските приказки децата са еднакво обичани от своите родители, независимо дали те са им родни родители или не.

?

Прочетете "Приказка за падишаха"! Как бихте описали втората жена на падишаха? Какъв човек е тя? Какво е отношението ѝ към децата?

Припомнете си в кои от изучените приказки децата са отглеждани от втори родител. Проучете дали има такива ромски приказки във вашия край.

В ромската традиция семейството на едно дете са хората, с които то расте, които се грижат за него и го обичат. Детето обича и уважава членовете на своето семейство, в което всички си помагат и споделят заедно делници и празници, радост и мъка. Мъдрият баща от "Приказка за бъчвата" съветва петте си деца да пазят съгласието в семейството, за да има и честит живот. "Къща, в която няма съгласие – огън да я гори", казва той.

Напишете разказ на тема "Моето семейство". В него опишете кои са членовете на вашето семейство, как се чувствате, когато сте с тях, кое ви прави щастливи и кое – нещастни в семейството. Какво ще направите, за да бъдат членовете на семейството ви щастливи?

Разделете се на групи и запишете как се наричат членовете на семейството и родините сред представителите на различните етнически групи, които живеят във вашия край. За целта попитайте какви думи се използват за "баща", "майка", "брат/сестра на бащата", "брат/сестра на майката", "родители на бащата/майката" и други.

Попълнете таблицата!

	българи	турци	миллет	рудари	роми
Майка	**майка**				
Баща					
Брат					
Сестра					
Син					
Дъщеря					
Сват					
Брат на майката					
Сестра на майката					
Брат на бащата	**чичо**				**како**
Сестра на бащата					
Баба					
Дядо					
Майката на бащата					
Бащата на бащата					
Майката на майката					
Бащата на майката					
Снаха					
Зет					
Брат на зетя					
Сестра на зетя					
Брат на снахата					
Сестра на снахата					
И други					
Съпруг				**циганка миа**	
Съпруга					

Ромски празници

Всички хора по целия свят обичат празниците. Защото на празниците те забравят за трудностите и проблемите, събират се заедно със своите роднини, близки и приятели и се веселят от сърце. Празниците винаги носят надежда, че ще се случи нещо по-добро, че Бог или светецът, на който е посветен празникът, ще помогне на хората и те ще заживеят по-щастливо. Затова всеки народ има свои празници

Празниците носят духа на народа, те изразяват народната душевност и добродетелност. Свързани са с ежедневието на човека, с начина му на живот, с неговите стремежи и мечти. Чрез празниците се съхраняват традицията и културата на даден народ, които се предават от поколение на поколение.

Има празници, свързани с определено историческо събитие, което е важно за цялата държава. Например: 3 март е Освобождението на България от турска власт, 6 септември е Съединението на България, 22 септември – Независимостта на България. Това са **националните празници.** Те се празнуват от всички български граждани, от всички, които живеят в България. Други празници са свързани със събития от живота на човека (кръщене, сватба и др.). Те се наричат **семейни празници**. Най-много празници са свързани с религията и с дни от годината, в които се почита определен светец или се е случило определено религиозно събитие – Васильовден, Гергьовден, Великден, Рождество Христово и др. Те се наричат **календарни празници.** Празнуват се от представителите на определена група, които имат обща религия или култура. Отбелязват се всяка година на определен ден и по този начин съставят календара на всеки народ.

Както всички други хора, ромите в България обичат да празнуват. На следващите страници ще се запознаете с най-известните календарни празници, които ромите почитат. Част от тях съвпадат с големите български християнски празници – Васильовден, Гергьовден, Великден, Голяма Богородица, Коледа, Игнажден и др. Тези празници се отбелязват дори от много роми-мюсюлмани (хорахане-рома и миллет), които празнуват и двата големи мюсюлмански празника – Рамазан Байрам и Курбан Байрам. Ще се убедите, че по много неща ромските празници приличат на българските и на турските празници. Това е така, защото българи, роми и турци живеят заедно от векове по българските земи. Те си влияят взаимно и общото между всички тях, нещата, които ги обединяват, са много повече от нещата, които ги разделят.

Голяма част от народните български празници вече се празнуват само от ромите и много рядко от българите. Защо според вас се получава така?

Кои празници най-много ви харесват и защо?

Разкажете на вашите съученици как празнувате вкъщи!

Преди години всички празници, отбелязвани от българи и роми, са се празнували на едни и същи дати. Днес не винаги е така. Васильовден, Голяма Богородица и някои други се празнуват от ромите 13 дни след като същите празници са отбелязани от българския календар. Това е така, защото преди 90 години е имало промяна с 13 дни в календара. Преди това българи и роми са празнували на едни и същи дати всички празници.

БАНГО ВАСИЛИ (ВАСИЛЬОВДЕН)

Празниците винаги радват децата, защото им носят радост, смях и веселие, а често – и много подаръци. Затова децата обичат и помнят празниците. Тук сме поместили разказите на някои ваши съученици за това как се празнува при тях един от най-големите и най-обичани ромски празници. Прочетете ги!

Кирил от с. Радановo, 10 г.

Васильовден се празнува три дни – 13, 14 и 15 януари. На 13 януари е Вечерница. Тогава се прави пълнена печена пуйка. Приготвя се и крива баница. Събира се цялото семейство, но без гости.

На 14 януари вече се приемат гости – по няколко семейства, роднини и познати. На софрата се слага печена пуйка или печена гъска. Има торта и вино. Яде се и се пие до сутринта.

На 15 януари е Банго Васили. Тогава който е Васил сурвака цялото семейство със сурвакница, украсена с пендари за здраве.

Петранка от с. Радановo, 12 г.

В празнуването на празника се включват всички. Купуват се банани, портокали, сладки. Жените приготвят печена пуйка с лимон или сварен пуяк с ориз. Правим баница с късмети. На масата задължително се слага вино с портокали.

На 13 януари вечерта е ромската Бъдни вечер. От всичко, което има на масата, се увива в една хартийка. Взема се по едно късче от всичко и когато вечерта легнеш да спиш, слагаш хартията под възглавницата. И което момче сънуваш, даже и да не го познаваш, за него ще се омъжиш.

След 12 часà идват гости и започваме да сурвакаме. Къпем всички именници с вода, докато спят, или ги хвърляме в снега.

Стефка от с. Камен, 10 г.

Мама ми разказа защо се празнува този празник. Васил бил сакат, крив. Той видял, че идват ромите, защото бягат от другите хора, които ги биели и искали да им вземат децата. Той им помогнал да избягат, защото много вярвал в Бога.

Тези разкази се отнасят за Васильовден (Банго Васили), известен още като ромската Нова година. Както прочетохте, този празник се празнува три дни – на 13, 14 и 15 януари. Свързан е с надеждата, че Новата година ще донесе повече щастие, здраве, късмет и богатство на хората.

На романес "бангò" означава куц. Тъй като овчарят, който спасил ромите, бил куц, те започнали да наричат празника "Банго Васили".

Ромите празнуват празникът Банго Васили много тържествено, защото вярват, че преди много години куц овчар на име Васил ги спасил, когато лоши хора искали да ги убият. Някои роми разказват, че веднъж Дяволът разрушил моста, по който те вървели, но Свети Васил се притекъл на помощ, извадил ги от реката и построил отново моста, за да могат да минат ромите.

Приготовленията за празника започват една седмица преди 13 януари. Ромите купуват гъска, пуйка или петел, които ще приготвят за празничната вечеря. Също така отиват в гората за дрян, от който изработват сурвакници. Ромските сурвакници са подобни на българските. Правят се от дрян, защото той е най-мъдрото дърво – пъпките му се появяват още през декември, много преди другите дървета да напъпят, а плодовете му узряват едва

Баба Мита от гр. Златарица приготвя обреден хляб

през септември, много след плодовете на другите дървета. Повечето роми украсяват сурвакниците си по български обичай – с пуканки, чушки, плодове и бонбони, за да бъде годината плодородна. Някои роми предпочитат украса от златни монети, за да бъде годината богата.

На 13 януари е Вечерница – ромската Бъдни вечер. Цялото семейство се събира в къщата и се заключват вратите. До полунощ никой не бива да излиза навън и никой не бива да идва на гости, защото може "да избяга късметът".

На специална ниска кръгла маса *(синия)* се нарежда вечерята. Сварена гъска, петел или пуяк, сърми с късмети (дрянови пъпки), баница с късмети, сурово жито и ориз, празничен хляб *(кулак)*, вино, ракия и безалкохолни са задължителна част от вечерята. Някои роми (напр. **бургуджиите**) слагат край масата и инструментите, с които изкарват прехраната си, за да бъдат благословени.

Преди да започне вечерята най-възрастната жена прикажда трапезата с тамян или въглен, като нарича: **"Те дел о Дел бут бахт, бут састипѐ, бут ловѐ…"** ("Да даде Господ много щастие, много здраве, много пари…").

След това членовете на семейството целуват ръка на своите родители, за да поискат прошка за всички грехове, сторени през изминалата година.

?

Мислите ли, че е възможно цяла година човек да не извърши грях? Защо, според вас, е необходимо в навечерието на Нова година хората взаимно да си опростяват греховете?

Трапезата на Васильовден се прикажда.
Какво нарича баба Мита? Обърнете внимание какво е наредено на трапезата!

След опрощаването родителите вземат в ръце празничния кулак и го разчупват на две. В когото остане по-голямото парче, неговият късмет ще "храни семейството през годината". След това майката отчупва на всяко дете по едно парче от кулака. Първата хапка не се изяжда, а се увива и се поставя под възглавницата. Ромите вярват, че сънят, сънуван върху тази хапка, показва какъв ще е късметът през настъпващата година.

С голямо нетърпение децата следят какъв късмет ще им се падне от баницата с дрянови пъпки. Различният брой пъпки означава различен късмет – учение, къща, кола, здраве и др. Трапезата през тази нощ не се вдига – за да бъде плодородна годината.

Искате ли да знаете повече? Ето как ваши връстници описват васильовденската трапеза:

Стефка от с. Камен, 10 г.

Това е най-хубавият празник, защото цялата къща я украсяваме с клонки от елха. Аз ги глася със сестра ми. Слагам украса – играчки, памук, а мама ги реди. На масата се слага трапезата: печен петел с ориз, тенджерата със сърмите, тавата с баницата, булчетата (курабийки), кекс, кола.

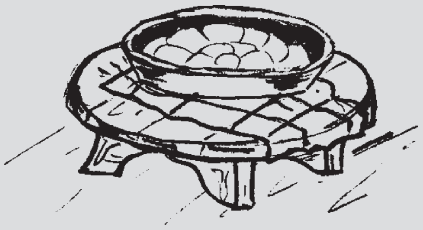

Мая от с. Камен, 8 г.

Баба с въгленче кади – то си пуши, а тя обикаля масата. Майка после ме кара да целувам ръка на старите. Хем целувам, хем после я слагам на челото си – така се целува по бургуджйски.

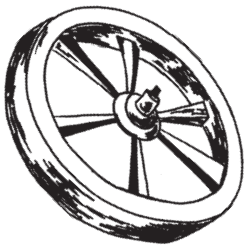

Йордан от с. Камен, 10 г.

В стаята донасят амука (наковалнята), до печката се слага, слагаме сърма отгоре, да им върви, като правят ножовете. Това е истина! Наистина след това им върви.

?

Познавате ли ромските сурвакарски наричания?

В полунощ настъпва Нова година. От този момент започва сурвакането. В миналото сурвакари са ставали големите мъже. Те са се организирали в сурвакарски дружини и в полунощ са тръгвали да обикалят из цялото село. Днес сурвакари стават децата. При ромите през нощта на 13 срещу 14 януари децата сурвакат само своите родители, а след като се съмне – съседите и роднините. Сурвакарите пожелават здраве, късмет и щастие през новата година. Благодарните хора ги даряват с плодове, лакомства и пари.

При някои роми (**бургуджиите**) точно в полунощ бащата събира от трапезата суровото жито и ориз, слага го в една кърпа, взема кърпата, сурвакницата и някакъв съд за вода и отива на чешмата. Там той сурвака чешмата, като казва: "Добро утро! Сурва, сурва година, догодина пак живо и здраво! Да е пълна къщата с деца, с берекет, с животни!". След това пълни вода и като се прибере, застава на прага на къщата и се провиква "**Айде, О Васили àвъла!**" ("Хайде, Васили идва!"). Децата радостно му отговарят "**Мъ авъл, мъ авъл!**" ("Да влезе, да влезе!"). Тогава бащата хвърля житото и ориза и който събере най-много, той ще има най-голям късмет през годината. След това започва да сурвака всички членове на семейството.

При други роми съществува следният обичай: на 14 януари сутринта първият гостенин трябва да е някой близък човек – свако, чичо, шурей… Той се преструва на Банго Васили. Застава на външната порта, но отказва да влезе, въпреки поканите на домакините. Поставя като условие да му се построи **кьопри** – мост. Тогава домакинът прави мост от пари – на всяко място, където трябва да стъпи Банго Васили, домакинът поставя банкнота. Банго Васили, накуцвайки, стъпва по моста (по банкнотите) и така стига да вътрешната врата. Едва тогава казва: "**Банго Васуй авела! Бут селямѐтя бѝчшалѐла туке!**" ("Банго Васили дойде! Много поздрави ти праща!").

Щастливият домакин разлива ракия на всички и отговаря: "Моля Господа ти както си ме почел, така и той теб да почете!".

Така целият ден на 14 януари, както и следващият ден – 15 януари, се прекарва в празненства. На тези дни роднините се посещават, за да си пожелаят много здраве и късмет през Новата година. А където се срещнат, ромите се поздравяват с думите "**Бахталò тумарò Васили!**" ("Честит Васильовден!").

Кой момент от Васильовденския ритуал виждате на снимката?

светец (*девлѐске манӳш)* – божествен човек, човек, който през живота си е вършил само добро и след смъртта си е станал помощник на Бога
грях (*безàх*) – лоша постъпка, престъпление пред хората и Бога
прошка – да приемеш извинението на някой
наричам (*керав дова*) – казвам ритуални думи
късмет (*бахт)* – успех, щастие. Късметлия е този, на когото му върви

При кой друг празник се целува ръка за прошка?
По какво се различава сурвакането при българи и роми?
Потърсете: има ли подобен обичай, който се практикува при турците?

Ако празнувате този празник, съставете кратък разказ, като опишете как точно вие празнувате вкъщи Васильовден/Коледа.

Ако искате да знаете!

В миналото, а при много роми и днес, се прави малка разлика между Васильовден и Банго Васили. Банго Васили се нарича само третият ден от празника – 15 януари. Но днес все по-често целият празник носи това име. Можете ли да се досетите защо?

Ако искате да знаете!

Бургуджиите в Централна Северна България, а също така и в Североизточна България са дасикане-рома (роми-християни). В Югозападна България и в Република Македония бургуджиите са хорахане-рома

(роми-мюсюлмани). Техният традиционен занаят е изработването на железни предмети – ножове, мотики, бургии. От последното идва и тяхното име.

До 1958 г. бургуджиите са били катунари и са обикаляли из страната, за да продават стоките си. Днес те живеят в красиви къщи в много градове и села.

ЛЕГЕНДИ ЗА БАНГО ВАСИЛИ

Както прочетохте, ромите вярват, че куц овчар на име Васил, или Свети Васил, ги е спасил от гибел. Затова в знак на благодарност празнуват празника му като начало на Новата година.

Съществуват много легенди за Банго Васил. Ето някои от тях. Прочетете ги!

Банго Васил и ромите

Един ден в страната, където живеел благоверният Банго Васили, ромите огладнели и взели да събират къпини да ядат. Явил им се Божият ангел и им казал да утолят глада си, но да не прекаляват, защото Господ ги е обявил за свещен плод. Но те нали били много гладни, нацапали се целите с къпините – заприличали на черни дяволи. Дяволът като ги видял, самият той се уплашил. Рекъл си:

– Аз съм дявол, дявол, ама те са по-дяволи от мен.

И ето че решил да им отмъсти и нали си го бива в изкушенията, подмамил ги да минат по един мост. Когато тръгнали, дяволът разрушил моста и те започнали да падат в реката и да се давят. Тогава Свети Васил решил да спаси нещастните хорица. Излязъл той срещу дявола с молитва: "Махни се, Дяволе, че ще повикам Господ! Той ми е наредил да пазя тези хора и да им помагам!". Оттеглил се дяволът и докато се молел куцият Васил, мостът пак станал цял и здрав. Ромите успели да преминат и били спасени.

Затова и до днес ромите най-много почитат Банго Васили (Куцият Васил), божия спасител.

Предание за овчаря Банго Васил

Веднъж лоши хора подгонили един ром, искали да го обесят. Но един овчар на име Васил го укрил. Овчарят накуцвал. Затова ромите го наричали "банго" (кривия).

Когато лошите хора отминали, ромът излязъл от скривалището си и попитал овчаря с какво иска да му се отблагодари. Овчарят отвърнал:

– Искам всички роми на този ден да ме споменавате и да ме тачите.

Затова ромите отредили ден – 14 януари, на който отварят широко вратите си в очакване на Банго Васили – да спаси дома и семейството им от злини. И всички ядат, пият, пеят, танцуват и се веселят с тези, които могат като тях.

?

При повечето роми на Васильовден на трапезата се слага гъска. Защо ромите почитат гъската? Прочетете следващите редове и ще разберете!

Сòскъ о ромà дукхàна о папинàкъ

Улò бут чѝрла. О Дъвъл ръшиндѐс тъ поможинъл о евреѐнгъ и пхукавдѐс о Мойсѐескъ сар тъ икалъл пъ халкѐн катàр о Египет. Екх тъмнонъ ратѐтъ он почорѐл цидиндъ карѝк ко обещàймъ пхув. Лачшъс, ама ли о ромънгъ ало жи ко корлò, та ли он цидиндъ пал лъндъ тъ нашън. Цидиндъ, ама ваздиндъ сейкà гюрунтѝя, чи о египтяне хавдъ лън и бичхалдъ войницѐн пал лъндъ тъ мударън лън.

Ръстъ о еврѐе жи ко морѝ и... евкаръс англàл лън барилò дром, кобър тъ икльòн укутàр. Доръстъ ли о ромà жи дъкà тханъс, ама о дром сар ало, цъка нащѐс. Англàл лъндъ уло о хор панѝ, палàл лъндъ о египтеска войнице. На жанлъ со тъ кърън, а о грастанъ патумà вече шуньòна пал лъндъ. Ами аканà?

А давкà време, евкаръстар бỳторо папинà пълъ ко панѝ – пашъс жи ко хàлке. Мъклъ пъс о ромà ко панѝ, уклѝстилъ упрàл ко папинънгъръ думъ и цъка иклѝстилъ акалà ригàтъ.

Цъкà о папинà икалдъ о романъ халкѐн чхинимàстар. А дакъскъ жи авдивъс саръ ромà дукхàна о папинàкъ.

Защо ромите почитат гъската

Било е много, много отдавна. Бог решил да помогне на евреите и казал на Моисей как да ги изведе от Египет.

В една тъмна нощ те тайно тръгнали към обещаната им земя. Но и на ромите им било дошло до гуша, та и те се втурнали след тях. Добре, ама вдигнали такъв шум, че египтяните ги усетили и изпратили цяла войска след тях да ги погуби.

Стигнали евреите до морето и веднага пред тях се появил път, който ги извел на другия бряг. Стигнали и ромите да това място, но пътят веднага изчезнал. Пред тях било дълбокото море, а зад тях египетските войници. Не знаели какво да сторят, а конските копита вече чаткали. Ами сега?

В това време, изневиделица голямо ято гъски се спуснало в морето, току до самия бряг. Хвърлили се ромите във водата, покатерили се върху гърбовете на големите птици и с тях преплували морето.

Така гъските спасили ромското племе от клане. Затова и до ден днешен всички роми почитат гъската.

Свети Васили застъпник

Ромска приказка от Йосиф Нунев

Един ден дяволът решил да погуби всички роми. Подмамил ги върху един голям мост и зачакал удобен момент да изпълни заканата си. Като стигнали до средата на моста, той го счупил на две и нещастните роми политнали към бездната.

Всички светии начаса довтасали и спокойно си гледали сеир. Нито един от тях не се застъпил за нещастните хорица. Последен се довлякъл куцият свети Васили и като видял какво става, възмутил се и възкликнал:

– Не виждаш ли какво става, Господи! Не ги оставяй на рогатия, та нали и те са твои чада! – и се втурнал да ги спасява.

Преди да паднат в дълбоката вода, той ги сграбчил и ги пренесъл на брега.

Ето защо и до ден-днешен ромите помнят и почитат свети Васили като свой застъпник.

Сравнете легендите. По какво си приличат те? Запишете на отделен лист всички елементи, които се повтарят поне в две легенди, например "**мост**". Как тези елементи са намерили място в празнуването на празника сред ромите?

Известно ли ви е дали някой от тези елементи присъства в празнуването на Новата година при българи и турци? Проучете.

Нарисувайте отговорите на следните гатанки!

По морето свещи горят.

Що е то? *(звездите на небето)*

Бяло, пухкаво юначе,
сгрееш ли го в шепи – плаче.

Що е то? *(снегът)*

Знаете ли песни, които са свързани с Васильовден? Проучете и разучете!

БАШНУВДЕН (ПЕТЛЬОВДЕН, ИХТИМЯ)

Всички хора, независимо къде живеят, коя религия изповядват и към кой етнос принадлежат, обичат своите деца. Любовта към детето, стремежът то да бъде добре отгледано и възпитано са заложени дълбоко в душата на всеки човек от майката-природа и Вечния Бог.

Родителите обичат еднакво своите деца, независимо дали са момчета или момичета. Но в миналото за момчетата са били полагани специални грижи, защото се е смятало, че те продължават рода – когато девойката се ожени, тя отива в рода на мъжа си.

Поради тази причина в миналото българският народ е празнувал специален ден като празник на момчето – Петльовден. Днес този празник е запазен единствено при ромите-дръндари (музиканти). От следващите редове ще научите как те отбелязват Башнувден (Петльовден).

?

Помислете защо ако в семейството няма момче, родът изчезва. Дали ромите днес все още мислят по този начин?

Една стара ромска легенда разказва, че преди много години еничарите решили да избият всички мъжки рожби на българите и на ромите. Така те се надявали завинаги да унищожат българския и ромския род.

Тръгнали те от къща на къща и където имало момче – убивали го или го вземали със себе си. А с кръвта му правели кръст на вратата.

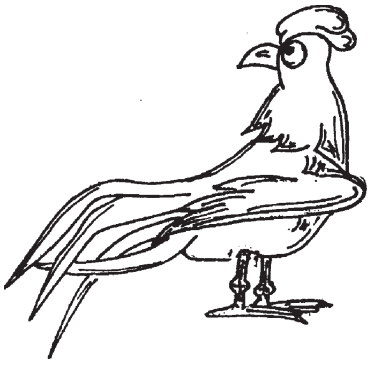

Една ромка, която се казвала Ихтимя (Ефтимия), имала само едно дете – момченце. Явил се при нея Свети Евтимий и я посъветвал да заколи петел, а с кръвта му да изпръска вратата. Когато еничарите минали, те си помислили, че са взели момчето от тази къща и така то било спасено. Спасен бил и ромският род.

Затова ромите-музиканти (**дръндари**) и до ден днешен празнуват Башнувден (Петльовден), който наричат още Ихтимя на 2 февруари – деня на Свети Евтимий.

Този празник отразява вземането на най-тежкия данък по време на Османската империя – "кръвния данък".
Попитайте своя учител какво означава "еничари"?

Башнувден (Ихтимя) е ден на момчето. Още от ранна сутрин във всяка ромска къща, където има момче, започват трескави приготовления за празника. Изпичат се пити, сладкиши. Ако в къщата има и момиче, за нейно здраве се приготвят тиганички или мекици.

С празнични пити и тиганички ромските деца от гр. Златарица посрещат Башнувден.

Това означава, че макар Башнувден да е ден на момчето, момичетата също не са забравени!

Най-късно до 12 на обяд трябва да бъде заклан специално подготвен за случая петел. Ако в къщата има две момчета, се колят два петела. На този ден ромите колят толкова петли, колкото синове имат.

От кръвта на петела се поставя точица върху челото на момчето – за здраве. Също от кръвта на петела се прави кръст върху вратата и над кръста се окача главата на петела. Това се прави, за да се помни, че петелът е спасил ромския род.

След това жертвената птица се сварява и започва тържество. На този ден ромите непременно раздават от месото на петела и от тиганичките на своите съседи, роднини и приятели. Това се прави за здравето на децата.

По подобен начин се е празнувал Петльовден и от българите. И до днес този празник се отбелязва в някои български села в Североизточна България.

Отбелязването на Петльовден (Башнувден, Ихтимя), както и легендите, свързани с празника, още веднъж показват, че макар хората, които живеят по българските земи, да са различни, тяхната история и традиции са много близки; всички обичат нашето Отечество – България, като с гордост се наричат "българи".

На следващите редове можете да прочетете разказа на ваш връстник за това как в семейството му се празнува Башнувден:

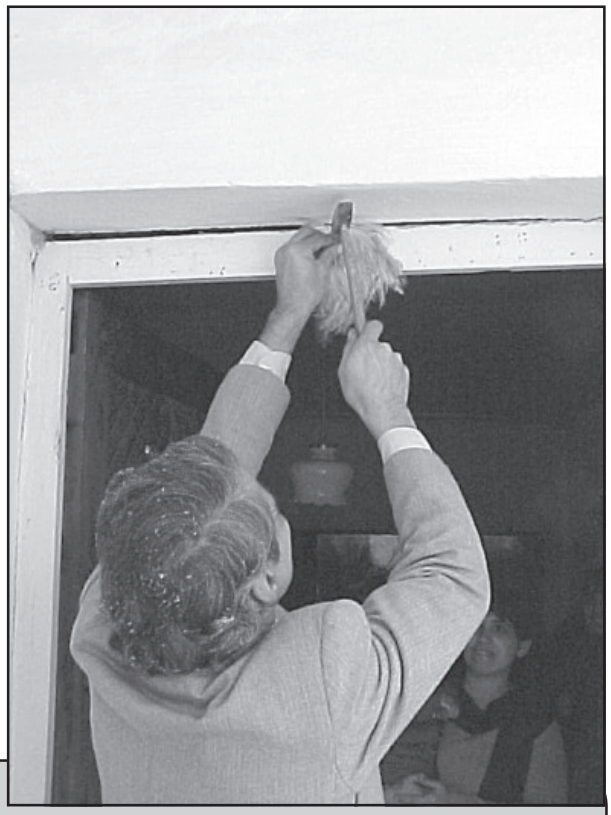

Главата на петела се закача на портата или над вратата. Защо?

Юлиан от гр. Златарица, 6 г.

Много обичам този празник. За сестра ми мама прави тиганички, а за мен колят петел. Купуват го още предишния ден – петелът трябва да преспи вкъщи. До обяд татко го коли, като слага на челото ми едно петънце кръв. За да съм жив и здрав. После правим тържество. Идват роднини и ни носят подаръци.

На този ден по всички врати в махалата се окача глава на петел – защото всички имат момчета в къщите си и празнуват Ихтимя

Петел (*башнѝ*) – слага се на трапезата на Ихтимя/Петльовден
Гъска (*папѝн*) – слага се на трапезата на Василица
Агне (*бакрѝ*) – слага се на трапезата на Гергьовден

Потърсете сред произведенията на художествената литература творби, в които се разказват легенди.
Как ще си обясните интереса на писателите към народните легенди?

Ако искате да знаете!

Легендата за Башнувден е също така и българска. Единствената разлика е, че в българския вариант жената, която коли петел, за да спаси детето си, е българка.

Ако искате да знаете!

В миналото ромите-музиканти са били мюсюлмани, но днес голяма част от тях са християни. Затова техните традиции си приличат с тези на мюсюлманите.

Ромите –музиканти произхождат от района на Котел и Градец. Преди повече от сто години те се преселват и в други части на страната. Наричат ги "кткаджии" или "дръндари".

РАМАЗАН БАЙРАМ И КУРБАН БАЙРАМ

Тези два основни мюсюлмански празника се отбелязват от ромите мюсюлмани: хорахане-рома и миллет.

Преди първия Байрам – Рамазан Байрам (или Шекер Байрам), ислямската традиция повелява да се пости 30 дни. Този пост се нарича Рамазан. Изразява се в гладуване през деня – от изгрев до залез не се поемат храни и напитки, забранени са много други удоволствия, сънят и т.н. Денят на рома мюсюлманин през Рамазана протича по следния начин: сутрин става рано, в 6 часà, закусва и при изгрев започва поста. През деня се казва 5 пъти молитва – сутринта след закуската, при изгрев, към 10 часà , към 15 часà, при залез и преди сън. Постът се разваля след залез, като постещият отпива три пъти вода. В ислямската традиция сутрешната закуска, след която постът започва, се нарича "**сахур**", а вечерята, с която се разваля постът, се нарича "**ифтар**".

Ислямските пости имат за цел да пречистят душата на вярващия, да го подготвят да посрещне обновен Рамазан Байрама. Поради продължителността на поста – цял месец, често се случва вярващият да пропусне един-два дена. Те се наваксват, като се пости преди втория Байрам.

Прочетете следния разказ! Какво научавате за поста Рамазан?

Айше от В.Търново, 17 г.

През целият месец се пости и моли. В 4 часà се става и се приготвяме за Рамазан. У дома майка ми и баща ми стават още по-рано и приготвят масата за

ядене. После който ще пости в къщата, взема "абдест" и "намаз" (по този начин се моли на Аллах). От изгрев до залез не се пие вода, не се яде никаква храна, не се спи. Това продължава периодично цял месец.

В края на месеца Рамазан идва и Рамазан Байрам, самият празник (известен още като Шекер Байрам). Той продължава три дни. Рано сутринта мъжете отиват на джамия, а след това се слага празнична трапеза. На този ден мюсюлманите искат и дават прошка, като целуват ръка.

?

Помислете си при кой християнски празник се иска прошка, като се целува ръка?
Нека тези от вас, които са мюсюлмани, да поканят своите родители, баба, дядо, за да покажат как се иска прошка и да разкажат повече за празника!

Подобно е и празнуването на Курбан Байрам, който винаги е точно седемдесет дни (десет седмици) след Шекер Байрама.

Денят преди Курбан Байрам се нарича Арифе или Ариф и е посветен на мъртвите. Приготвят се хляб, катми, ориз с мляко или вода и се раздава за душите на мъртвите. Вечерта жените си къносват ръцете за здраве.

Курбан Байрам в с. Гагово.
Какво ви прави впечатление?

На Курбан Байрам задължително се коли коч (другото наименование на празника е Коч-Байрам) или агне. Очите на коча се завръзват с кърпа и се чете молитва. Тя се казва за здраве и късмет. На този ден богатите даряват бедните с месо, дрехи и др. Курбанът трябва да се раздаде през първите четири празнични дни, обикновено на бедни семейства. Смята се за голяма чест на Курбан Байрама да направиш дарение за бедните – това означава, че си богат и силно вярващ.

Възможно ли е като се пости, да се пречисти душата на човека?

ПРАЗНУВАНЕ НА РАМАЗАН БАЙРАМ И КУРБАН БАЙРАМ

Разказ на Юсеин Яшаров (с. Кардам, Поповско)

Ние празнуваме мюсюлманските празници. Те се наричат "Байрами". Има два Байрама – Рамазан Байрам и Курбан Байрам. Те си сменят датите през различните години, но разликата между тях остава една и съща – десет седмици, или 70 дни. Сутрин се ходи на джамия и се моли на Бог. Когато се върнем, жените вече са сготвили. По-заможните колят кочове и дават по едно парче на всеки. Понякога идва ходжата, коли няколко крави за бедните.

На Байрамите не се пие вино или ракия, никакъв алкохол. Яде се агнешко месо – особено на Курбан Байрама. Прието е богатите да раздават месо на бедните, а също така могат да им дават и други неща – дрехи, обувки… Престижно е на Байрам да дариш на бедните – значи си богат. Също така ако си се карал с някого през годината, на Байрама трябва да се сдобриш с него, да се простите.

Преди първия байрам – Рамазан Байрам, се пости 30 дена. Пости се, като не се яде и пие нищо през деня, не се спи – от изгрев до залез. След това може. През този месец ставаме в 6–6,10 сутринта, закусваме набързо и после започва поста. Към 5 вечерта, след залез, поста се разваля, като всеки отпива три пъти вода или кафе. Пет пъти през деня се моли човек: сутрин към 6 часа, след това към 10 – кланя се и казва: "Аллах Акбар" (Аллах е велик). Следващите молитви са в 3 часà и в 5 часà. Към 7 часà вечерта е молитвата "ятсъ намаз", молитвата за спане, последната молитва.

Ако някой прекъсне ден-два, той трябва след Байрама да пости пак ден-два. Най-често пропуснатите дни ги наваксваме преди втория Байрам.

Бог (*Дел, Девел)* – този, който е на небето, Създателят на света и човека; този, който пази хората от злини и им помага.

Дявол *(Бенг)* – злата сила, която пречи на хората и ги подтиква към грях.

Душа *(вогù)* – нашите чувства и мисли; това в човека, което е невидимо. Повечето религии учат, че душата на човек оцелява след смъртта и отива в Рая или в Ада, според това как е живял даден човек.

Постя – не поемам храна и напитки (или някои храни и напитки), за да пречистя душата си

Проучете на кой християнски и еврейски празник отговаря Курбан Байрам. Защо?

Проучете!

Попитайте, запишете и съберете традиционни рецепти за ястия, които се приготвят по време на Рамазан Байрам и Курбан Байрам. С помощта на родители, баби и дядовци направете изложба в училище на ястията, които се приготвят.

ПАТРАГИ (ВЕЛИКДЕН)

Според християнската църква на този ден е възкръснал Исус Христос (след като преди това е бил разпънат на кръст). Великден се празнува три дни – в неделя, понеделник и вторник.

Ако искате да знаете!

За православните християни Великден е на различна дата всяка година. Това е така, защото празникът се отбелязва на първото пролетно пълнолуние, което може да е между 4 април и 8 май.

На ромски език Великден се нарича **Патраги**. Великден се празнува от всички роми, дори от **хорахане-рома** и **миллета**. Най-тържествено се отбелязва от бургуджиите, калдарашите и рударите.

Припомнете си коя група се нарича калдараши? Какво знаете за тях?

Седмицата преди Великден се нарича "Страстна", като всеки ден от нея се нарича "Велик". В българската традиция на всеки ден от страстната седмица се е вършела определена дейност. В понеделник и вторник се е правело голямо великденско почистване на къщата и двора. В сряда не се е работело. В четвъртък са се боядисвали яйцата, а в петък са се изпичали козунаците. В събота също са се боядисвали яйца. Ромите, и особено ромите-хрис-

тияни (дасикане-рома, калдараши, рудари), и до ден днешен извършват посочените дейности в посочените дни.

Особено внимание се обръща на боядисването на яйцата. Обикновено то се прави в четвъртък или в събота. Предпочитаният цвят е червен, но могат да се използват и други цветове. При някои роми (бургуджиите) е задължително броят на боядисаните яйца да завършва на 1 – например 31, 41 и т.н. С първото яйце, което обезателно трябва да е червено, се намазват лицата на децата, за да са здрави през годината. Това яйце не се изяжда. То се поставя под иконата или се отделя за Гергьовден, когато се слага в устата на печеното агне.

Какво символизира боядисването на яйцата и правенето на козунаци?

Рано сутринта в неделя, на самия Великден, най-младата снаха или дъщеря взема червено яйце, котле със здравец и отива на селската чешма за вода. Докато пълни вода тя се моли за здраве, щастие, късмет и богатство. След това се прибира в къщи, разбужда родителите и ги ръси с донесената вода, като им пожелава да са живи и здрави и все така да се грижат за нея.

При ромите-калдараши съществува обичай преди изгрев в неделя главата на семейството (това е дядото или бащата) да донася "**брàзда**", над която да дава комка на всеки, живеещ в къщата му.

"Брàздата" представлява квадратен житен чим и включва житните стръкове (по това време те са свежо зелени), корените и пръстта. Ако в близост до селото няма житна нива, чим се взема от поляната, като тревата трябва да е голяма, свежа и между нея да растат цветя. Брàздата се поставя до прага на къщата и в нея се слагат червено яйце, пари, бутилка червено вино, желязна лъжица. Единият край на лъжицата опира в брàздата, а другият – в прага. Всеки от семейството стъпва в единия край на лъжицата (за да е здрав като желязото), отпива от виното и казва "Христос возкресе!".

Наблюдавали ли сте такъв ритуал? Разкажете на съучениците си! Ако във вашето населено място живеят калдараши (бакърджии) или някои от вас са от тази група, попитайте ги/разкажете дали на Великден се ходи за "брàзда" и как става това!

Великденска “брàзда” при калдараши в с. Кардам.
Какво представлява “брàздата” и каква е нейната роля?

Великденската трапеза винаги е богата. На нея задължително се слагат червени яйца и козунак. На Великден приключват дългите великденски пости и затова на трапезата има месо – при ромите най-често се слага птиче месо и риба. В центъра на масата се поставя специално изработен великденски кулак със свещичка.

На този ден е прието приятелите и роднините да си ходят взаимно на гости, като разменят червени яйца и козунак. Това се прави за здраве и късмет.

Тези разкази на ваши връстници се отнасят до това как ромите празнуват най-големия християнски празник – Възкресение Христово или Великден. Прочетете ги!

Пламен от Г. Оряховица, 9 г.

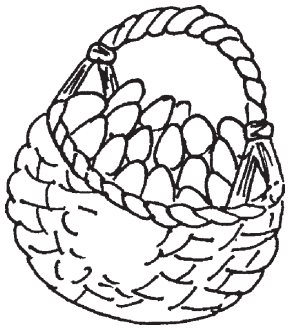

В четвъртък мама вари яйцата в червена боя, а през това време аз и кака ги рисуваме със свещички. Рисуваме каквото обичаме – кучето, агънцата. Също пишем букви със свещицата – на всеки от семейството написваме буквата на отделно яйце. Боядисваме много яйца – 41, 51, 61. С първото червено яйце мама ни търка по лицата, за да сме здрави, по бузите, за да са червени и по челото, за да не ни боли главата. Баба ни разказа защо се червят яйца. Мария Магдалена като била

под кръста, на който разпънали Исус, носела яйца. И от кръвта на Исус капнали капки в кошницата и боядисали яйцата.

Албена от с. Кардам, 15 г.

През нощта в събота срещу неделя всички роми отиваме в църквата. Прибираме се едва след края на литургията и носим запалена свещ. На сутринта, още като се разсъмва, аз ставам и с люляк и разцъфнало дърво украсявам портата. После вземам една червено яйце, менците и тръгвам за вода. Виквам братовчедка си и двете отиваме на селската чешма. Там казвам "**Бахталѝ Патраги! Те дел о Дел састимàса, бахтàса, ловѐнца…** - Честит Великден! Да дава Господ здраве, щастие, пари… ". Като се прибера, будя родителите си и ги ръся с вода за здраве.

С татко отиваме край някоя житна нива или на поляната. Там вземаме чим – с лизгара татко го отрязва от нивата: стръковете, корените и пръстта и го носи в къщи. Поставя го до прага, слага в него червено яйце и пара. До него слага червено вино и железен чук. Когато слънцето изгрява, всеки от семейството стъпва с единия крак на чука, кръсти се и пие от виното. Така се дава комка."

Стефка от гр. Брезово, обл. Пловдив

Ние много обичаме да боядисваме яйцата – помагаме и се забавляваме. Първото яйце е червено. Едно яйце оставяме за здраве и късмет на къщата и стои до иконата чак до следващия Великден. Останалите яйца са шарени. Рано в неделя борим яйцата. Грабваме кошниците и тръгваме да събираме великденски яйца. Кошниците са украсени с цветя и гердани. Пожелаваме здраве и късмет на хората от всяка къща.

Иван от гр. Дряново, 11 г.

На този ден ходим на гости и носим червено яйце. Като дойде гостенин, той разменя с домакина по едно червено яйце и казва: "**Бахтало кьогес! Христос сам ят!**" ("Честит празник! Христос возкресе"). А домакинът отговаря: "**Адавара сам ят**" ("Во истина возкресе!").

Велик – важен, значим, голям
Възкресение - съживяване

Разкажете на вашите съученици как празнувате Великден! Виждали ли сте как вашите приятели от други етноси празнуват същия празник? Попитайте ги!

Знаете ли какво означава “комка”? Попитайте вашия учител, някой възрастен човек или свещеника!

Попълнете пропуснатите думи: Може да си помогнете с думите *пролет, теменужка, пеперудка.*

1. “..... ле ситна,
нежна, дъхава и китна.”

2. “със чадър от синя свила
руса ..... шета пак.”

3. “С тънки шарени крилца,
с дълги, дълги пипалца
..... прелетя
по градинските цветя.”

Ако искате да знаете!

От древността сме наследили този обичай – боядисването и писането на яйца за Великден. Яйцето е символ на живота и здравето. С първото червено яйце стопанката потрива лицата на всички деца в къщата, както и момите и булките. Обичаят повелява, че такива ще бъдат през цялата година – бели и червени.

Първото боядисано яйце се пази до следващия Великден, тогава се счупва – ако е пълно, такава ще бъде и къщата, и годината.

Днес изработването и боядисването на великденски яйца граничи с празник, с удоволствие и радост.

Нарисувайте своя празничен Великден!

Направете състезание – кой ще боядиса най-красивото яйце!

Ако искате да знаете!

Името “калдараш” идва от румънската дума “калдър”, което означава “котел”. Затова някои от калдарашите са известни още като бакърджии. Те идват в България преди повече от сто години, като преди това са били в Румъния, Австро-Унгария и Сърбия. Поради това често ги наричат “сръбски роми”, “унгарски роми” или “нямцури – немски роми”.

Калдарашите са православни християни и са много религиозни. Всеки по-голям род има свое “мешере” – съвет от трима или петима уважавани роми, които вземат важни решения и разрешават възникнали конфликти.

ГЕРГЬОВДЕН (ЕРДЕЛЕЗ)

Един от светците, които българският народ почита най-много, е Свети Георги. Безброй икони в малки и големи български църкви изобразяват Свети Георги, който убива змея и носи победата. От незапомнени времена Гергьовден се е свързвал с бойната слава на българската армия, а в много народни песни се съдържат стихове, като:

"Хубав празник е Великден,
дваж по-хубав е Гергьовден!"

Гергьовден е най-големият празник и на ромите в България. Празнува се от всички ромски групи и за всички тях Гергьовден е основният празник, включително и за ромите-мюсюлмани. Само някои групи **миллет** днес не празнуват Гергьовден.

Калдарашите и рударите наричат празника "Гергьовден" или "Свети Георги". Йерлиите го наричат "Хедерлез", "Хъдърлез" или "Ерделез". В миналото, а често и днес, този празник се празнува три дни – 5, 6 и 7 май или 6, 7 и 8 май.

Според църковния календар Гергьовден е на 6 май. Тази дата е постоянна и не се променя през различните години.

Ако искате да знаете!

Една стара ромска легенда гласи, че преди много години зъл император (падишах) насъскал лют змей срещу ромите. Змеят започнал да изяжда ромите и скоро щял да ги унищожи до един. Но Свети Георги видял това, смилил се над нещастните хора и убил змея. От този ден ромите започнали да наричат Свети Георги "нашия Спасител" и неговият ден станал основен празник за тях.

Приготовленията за празника започват още седмица преди 6 май. Къщата и дворът се почистват и подреждат. На 4 и 5 май къщата се разкрасява със зелени клони – символ на настъпващата пролет. Вечерта преди Гергьовден всеки от семейството си откъсва по един стрък коприва и го окача на

керемидите. На другия ден се гледа коя коприва е по-свежа от останалите – нейният собственик ще е най-здрав и най-късметлия през годината.

При много роми е запазен обичаят през нощта на 5 срещу 6 май всички от махалата заедно да отиват "за зелено" в близката гора. През цялата нощ ромите кладат огньове, празнуват и се веселят. След това начупват зелени клони и сутринта се прибират в къщите, си за да посрещнат празника.

На 6 май сутринта момите и децата се търкалят в росната трева или в житна нива. Това се прави, за да са здрави през годината. Също така е прието да се къпят във вода с пресни билки и треви.

Прочетете разказите на вашите връстници! Какво научавате от тях?

Искра от с. Камен, 7 г.

Навсякъде украсяваме. На керемидите слагаме цветя, клони и гирлянди. Даже на нашата пейка сложих цветя. Също на портите, за да е красиво.

Димитър от с. Мараш, 10 г.

На 5 май вечерта отиваме в гората за зелено. Цялата махала. Отиваме, кладем огньове, веселим се. На сутринта носим зелени клони по къщите, за да ги украсим за празника. Баба ни кара да се търкаляме в росата за здраве.

Юсмен от гр. В.Търново, 16 г.

Навремето Едерлез се е празнувал, като предния ден са отивали в гората да съберат цветя, здравец и най-вече клонки от глог, с който се окичва вратата. От вечерта слагали една кофа вода навън и потапяли всички цветя в нея, също така едно червено яйце или черупки от боядисаните яйца за здраве. Сутринта всички, като се събудят, си измивали лицето с тая вода. Някои се къпели в нея.

Най-важното в празника е тържественото клане на агне – курбан на Свети Георги. Ако в семейството не се отглежда агне, ромите задължително си купуват. На 6 май във всяка ромска къща трябва да се заколи агне. Традицията е била да се колят толкова агнета, колкото момчета има в къщата. Днес тази традиция не се спазва строго и обикновено се коли по едно агне.

Това става рано сутринта, по изгрев. На главата на агнето се поставя специално изплетен венец от гергъовденче, здравец и върба. Във венеца се забождат две свещички. Някъде ромите допълнително украсяват агнето с червена боя, гердани и огърлици. След това му се дава да яде сол, за да се види дали ще е плодородна годината – колкото повече сол изяде, толкова по-голям берекет ще има. През това време свещичките се запалват и агнето се прикажда.

Гергъовденско агне с венец при калдараши в с. Кардам.

Кръвта от закланото агне не се оставя да изтече на земята. Тя се събира в леген, в него се поставя венецът със свещичките и кокалчетата от агнето. На другия ден всичко това се изхвърля в реката. От кръвта на агнето се поставя по едно петънце на челото на децата – за да са здрави през годината.

Ако искате да знаете!

За много народи, включително и ромите, течащата вода означава живот и плодородие, докато застоялата вода означава болести и смърт. Течащата

вода се почита също така, защото свързва долния свят (света под земята) с горния свят (света, в който живеем). Затова се почитат и кладенците.

След като бъде прикадено (осветено) и заклано, агнето се изпича на чеверме. Приготвя се специална гергьовденска трапеза. Тя се слага върху кръгла маса, в която няма нито един гвоздей. На нея се нареждат безалкохолни, ракия, червено вино, гергьовденския кулак. При калдарашите той има специална украса под формата на кръст. В центъра на масата се поставя изпеченото агне.

Гергьовденски кулак.
Какво ви прави впечатление?

Главата на агнето се украсява много богато. В устата му се поставя червено яйце (първото яйце от Великден), филия хляб, златна монета и книжна пара. Ако собствениците са богати, слагат на рогцата златен ланец. До главата се поставя пресен чесън – против уроки.

При ромите-калдараши трапезата задължително се освещава. Главата на семейството и жена му (или брат му) вземат обредния хляб – кулак, леко го разрязват под формата на кръст и в четирите дупки по краищата сипват червено вино, като наричат: "Отца, Сина, Светаго Духа, амин!" и чупят кулака на две. Всеки целува двете парчета, после го чупят още на две и пак целуват парчетата на хляба. После главата на семейството взема една свещичка, казва молитва и гаси свещта в бутилката с вино. Така трапезата се смята за осветена и обядът може да започне.

Пак при калдарашите, а също и при бургуджиите, е запазен обичаят да се продава главата на агнето. Както посочихме по-горе, тя е украсена богато. Стоящият вляво от домакина взема главата и я продава на стоящия до себе си вляво. И двамата държат пресен чесън в ръцете си. По време на пазарлъка, купувачът се опитва да открадне главата, но продавачът го удря през ръцете с чесъна, "за да бягат лошите помисли и злите духове".

Така главата се продава от човек на човек – наляво по часовниковата стрелка, докато стигне до домакина. Всичко това е особена форма на игра – реално пари не се дават.

На Гергьовден ромите се веселят от сърце. Младежите се къпят в реката, за да покажат, че времето вече е топло. Връзват люлки и люлеят момичетата. Докато ги люлеят, на шега ги разпитват кое момче ще вземат и докато девойките не отговорят, не спират да ги люлеят.

Особено разпространен сред всички роми е обичаят "пеене на пръстените". На 5 май вечерта се събират неомъжените ромски момичета и пускат свой пръстен, обеца или гривна в менче с вода и здравец. След това поставят менчето под розов храст. На другия ден се събират отново. Зад менчето сяда някоя по-стара жена, която пее хубаво и започва да редува весели и тъжни песни. Докато пее, изважда от менчето пръстен. По песента се познава каква ще е годината за момичето, което е пуснало този пръстен, за кого ще се омъжи и т.н.

Прочетете и този разказ!

Асан от В. Търново, 17 г.

За Едерлез се купува агне. На сутринта се коли и се пече в пещ. След изпичането му на обяд се събират, за да го изядат. След това държат въжета, за да направят люлки.

По-възрастните жени и младите момичета се събират на едно място, като вземат менче с вода. Всички момичета пускат пръстени в менчето. След това започват да пеят. Най-възрастната жена дърпа от менчето един пръстен, като не вижда на кого е, защото менчето е покрито с кърпа. На която се окаже пръстена, за нея е песента.

Следващите разкази са на ваши връстници. Те описват някои от обичаите, които прочетохте дотук. Разделете се на екипи, като всеки един от тях трябва да познае кой разказ за кой обичай се отнася!

Първи екип

Васил от с. Камен, 10 г.

Дядо сутринта закла две агнета. Преди да ги заколи, слага тава, за да не пада кръвта на земята и ни слага от нея по челото. Даже ме беше малко страх. Само на децата се слага и цял ден ходят така.

Втори екип

Албена от с. Кардам, 15 г.

Майка ми изплита венец за агнето и закача на него две свещички. После баща ми слага венеца на главата на агнето и пали свещичките. После го прикажда с една лопатка, в която има димящи въглени. Кръвта на агнето се изхвърля на другия ден в реката.

Трети екип

Пенка от с. Камен, 9 г.

Когато извадят агнето, слагат му в устата червено яйце и коприва. У баба се събира целият род. Палят свещи и се молят на Бога. Всички целуваме ръцете на баба и дядо и си прощаваме греховете.

Четвърти екип

Янко от с. Ковачевец, 10 г.

Когато е готова масата, всички ставаме прави. Татко и чичо вземат кулака и го пробождат в четирите краища, като казват: "Отца, Сина, Светаго духа, амин!". После го разрязват леко на кръст. Наливат вино в четирите краища. Чупят кулака на две, като се кръстят и го целуват. После на още две. Татко взема една запалена свещ, която държи с хавлия и чете молитва. Не мога да разбера какво казва, защото е на румънски, но като порасна, ще ми обяснят. Като прочете молитвата, гаси свещта в шише с вино. Три пъти доближава свещта да шишето и казва "Отца, Сина, Светаго духа". Едва на четвъртия път я гаси. Тогава казва "Амин!". И сядаме на масата.

Пети екип

Георги от Дряново, 8 г.

На масата продаваме агнешката глава. Тя е богато украсена. Продава се по часовниковата стрелка, докато стигне до домакина. Но това е игра – никой не дава пари.

Ако искате да знаете!

Голяма част от обичаите, които описахме, са български и са били спазвани до преди 60–70 години. Попитайте вашите баби и дядовци!
Днес тези обичаи са разпространени основно сред ромите.

Разрязване на обредния хляб.
Опишете целия ритуал!

ЛЕГЕНДА ЗА ГЕРГЬОВДЕН

Свети Георги Спасителят

В едно царство, в едно далечно господарство живеел един нещастен народ. Управлявал го зъл и пакостлив цар. Той не признавал никакви закони и ката ден ограбвал поданиците си.

Един ден, незнайно откъде, в царството се появили катуни с щастливи хора. Те били от ромското племе. Където и да минели, купища от радости оставяли, де когото срещнели, със смях и веселие го дарявали. Скоро нещастният народ започнал да забравя мъката си и му се прищяло да заживее като ромите.

Но мълвата за щастливите хора скоро стигнала до ушите на лошия цар. Уплашил се той за своето господарство и решил да се отърве от тях.

Имал царят един триглав змей, който като бил много гладен, с какъвто човек го нахранели, всичките подобни хора в царството погубвал.

Та наредил царят да затворят хвъркатото чудовище и да го държат без никаква храна месец време.

Затворили царските хора змея в една тъмница и освен вода и сол нищо друго не му давали. Така минавали дните и триглавото чудовище все повече и повече освирепявало от глад. Накрая хванали един ром и го хвърлили при прегладнелия звяр. Той го погълнал начаса. Мигом от ноздрите му заизлизал буен огън, силите му се възвърнали и никой не можел да го спре.

Пуснали го на свобода. Литнал той веднага към ромите. Не подбирал свирепият змей, а заубивал наред – мъже, жени, деца и старци. Много кръв се проляла и писъците на нещастниците се носели все по-далеко и по-високо.

Стигнала до ушите на Господ отчаяна молба:

– Господи! Този зъл цар не знае какво прави! Та нали и ние сме твои създания – бедни, дрипави и гладни, без дом и без земя. Помогни, Господи, заради работните ковачи и кошничари, заради калайджиите и музикантите. Спри змея, Господи! Иначе кой ще подкове конете, дето мъкнат товара на света?! Кой ще изплете кошове за плодовете на земята?! Кой ще накара тепсиите да светят, за да е свят хлябът в тях?! И кой ще разтваря сърцата на хората, за да влезеш ти, Господи, в тях?! Спри змея, Господи! Ще опустее светът без нас!

Вслушал се Господ в отчаяния вопъл и пратил Свети Георги да убие змея. Така ромското племе се отървало от страшната напаст.

Затова и до ден днешен и най-бедният ром дава мило и драго, та да спести малко парици, да купи агънце и семейството му да го принесе в жертва – в чест на Свети Георги Спасителя.

Ако искате да знаете!

Прочетете как турското население в България празнува 6 май. Направете сравнение между празнуването на празника от българи, роми и турци. Опишете в тетрадките си приликите и разликите.

На 6 май турското население в България празнува Хъдърлез, който отговаря на Гергьовден и се приема за начало на лятото. Празникът е посветен на двама мюсюлмански светци – Хъдър и Илияз, покровители на хората, животните и плодородието. Двамата винаги се движат в

противоположна посока – ако единият върви към изток, другият върви на запад, ако единият е на север, другият държи юга. Това правят, за да помагат на хората от различните пространства. Според народната вяра те са невидими, но понякога се явяват в човешки образи и искат помощ; ако не я получат, тези, към които са се обърнали, са обречени на неуспех, а понякога и на големи беди. Двамата светци се срещат само веднъж в годината, между първи и пети май, за да си разкажат къде са били, какво добро дело са извършили, с какво са помогнали на хората. Но ако този период се случи в петък, не се срещат.

На 6 май момичетата или млади невести донасят вода от седем чешми и пущат в бакърено котле зелени листа и клонки, на които поставят белег. После едно момиче вади белязаните листа и клонки, а другите пеят четиристишия – маанета, и според съдържанието на съответното четиристишие се гадае за бъдещ съпруг, бъдещ радостен или тъжен семеен живот, за житейската съдба на момата. След като свършат с изваждането на листата и клонките, всички присъстващи измиват лицата си с водата, а клонките хвърлят в реката. На Хъдърлез отиват на аязмо (извор с лековита вода) за здраве, мият се там или се къпят, като оставят дрехите, с които са се потапяли във водата, на някое дърво, пускат пари в аязмото.

В деня на празника – 6 май, стопаните стават рано и обхождат нивите, а стопанката изважда и простира навън всички вълнени покривки, калъфи за възглавници, постелки, за да ги напече слънцето срещу молци. След като ги напече достатъчно, стопанката ги събира и нарежда, като между тия, които не се използват, слага листа от орех. Момичетата отиват рано и се търкалят в житните ниви, като предпочитат посятите с ръж, за да са им дълги косите. Като се приберат вкъщи, майките, седнали на намотано на кълбо въже, сплитат косите им на плитки с пожелание да са дебели и дълги като въжето. Плитките се сплитат винаги тек (3, 5, 7 може и 9) в зависимост от гъстотата на косата, а на омъжените жени плитките са чифт.

Около обяд стопанинът се връща от полето с класове ръж или жито и сядат да се хранят. Този ден готвят сърми (булгур, завит в листа от лобода), залети със счукан чесън и кисело мляко, ядат прясно сирене и кисело мляко. Не варят прясно мляко и яйца, не взимат игли и ножици, за да не се явяват змии. Като се нахранят, отиват на люлките, завързани на дърво до мегдана, и се люлеят за здраве.

В тоя ден се коли агне курбан, готвят го на яхния и се събират да го ядат заедно.

По Елена Огнянова
(www.kak-da.bg)

Посетете заедно ромската махала на Гергьовден! Наблюдавайте внимателно ритуалите и след това напишете впечатленията си!

Познавате ли народните обичаи? На мястото на точките допълнете пропуснатите букви.

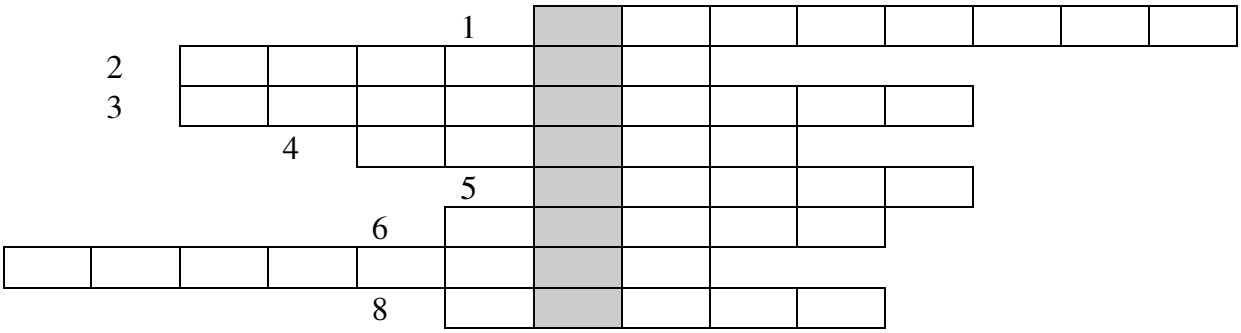

1. Българското име на празника “Патраги”.
2. Обичай при ромите-мюсюлмани, наречен “бащина воля”, зестра.
3. Елемент от сватбения обичай при ромите-мюсюлмани.
4. Обичай, при който се къносват ръцете в навечерието на Рамазан Байрам.
5. Един от символите на Гергьовденския обичай.
6. Ниска кръгла масичка, върху която се е нареждала трапезата за Василица.
7. Християнски празник, който се отбелязва една седмица преди Великден.
8. Как ромите наричат още Свети Васил?

Отговорете правилно на въпросите, свързани с народните обичаи при роми, българи и турци и в защрихованите полета ще получите един от най-големите ромски празници, който на много места се чества и като Ден на ромската култура.

Песни на ромите

Където и да живеят по света, както и да ги наричат, … циганите винаги се свързват с музиката.

Лозанка Пейчева

Песен и танц представляват първите жанрове в традициите на народните музикални култури. В тях съжителстват музика, слово и танц. Песните и танците отразяват емоционалния живот на хората, техния бит и трудово ежедневие. Песента е породена от различни обреди, празници и обичаи.

Народните песни са фолклорни творби в стихотворна форма.

В народните песни са показани най-добрите качества на хората – трудолюбие, честност, упоритост, остроумие, мъжественост, преданост към семейството и още много други. Много от тях са посветени на празниците и обичаите, съпътстващи народа в неговите празници и делници.

Ромите често са свързани с песните. Малцина знаят обаче, че често ромските песни са тъжни, разказващи за всички неволи, изживени по дългите пътища…

Ромските песни в различните държави са различни. Те са едновременно близки до народния фолклор на съответната държава и в същото време специфични и оригинални. Така те са влезли и в европейската музикална култура – унгарските чардаши, руските романси и балканските кючеци.

В същото време ромското музикално богатство не е само народно творчество, но и авторова музика (музика и песни, които са подписани от даден автор), използваща елементи от фолклора. Характерното за ромските авторови песни е, че веднъж създадени, те се поемат от множество известни и неизвестни оркестри и групи и бързо достигат популярността на

народните песни. Ромската песен, независимо дали е авторова или народна, не познава граници. Една и съща мелодия често може да бъде чута както в България, така и в Сърбия или Македония.

РОМСКАТА ИНСТРУМЕНТАЛНА МУЗИКА

Инструментите, на които свирят ромите, са най-разнообразни. Те са от всички групи – духови, струнни и ударни.

Особено популярна е ромската духова музика и до неотдавна тя беше неотменна част на военните оркестри в цялата страна. Най-често употребяваните инструменти са кларинетът, саксофонът, тромпетът и др.

Кларинетът *е дървен духов инструмент. По форма представлява цилиндрична тръба, с клапи и седем отверстия. Създаден е в самия край на XVII в. в Германия, на базата на старинен френски инструмент. През XVIII в. той получава широко разпространение в оркестрите в цяла Европа.*

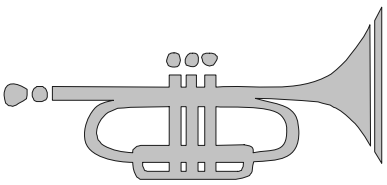

Тромпетът *е меден духов инструмент с форма на тясна елипсовидна тръба, която завършва с разширение в единия си край.*

Най-разпространени са медните духови инструменти в Северна България и Сливенско.

Не по-малко популярни са и струнните инструменти, при които звукът възниква чрез трептенето на струните. В миналото най-разпространени са били гъдулката и тамбурата. Гъдулката е характерният инструмент за мечкарите. Въпреки че днес мечкарството вече е забранено, все още могат да се срещнат роми, свирещи на гъдулка и разиграващи мечки или маймунки. На гъдулка свирят ромите от Северна България и Тракия. Известни центрове на ромите мечкари са с. Ягода, Старозагорско, с. Гецово, Разградско и др.

***Гъдулката** е български народен струнно-лъков музикален инструмент. Има крушовидна форма и лък, обикновено има три, а понякога и четири струни.*

От Североизточна България, Тракия и Средна Западна България са и ромите цигулари.

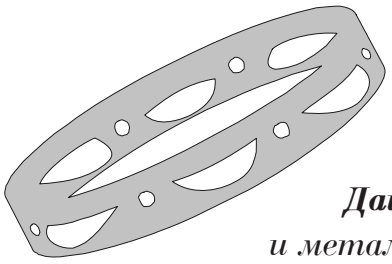

Много често с ромските музиканти се свързват и някои от ударните инструменти – тъпанът, дайрето, цимбалата и др.

***Дайрето** е ударен музикален инструмент от кожа, обръч и металически пластини или звънчета.*

Тук ще спрем вниманието ви на два инструмента, които у нас са известни само като инструменти, свързвани с ромите, и в същото време са малко познати. Единия от тях е зурната.

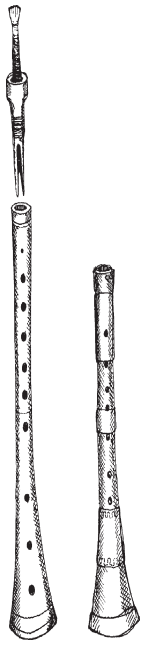

***Зурната** е дървен духов инструмент, който вероятно произхожда от Азия. Звукът на зурната е с характерен тембър и със силен и пронизителен звук, поради което се ползва предимно на открито, а не в затворени помещения. Със зурната се изпълнява предимно фолклорна музика и се използва при народни празненства. Изпълнението на зурна се съпровожда неизменно с тъпан, наричан даул.*

Днес зурната е характерна за ромските музиканти в Пиринския край. Състои се от четири различни по форма части, които се пъхат една в друга. Основната част е корпусът и представлява конусообразна тръба. Върху нея са разположени отворите за пръстите. В горната част се поставя дървена цилиндрична тръбичка. В нея се намира наустника, а в наустника се поставя двойна тръстикова пластинка. Зурнаджийската група обикновено включва две зурни и един тъпан.

***Цимбалът** е ударен струнен инструмент, свързан най-вече с ромите в Унгария и Румъния, но разпространен и в България. Представлява дървена кутия с опънати върху нея струни. Тонът се извлича чрез удари върху струните с дървени чукчета (палки).*

?

Кои определения на кой инструмент отговарят?

Нежно	Тромпет
Плътно	Флейта
Светло	Кавал
Бодро	Китара
Строго	Барабан
Поетично	Контрабас
Тромаво	Цигулка
Напевно	
Звънко	
Грациозно	

?

Кой от изброените инструменти участва в състава на духовия оркестър?
Кой от изброените инструменти участва в състава на симфоничния оркестър?
Кои от изброените инструменти участват в състава на народния оркестър?

Пиано	Кларинет
Цигулка	Китара
Кавал	Гайда
Тромпет	Виолончело
Флейта	Арфа
Фагот	Валдхорна
Тамбура	Акордеон
Контрабас	Гъдулка
Обой	Виола

"Джелем, джелем" *е химн на ромите, написан от сръбския автор Жарко Йованович по народни ромски мотиви. Обявена е за химн на ромите на конгрес на световната ромска организация Романи Юнион през 1971 г., която също така обявява и 8 април за ден на ромите. Песента е популяризирана и чрез филма "Срещал съм и щастливи цигани". Тя разказва за времето на Втората световна война, когато ромите са били гонени и често избивани.*

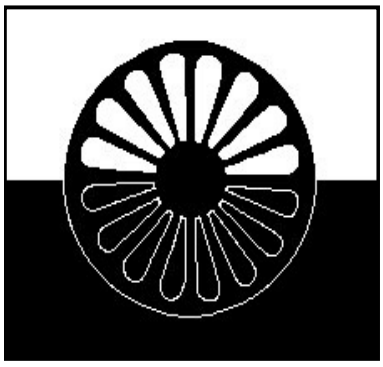

Джелем, Джелем

Бродих, Бродих

"Ний сме гонено племе... Всяка една държава гледа да ни потъпче... И нас какво ни остава, освен да пеем и да плачем."

Александър Михайлов (Аличко)

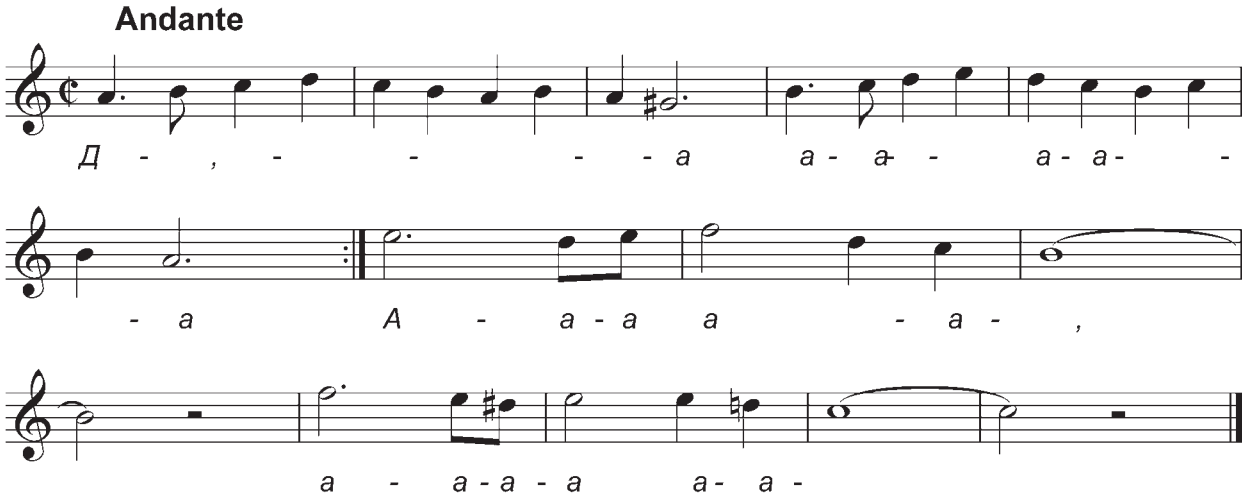

Джелем, джелем, лунгоне дроменса,
маладилем бахтале роменса.
Ах, ромале, катар тумен авен,
е царенса бахтале дроменса?

А-а Ромален, А-а чавален!

Ви ман сас ек бари фамилиа,
мурдадас ла е кали легиа.
Авен манса са лумняке Рома,
Кай пхутайле е романе дрома!

Бродих, бродих по широки друми,
срещнах и щастливи роми.
О, роми, от къде идвате,
с палатки по щастливи пътища?

О, роми, о, деца!

Имах някога голямо семейство,
черните легиони го избиха.
Съберете се, роми, от целия свят,
отвориха се вече ромските друми!

?

Какво е ромското знаме? Нарисувайте го!

Чували ли сте тази песен и с друг текст? Ако да, запишете различните варианти и ги сравнете помежду си!

ДЕТСКИ ПЕСНИ

Кахнярако пороро

Кокоше перце

Детска песен, изпълнявана основно от хорохане-рома. Записана е в гр. Стражица от Славка Янакиева.

Кахнярако пороро
Аракхом ла коркори.
Чумодийом, дандалдом
авер качик най кардом.
Авер качик най кардом,
чумодийом, дандалдом.

Припев: Аман, аман, нинежим
Аман, аман, бубаджим!

Кхелда манге мо къзай,
Англаре та палоре!
Кхелда манге мо къзай,
Англаре та палоре!

Припев: Аман, аман, нинежим
Аман, аман, бубаджим!

Кокоше перце,
намерих си го сама.
Целунах го, отхапах го,
друго нищо не можах да направя.
Друго нищо не можах да направя,
целунах го, отхапах го.

Припев: *Аман, аман, майко,*
аман, аман, татко!

Игра ми моето дете,
напред и назад.
Игра ми моето дете,
напред и назад.

Припев: *Аман, аман, майко,*
аман, аман, татко!

Цигулката на щъркела

Песента "Цигулката на щъркела" е част от едноименната приказка, която също е записана в град Стражица от Славка Янакиева.

Аракхйом у каро	*Намерих си трънче в боклука.*
Дийом у кару,	*Дадох трънчето,*
Лийом у мару,	*взех пита.*
Дийом у мару,	*Дадох питата,*
Лийом у жукляс,	*взех куче.*
Дийом у жукляс,	*Дадох кучето,*
Лийом и гурня,	*взех крава.*
Дийом и гурня,	*Дадох кравата,*
Лийом и боря,	*взех булката.*
Дийом и боря,	*Дадох булката,*
Лийом и цигулка,	*взех цигулка.*
Цигу-мигу, цигу - мигу - прас!	*Цигу-мигу, цигу-мигу …прас!*

Съставете и вие своя мелодия на песента.

Драматизирайте приказката "Цигулката на щъркела", заедно с песента.

Оди кали мачкица

Това черно котенце

Това е ромска песен, записана в Чехия и публикувана в България от Христо Кючуков.

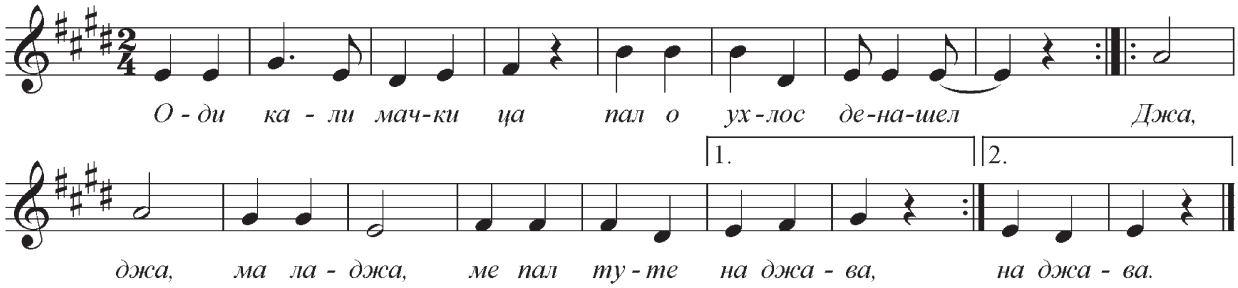

Оди кали мачкица	*Това черно котенце*
пал о ухлос денашел,	*все високо се катери.*
оди кали мачкица	*Това черно котенце*
пал о ухлос денашел.	*все високо се катери.*
Джа, джа, ма ладжа,	*Иди, иди, не се срамувай ти,*
ме пал туте на джава,	*аз по теб не ща да тичам.*
джа, джа, ма ладжа,	*Иди, иди, не се срамувай ти,*
ме пал туте на джава.	*аз по теб не ща да тичам.*

Намерете местата на пропуснатите думи в следните текстове:
Дядо вади .....,
внуче грабва .....,
баба скача – играе.
Цял ..... това е!

(цигулка, ансамбъл, гъдулка)

Риконоро

Кученце

Това е ромска песен от Словакия, публикувана в България от Христо Кючуков.

Си ман кхере риконоро,	*Имам вкъщи кученце*
керел пес сар чшаворо,	*като малко детенце.*
башел ман: ав, ав, ав	*То ме лае: "Ав, ав, ав!"*
ай ме пхенав: джав, джав, джав.	*Аз му казвам: "Джав, джав, джав!"*

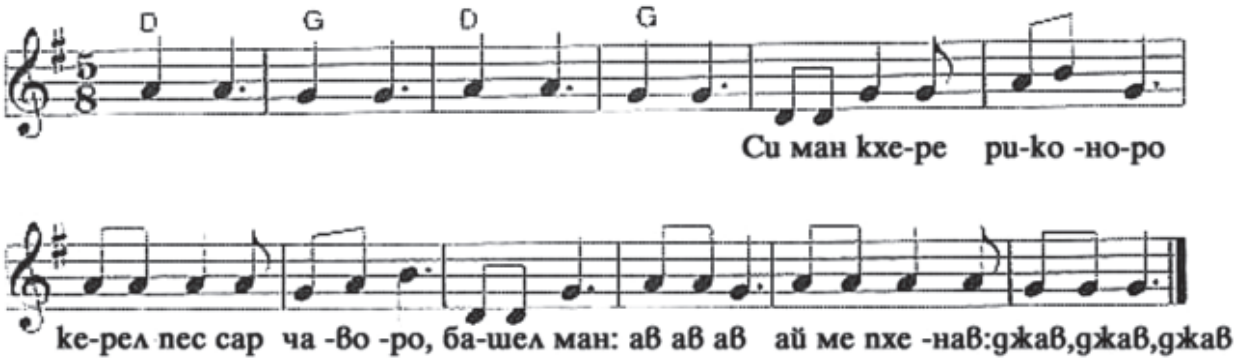

Грасторо

Конче

Тази ромска песен е записана в Унгария и публикувана в България от Христо Кючуков.

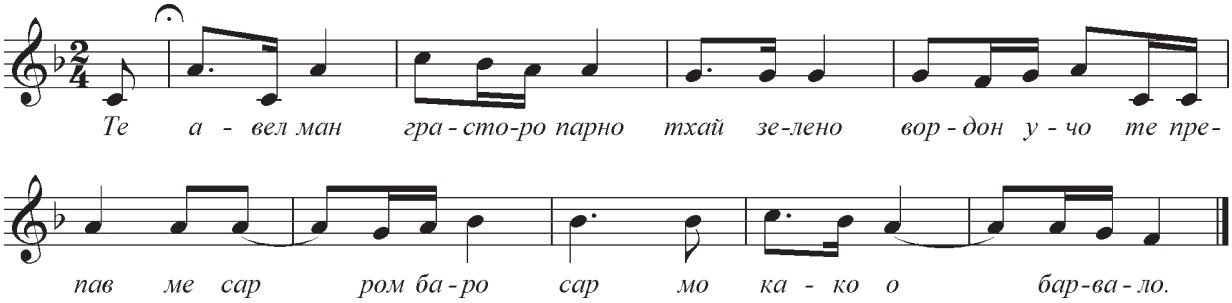

Те авел ман грасторо парно
тхай зелено вордон учо
те препав ме сар ром баро
сар мо како о барвало.

Ромален, най ман граст парно
най ман ни вордон учо
препав ме сар ром баро
ме сийом бахтало, кай сийом терно.

Ако имах конче бяло
и висока писана каруца,
щях да бъда като голям ром,
като богатия ми чичо.

Нямам конче бяло,
ни висока писана каруца,
не приличам на ром голям,
но щастлив съм с младостта си.

Арикончо

Кутренце

Ромска песен от България

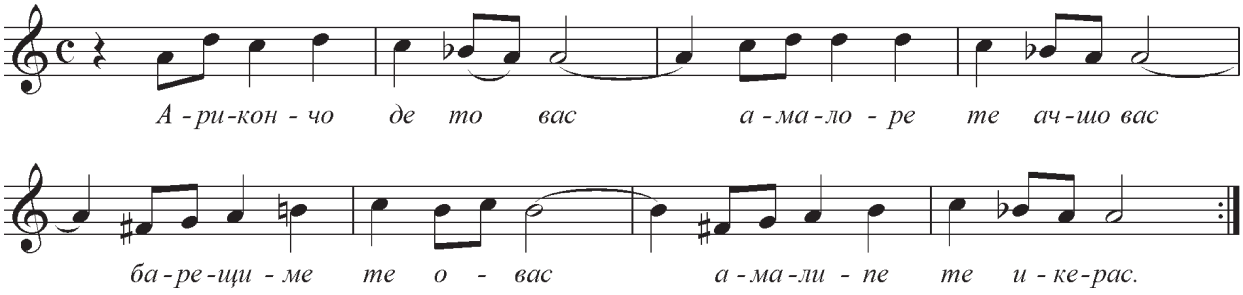

Арикончо де то вас
амалоре те ачшовас
барещиме те овас
амалипе те икерас.

Кутренце, лапичка подай,
приятели да станем,
побратими да бъдем,
на приятелството да държим.

О чшаве кхелен

Децата играят

Детска ромска песен от България

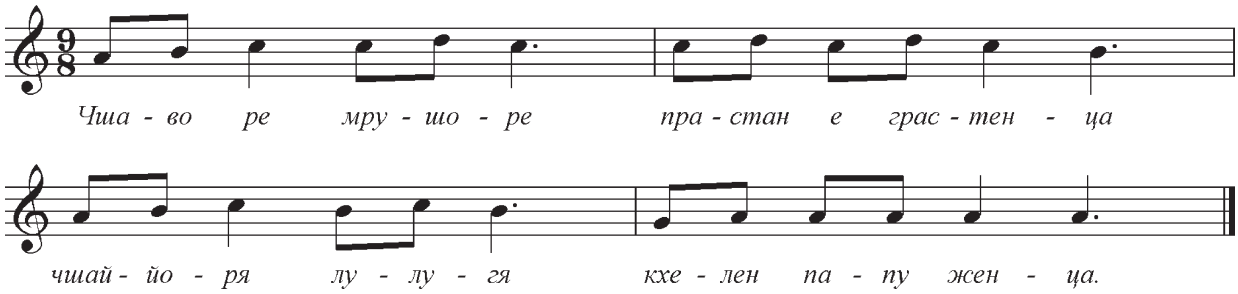

Чшаворе мрушоре
прастан е грастенца,
чшайоря лулугя
кхелен папуженца.

Малките момченца
с кончета препускат,
момиченца-цветенца
с куклички играят.

Попитайте бабите и дядовците си какви игри са играли, когато са били малки?

Разделете се на екипи. Всеки екип трябва да представи по една детска игра, в която се пее подобна песен. Кой ще представи най-интересната игра?

Сар вешески лулуди

Като горско цвете

Това е популярна детска ромска песен от България. Написана е от бащата и сина Маликови, като първо е създадена мелодията от Анжело, а след това е добавен текстът от баща му Яшар.

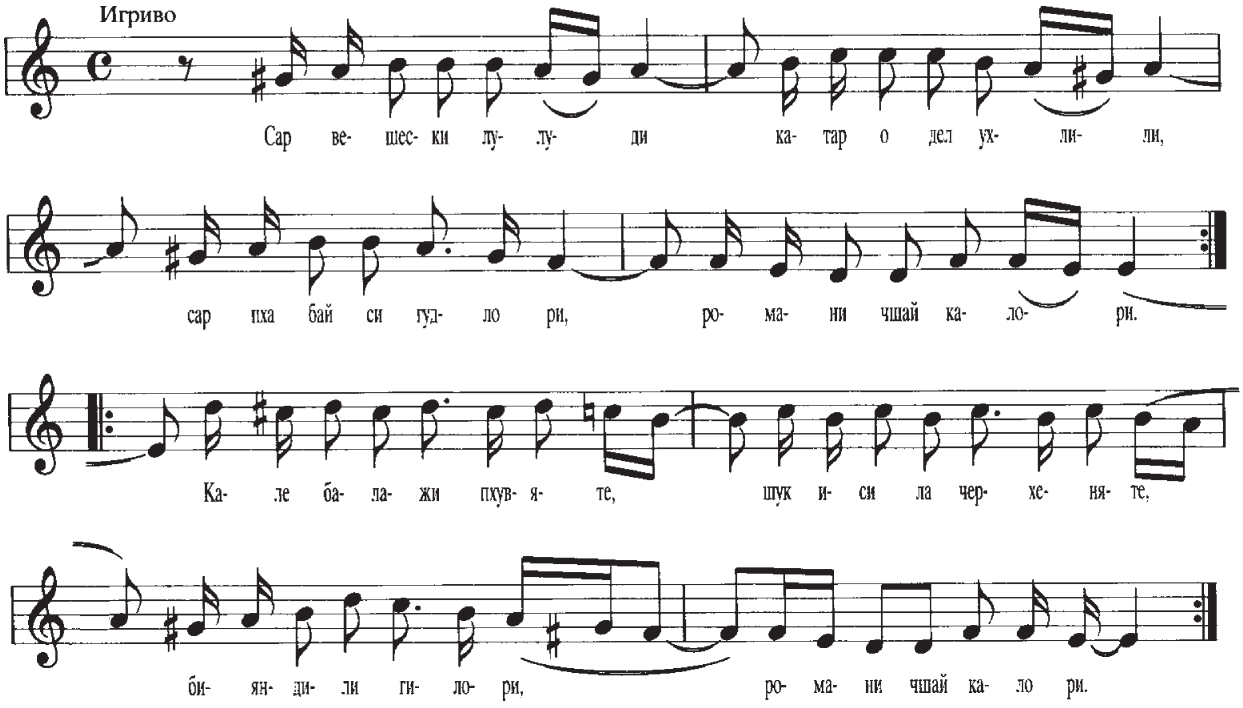

Сар вешески лулуди
катар о дел ухлили,
сар пхабай си гудлори,
романи чшай калори.

Кале бала джи пхувяте,
шук иси ла черхеняте,
бияндили гилори
романи чшай калори.

Вздел сеси джи ко дел,
Гилябел ли кхам пекел,
Ой засти си гилори,
Романи чшай калори.

Като горско цвете си,
от небето слезнало.
Като сладка ябълка
момиче ромско черничко.

Косите черни до земята,
като звездица хубавица.
Родила се песенчица,
момиче ромско черничко.

Глас има до небето,
пее ли - слънцето пече,
тя цялата е песен,
момиче ромско черничко.

Как си представяте момичето? С какви цветове бихте го обрисували

Запишете отделно какви сравнения са използвани?

Какви сравнения ще използвате вие? Запишете ги и ги сравнете помежду си.

Съставете друга мелодия на песента!

Гиляв туке

За тебе пея

Ромска песен от Словакия

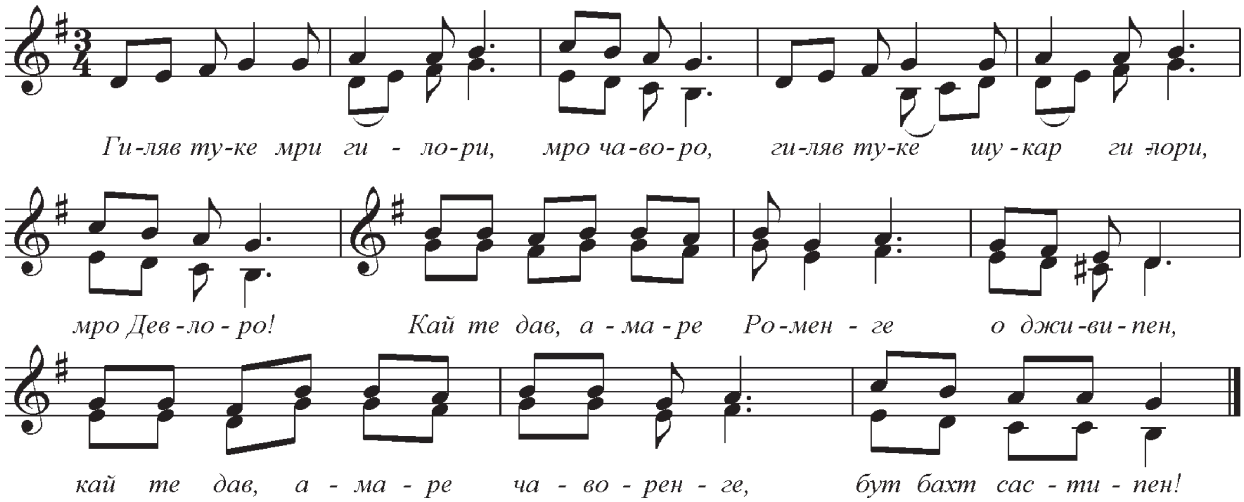

Гиляв туке мри гилори, мро чаворо,
гиляв туке шукар гилори,
мро Девлоро!
Кай те дав, амаре Роменге
о дживипен,
кай те дав, амаре чаворенге,
бут бахт састипен!

За тебе пея песенчица, момченце мое,
за тебе пея песенчица,
мой малък Господ!
С нея желаем на нашите роми
дълъг живот,
с нея желаем на нашите дечица
много щастие и здраве.

Свържете със стрелки съответния размер с песента и танца. Изпейте песента и кажете по няколко думи за танца!

2/4	Грасторо	Дайчово хоро
3/4	Гиляв туке	Право хоро
9/8	О чшаве ккелен	Валс

Андро вердан

В каруцата

Това е песен от известния руски филм "Таборът отива към небето". Автор на музиката е Евгений Дога. Песента се изпълнява от закарпатските роми.

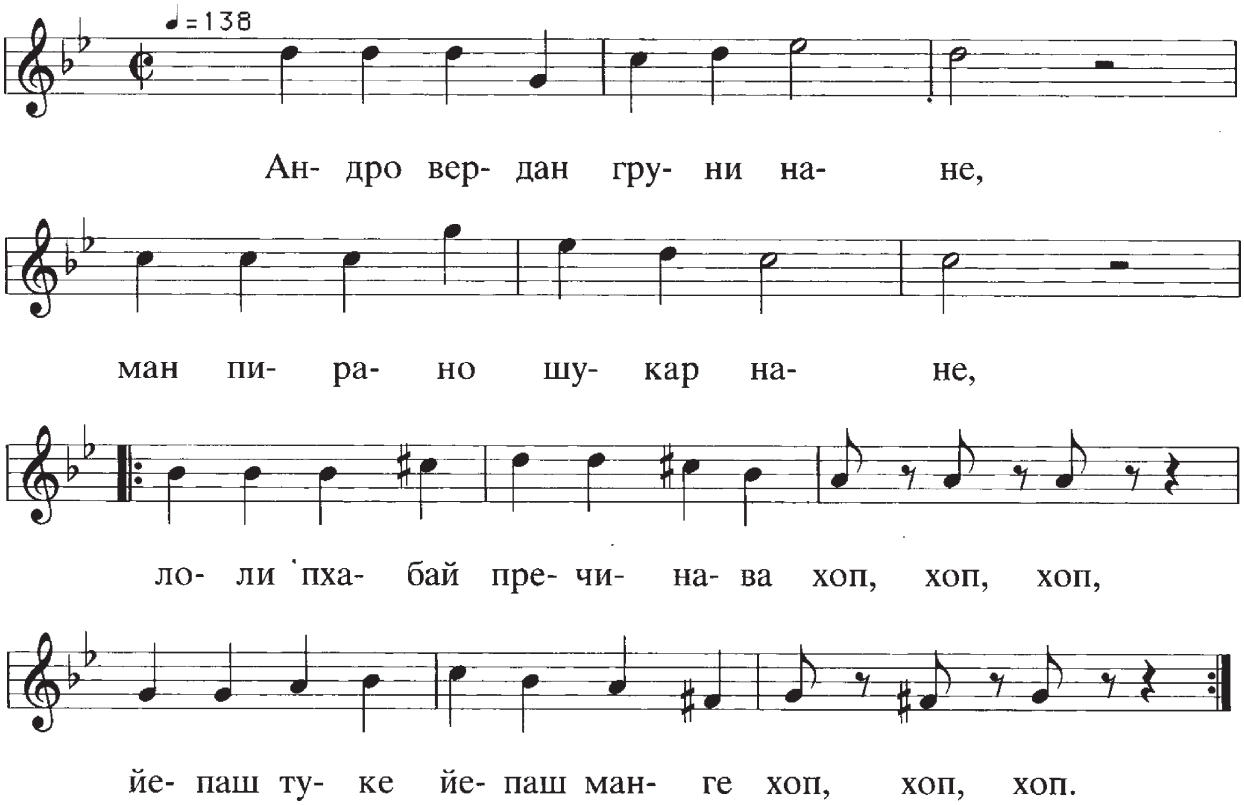

Андро вердан, груни нане,
ми пурано, шукар нане,
лоли пхабай пречинава,
хоп, хоп, хоп!

В каруцата, мамо,
моя стара, хубава мамо,
червена ябълка разрязвам,
хоп, хоп, хоп!

Припев: Йепаш туке,
йепаш манге,
хоп, хоп, хоп.

Припев: *Половината за теб,*
половината за мен,
хоп, хоп, хоп.

?

Как можем да озвучим героите от следния текст като използваме детски музикални инструменти и материали, с които разполагаме? (звънче, шум на хартия, триъгълник, клавесин, металофон)

В страната на кукувицата

Знаеш ли где е тази страна?
Гдето мирише на зеленина,
Гдето е цъфнала дъхава трънка,
Гдето синчец със звънчета ти звънка,
щом го разлюшкат работни пчели,
гдето гущерче прошумоли,
гдето на бука чука кълвача,
гдето агънце бяло подскача,
гдето коса от свойто гнездо
свири: до-ре-ми-фа-сол-ла-си-до,
где се вие пътеката кротка,
гдето излязохме днес на разходка.

Димитър Стефанов

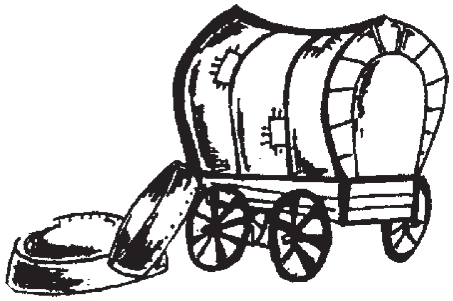

ПРИСПИВНИ ПЕСНИ

Де нану ми, чшайе!

Нани ми, момиче!

Приспивна песен, изпълнявана от градешките музиканти.

Де нану ми, чшайе, де нану!
Ела, индро, сойар кали казъис!
Де нану ми, чшайе, де нану!
Ела, индро, андар о харя!

Нани ми, момиче, нани ми!
Ела, сънчо, да приспиш това дете!
Нани ми, момиче, нани ми!
Ела сънчо от деретата!

Попитайте майките и бабите си какви приспивни песни знаят. Запишете ги! Работете в екип и подгответе албум с текстове на приспивни и детски песни!

Совлярибнаски гили

Приспивна песен

Това е песен, написана от едни от най-известните ромски музиканти в България, чиито песни днес са по-популярни и от народните. Текстът е на бащата Яшар Маликов, а музиката – на сина Анжело Маликов.

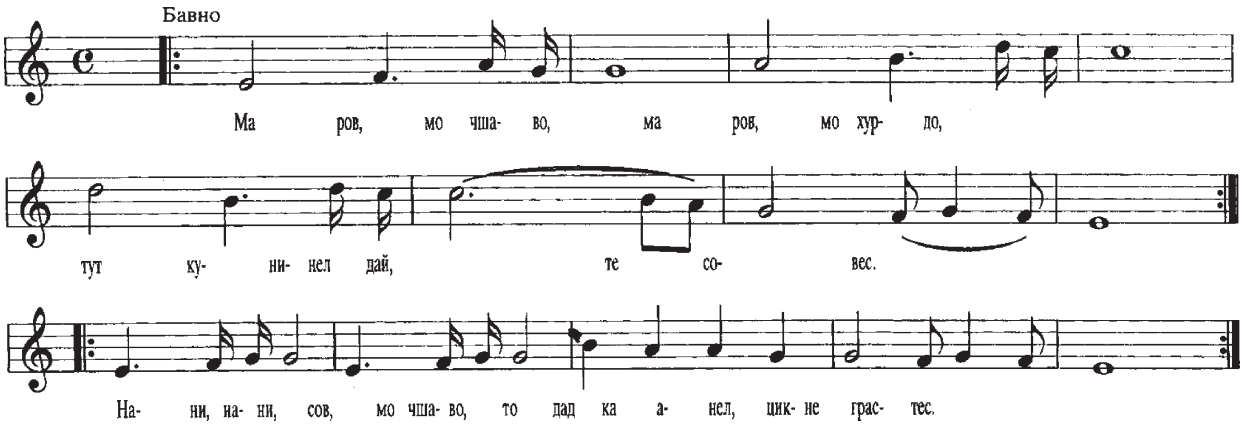

Ма ров, мо чшаво,
ма ров, мо хурдо,
тут кунинел дай,
те совес.

Ма ров, мо чшаво,
ма ров, мо сомнал,
гилябав туке,
ту мо кхам.

Припев: Нани, нани,
сов, мо чшаво,
то дад ка анел,
цикне грастес.

Сов мо, чшаворо,
сов, те барьос ту,
дай кунинел тут,
те совес.

Припев: Нани, нани,
нани, мо чшаво,
ан те сунесте
кхам те дикхес.

Недей плачи, мое дете,
недей плачи, мое мъничко,
мама те люлее,
ти спи.

Недей плачи, мое дете,
недей плачи, златното ми,
пея за тебе,
ти, мое слънце.

Припев: *Нани, нани,*
спи, детето ми,
баща ти ще ти донесе
малко конче.

Спи, детето ми,
спи, да пораснеш ти,
мама те люлее,
ти спи.

Припев: *Нани, нани,*
нани, детето ми,
в съня си
слънце да сънуваш.

БРОИЛКИ

Броилките са римувани народни творби, предназначени за игра на децата. Изразите и изреченията в тях не винаги са свързани по смисъл.

Екх, дуй...

Едно, две...

Детска броилка от България, записана от Христо Кючуков.

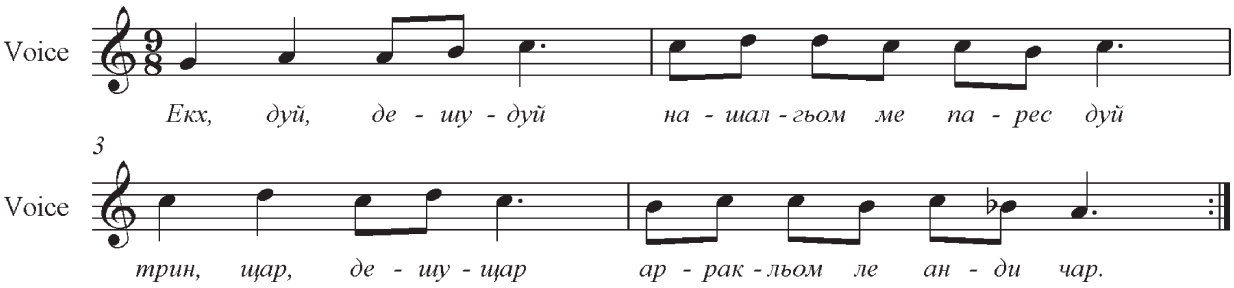

Екх, дуй, дешудуй,
нашалгьом ме парес дуй.
Трин, щар, дешущар,
аракльом лен анди чар.

Едно, две, дванадесет,
загубих две парички,
Три, четири, четиринадесет,
намерих ги в тревата.

Телевизия

Броилка, записана от Славка Янакиева в град Стражица. Разпространена е основно сред хорахане-рома. Броилката е популярна на български, ромски и турски езици.

ромски

Те-ле-ви-зи-я!
Те вастенца шляп, шляп,
те пхиренца троп, троп.

Те вастенца шляп, шляп,
те пхиренца троп, троп.
Екх, дуй, трин, щар, панч,
шов, ефта, охто, еня, деш.

български

Те-ле-ви-зи-я!
С ръцете шляп, шляп,
с краката троп, троп!
С ръцете шляп, шляп,
с краката троп, троп!
Едно, две, три, четири, пет,
шест, седем, осем, девет, десет!

турски

Те-ле-ви-зи-он!
Елери шляп, шляп,
аякларъ трон, трон.
Елери шляп, шляп,
аякларъ трон, трон.
Бир, еки, юч, дьорт, беш,
алтъ, еди, секис, докус, он!

Намерете местата на пропуснатите думи в следните текстове:

Ах, кога ли?

Днес приседнах рано-рано
пред смълчаното .....
и ..... заспали
с длан погалих. Ах, кога ли
ще изтръгна оня .....,
който в сън долавям аз
да ме носи, да ми .....
и в сърцето да люлее
някаква камбанка трудна!
..... разгръщам: тук
е записан всеки .....!
Пръстчета – първи, трети,
после – втори, после – пети
трябва да се движат точно,
а ръцете – двупосочно!

Ана Александрова

(пее, клавишите, звук, нотите, пиано, глас)

Бещи Лина ко вудар

Седна Лина до вратата

Ромска броилка от България, записана от Христо Кючуков.

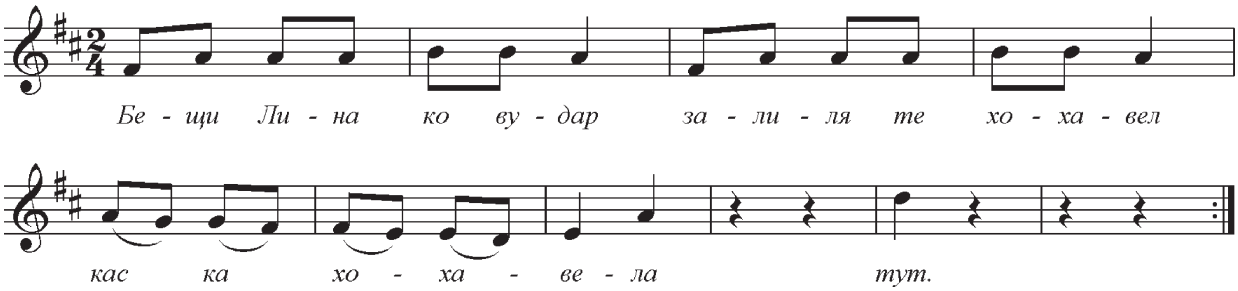

Бещи Лина ко вудар
залиля те хохавел
Кас ка хохавела…ек, дуй, тут.

Седна Лина до вратата
започна да лъже.
Кого ще излъже… едно, две, теб.

Намерете местата на пропуснатите думи в следните текстове:

Комар – цигуляр

Дългокракият Комар
е известен .....
На събори, панаири,
щом с ..... засвири,
още в ранните зори
почват кръшните игри.
Черни бръмбари рогачи –
ненадминати играчи
късно – до среднощен мрак-
скачат лудо, тропат с крак.
А луната щом изгрее,
щом мегдана опустее,
сам останал .....
Пак с ..... си стара
....., тръгнал си пешком
при децата в своя дом.
И до пътната врата
му се носи .....!

Владимир Коларов

(цигулката, свири, цигуляря, песента, цигулката, цигулар)

Йекх, дуй

Едно, две

Детска броилка, написана от Райко Джурич и публикувана в България от Христо Кючуков.

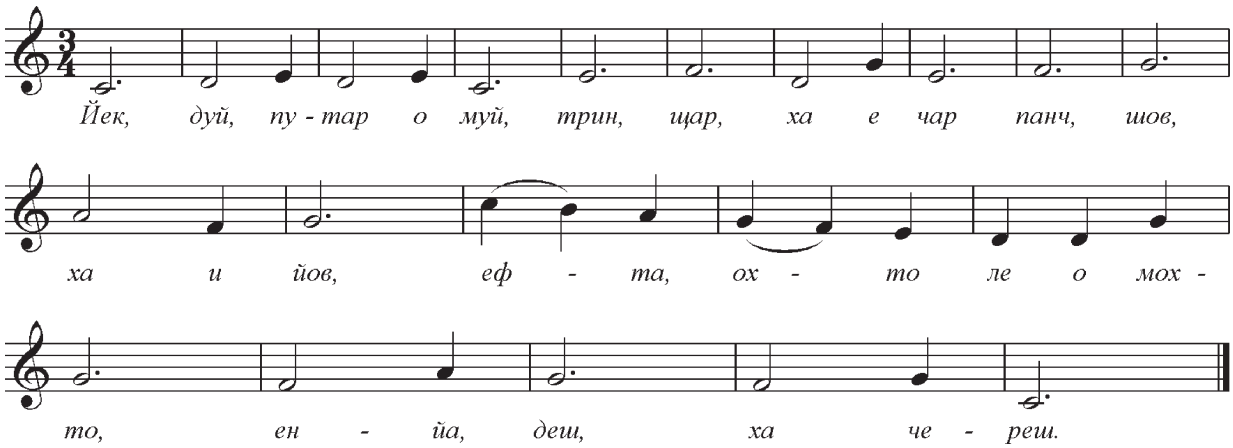

Йекх, дуй,	*Едно, две,*
пхутар о муй,	*отвори устата,*
трин, щар,	*три, четири,*
ха е чар,	*яж тревата,*
панч, шов,	*пет, шест,*
ха и йов,	*яж ечемика,*
ефта, охто,	*седем, осем,*
ле о мохто,	*вземи сандъка,*
еня, деш,	*девет, десет,*
ха чиреш!	*яж череши!*

Посочете други броилки!

Хоризонтално и вертикално открийте десет думи, свързани с музиката.

с	**ю**	**л**	**а**	**т**	**м**	**и**
д	**р**	**г**	**а**	**м**	**а**	**н**
р	**я**	**д**	**т**	**р**	**и**	**О**
а	**р**	**ф**	**а**	**р**	**х**	**б**
с	**о**	**л**	**к**	**в**	**о**	**о**
и	**н**	**о**	**т**	**и**	**р**	**й**

Хоризонтално: *ла, ми, гама, трио, арфа, сол, ноти*

Вертикално: *си, такт, хор, обой*

Телал авела екх чшайори

Отдолу иде едно момиче

Една от най-популярните ромски песни. Разпространена е сред почти всички ромски групи в България, макар и под различни варианти. Същата песен е разпространена и в Македония.

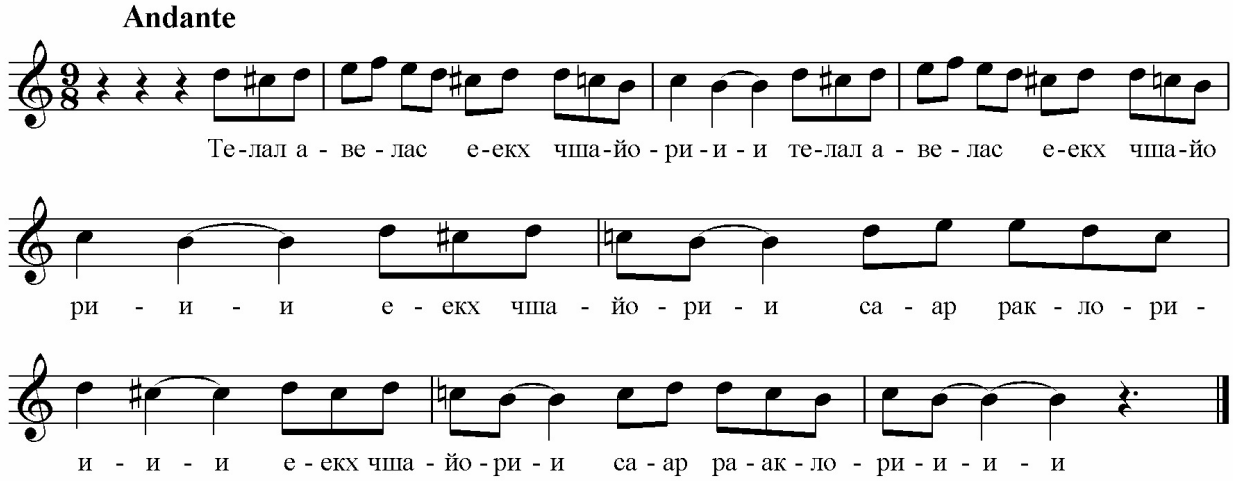

Телал авела екх чшайори,
екх чшайори сар раклори.
Хем авела, хем кхелела,
сано бой пхагерела.

Лака каниста екх бой китка, (2)
лака пхикинди парни къкъя. (2)

Отдолу иде едно момиче,
едно момиче като българче.
Хем идва, хем играе,
тънка си снага игрива.

На ухото и една червена китка, (2)
на раменете и бели менци. (2)

Нарисувайте илюстрация към песента!

Помислете за български народни песни, които имат подобен текст. Сравнете ги!

Чшайорие калорие

Момиче черничко

Това е също една от най-популярните ромски песни в България. За първи път е записана на грамофонна плоча от Яшар Маликов, след което е популяризирана от много музикални групи – напр. популярната "Джипси авер". Песента се изпълнява от почти всички други ромски групи. Тя е популярна и сред ромите в Република Македония.

Чшайорие калорие,
ма пхир урде палиманде,
ма пхир урде палиманде, чшайе!

Момиче черничко,
недей да ходиш след мен,
недей да ходиш след мен, момиче!

Халян, пеклян ман,
чшайе шукарие!
Мо воги лилян,
чшайе шукарие!
Ирин дикх ман, чшайе!

Изяде ме, изпепели ме,
хубаво момиче!
Сърцето ми взе,
хубаво момиче!
Обърни се и ме погледни, момиче!

Ущи, ущи, дадe!

Стани, стани, татко!

Сватбарска песен. Изпълнява се в дома на булката преди идването на младоженеца и неговото семейство. Записана е в гр. Златарица от Мита Христова.

Ущи, ущи, даде,
о давуля марен,
о давуля марен, даде,
ме пхеняке авен.

Стани, стани, татко,
че тъпаните бият,
че тъпаните бият
за сестра ми идват.

Ме пхеняке авен
е най-цикноряке,
е най-цикноряке,
е най-шукаряке.

За сестра ми идват,
за най-малката,
за най-малката,
за най-хубавата.

Имате ли по-голям брат или сестра, които вече са оженени/омъжени? Какво си спомняте от тяхната сватба? Какви песни са изпълнявани?

Телефони ашунав

Телефона слушам

Тази песен ни изпя Миланка Матеева, ученичка от ОУ "Паисий Хилендарски", гр. Горна Оряховица.

Телефони ашунав,
само туке мислинав,
дали сиго ка авес,
мо воги ту пхабарес,
дали сиго ка авес,
манги леко те ашал.
Е девлес ме пхучшав,
кай ту те аракхав
манги леко те авел.

Телефона слушам,
само за теб мисля
дали ще дойдеш бързо,
моята душа гори за теб.
Дали ще дойдеш бързо,
за да ми стане леко.
Питам Господ
къде да те намеря,
за да ми стане леко.

Зелена̀ якха̀

Зелени очи

Това е една от най-популярните ромски песни в България. Позната е под различни версии. Според някои е българска ромска песен, а според други е написана от роми от Сърбия.Същата песен, но с различен текст ни изпя и Миланка от Горна Оряховица.

Кали пхув пхиравел ман,
лоло кхам перикел ман.
Парни луна дикхел ман,
Никон на джанел ман.

Черната земя ме носи,
червеното слънце ме грее.
Бялата луна ме гледа,
никой не ме знае.

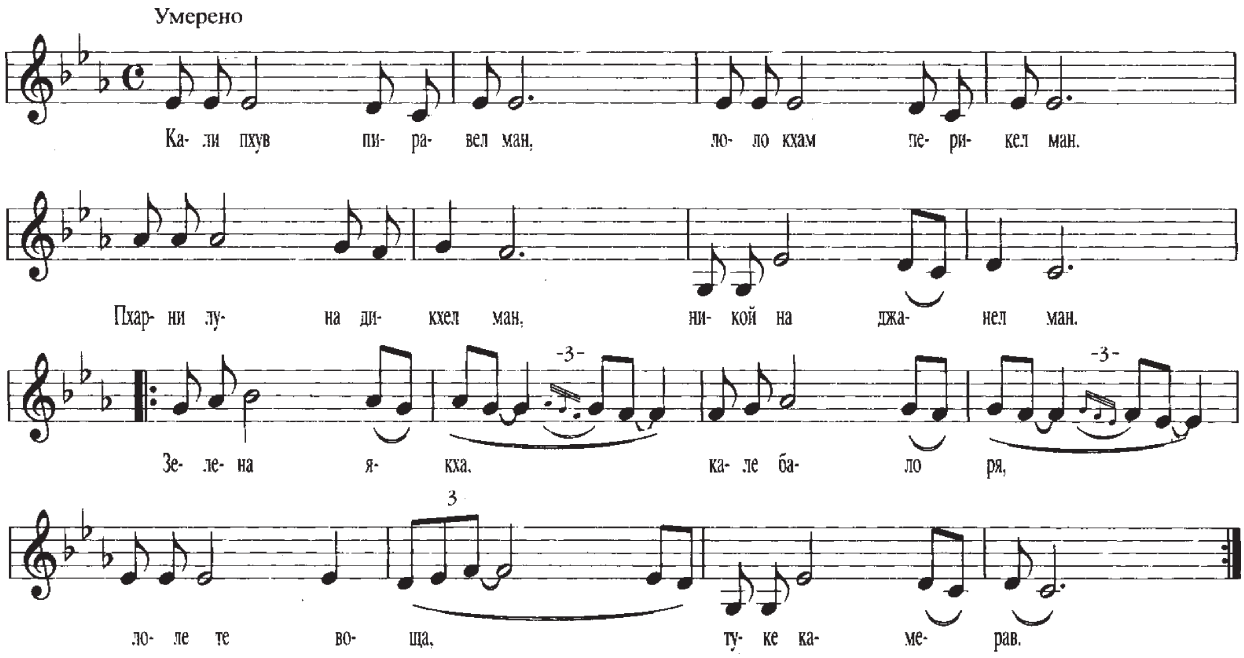

Припев: Зелена якха, кале балоря,
лоле те воща, туке ка мерав.

Йекх явин рано
войники ни лиле ман.
Дуй берш сар накхена,
никой на джанел ман.

Припев: …

Йекх сабалин рано
ме да уволнисайльом.
Право кхере джава
Туке ме пхучава.

Припев: …

Припев: *Зелени очи, черна коса,*
червени устни, за теб ще умра.

Една сутрин рано,
взеха ме войник.
Минаха две години,
никой не ме знае.

Припев: …

Една сутрин рано
аз се уволних.
Право вкъщи си отивам,
за тебе аз питам.

Припев: …

ПРАЗНИЧНИ ПЕСНИ

Празничните песни се изпълняват по време на даден празник и имат точно определено място в празничната система. Те имат важна цел и задача – да почетат светеца, на който е посветен празника, да предизвикат плодородие или да донесат здраве и щастие, както е със сурвакарските пожелания.

Василица

Васильовден

Песента е записана от Лили Ковачева сред групата на йерлиите от Кюстендил. Това е обредна песен, изпълнявана на Васильовден. Група млади мъже обикалят от къща на къща и пеят специални песни на цялото семейство като се изреждат имената на цялата рода.

О Василий, дае,
о бахтало,
айде, нека перел,
упрал ко Яшари.
Делес, Девла, делес,
со мангела.

Васильовден, майко,
щастливия,
айде, нека дойде,
при Яшар.
Дай му, Господи, дай му,
каквото поиска.

О Василий, дае,
о бахтало,
айде, нека перел,
упрал ки Сали.
Дела, Девла, дела,
со мангела.

Васильовден, майко,
щастливия,
айде, нека дойде,
при Сали.
Дай ѝ, Господи, дай ѝ,
каквото поиска.

Кога се празнува Васильовден? Как го празнувате във вашето семейство?

Как още се нарича празникът? Защо?

Нарисувайте по един предмет, който се свързва с празнуването на Банго Васили?

Сурва-Сурва Година

Сурвакарско наричане, записано сред калдарашите в гр. Дряново.

Сурва-сурва година!
Авел о Банго Васили!
Е ловенца, е пиндаренца,
е гулбиенца…
Хай май бут състимос
анде кадава кхър!

Сурва-сурва година!
Идва Банго Васили!
С парите, с пендарите,
със златото…
И с много-много здраве
в тази къща!

С какво свързвате това пожелание? Кога се произнася то?

Какви подобни пожелания знаете?

Сурва Весела Година

Това е сурвакарско пожелание на калдарашите от с. Кардам, Поповско.

Сурва Сурва Весела Година,	*Сурва, сурва Весела година.*
Та те авес зорало,	*Да си здрав.*
Та те авен зорале, мамо, тате,	*Да сте здрави, мамо, тате.*
Авел амен бут лове,	*Да имаме много пари,*
састимаса, бахтаса,	*здраве и щастие,*
та те пхурьон,	*та да остареете*
та те авел амен бут лове.	*и да имаме много пари.*

Сае рома

Всички цигани

***Сае Рома** е гергьовденска народна песен, която произхожда от Сърбия. Популяризирана е от известния сръбски композитор Горан Брегович, познат от филмите си "Аризонска мечта", "Циганско време" и др.*

1. Сае рома, дае, дае	*1. Всички роми, мале, мале*
хоро кхелена, дае.	*хоро играят, мале.*
Хоро кхелена, дае	*Хоро играят, мале,*
Романо хоро.	*ромско хоро.*
Припев: А,а,а,… О,о,о …	**Припев:** *А,а,а,… О,о,о …*
Сае рома, дае, дае,	*Всички роми, мале, мале,*
сае рома, о дае!	*всички роми, о мале!*
Сае рома, дае, дае!	*Всички роми, мале, мале!*
Хей, Херделези,	*Херделези,*
Джурджевдани!	*Гергьовден е!*
Сае рома, дае!	*Всички роми, мале!*
2. Ало време, дае, дае,	*2. Дойде време, мале, мале*
диве те керав, дае	*празник да направим, мале,*
диве те керав, дае	*празник да направим, мале,*
романо диве.	***ромски празник.***

Какво хоро ще изиграете на тази песен?

Защо се играе хоро на Гергьовден? Какво изразява то? Защо ромите честват Свети Георги?

С какви легенди свързвате празника? Драматизирайте една от тях като включите и песента "Сае рома"!

Хедерлези

Гергьовден

Песента ***Хедерлези*** *е записана от известната ромска поетеса* ***Сали Ибрахим****. Това е стара песен на йерлиите от София и е свързана с коленето на жертвено животно.*

Гергьовден! Хедерлези!	*Гергьовден! Хедерлези!*
Тася ка овел!	*Утре ще настъпи!*
О рома! Е ромня!	*Ромите! Ромките*
Бакрен ка чхинен!	*агнета ще колят!*
Еке, котар кай авел,	*Ето, от там пристига [Св. Георги],*
ки мен бакро пхиравел!	*преметнато на врата агне носи!*
О чшаве прастана лошале,	*Тичат зарадвани децата,*
е бакрес долен, долен!	*агнето галят, галят!*

Защо на Гергьовден се коли агне? Знаете ли с какви ритуали е свързан празникът? Какво друго знаете за Гергьовден?

Каква е разликата между празник и ритуал?

Гатанки

На пет жици
седем певици.
Ни са девойки,
нито са птици.
(нотите)

Ключ извит,
гласовит.
Не заключва той врати,
а заключва пет черти.
(сол ключ)

Щурецът в стара приказка една
разказва как е канен на свирня
на сватба, че калинката е булка.
Затуй е взел и своята ц ..... *(цигулка)*

За оркестри най-различни имам качества отлични.
Всеки слуша мойта дума, ала – тъй като съм шумен
и не зная да си трая – слагат ме отзад, накрая. Що е то?
(барабан)

Овчари с мене свирят
меден глас от мен извира
народни песни пея
от въздух аз живея.
(кавал)

Чудовище лъскаво, черно, голямо.
Белеят му зъбите само.
Но то не ръмжи и не хапе децата,
а свири им нежни сонати.
Деца, някой вече дали е познал,
че кроткият звяр е р ..... *(роял)*

Кръстословици

Х
О
Р
О

- Колектив от певци.
- Знаци, с които се отбелязва височината и трайността на тоновете върху петолинието.
- Група от трима изпълнители.
- Нота с три букви.

			Д	
			И	
			Е	
			З	

- Народен музикален инструмент, който се изработва от дърво и кожа.
- Апарат, от който слушаме музика.
- Кратко музикално произведение съчетаващо стихове и мелодия.
- Вид темпо.

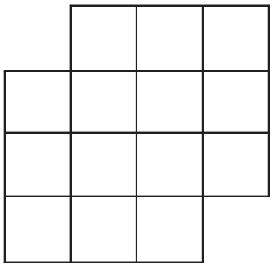

ЛИТЕРАТУРА

Боров, Т. К. Генов, П. Русев. Елин Пелин. Съчинения, т. 4. С., 1973.

Босилек, Р. Аста. С., 1993.

Български тълковен речник. БАН. С., 1993.

Велев, Г. Психични регулации и игри с правила. Враца, 1995.

В-к Дром Дромендар, бр. 4-12/2002.

Иванова, Н., С. Миленова, И. Колева, Й. Нунев. Искри от огъня. С., 2002.

Иванова, Н. М. Йонова, П. Ангелова, И. Славейкова. Христоматия по литература за учениците от началните класове. С., 1993.

Каралийчев, А. Аста. С., 1993.

Каралийчев, А., Н. Тодоров, Ст. Стоилов. Приказки на балканските народи в четири тома. С., 1979-1983.

Колев, Д. Календарни празници на ромите в Централна България. В. Търново, 2002.

Колев, Д. Фолклор на ромите в Централна България. В. Търново, 2002.

Колев, Д., Т. Крумова, Ст. Йорданов. Приказки, предания и песни на ромите от Централна България. В. Търново, 2002.

Колев, Д., Т. Крумова. Книга за учителя по ромски фолклор. В. Търново, 2002.

Колев, Д., Т. Крумова (редактори). Традиции и памет, том I. Ромската сватба във Великотърновско. В. Търново, 2003.

Колев, Д. и др. Книга за учителя: методическо ръководство за учители, преподаващи СИП "Фолклор на етносите – ромски фолклор". В. Търново, 2004.

Крумова, Т. Богатството на циганина. Приказки на ромите от Североизточна България. В. Търново, 2002.

Кръстева, А., Д. Колев, Т. Крумова. Вълшебни страници от ромския фолклор. В. Търново, 2002.

Кючюков, Хр. Amari Romani Lumja. С., 2001.

Кючюков, Хр. и др. Romano ABC lil. Ромски буквар. С.

Марушиакова, Е., В. Попов. Циганите в България. С., 1993.

Марушиакова, Е., В. Попов (съставители). Студии романи. Том I. С., 1994.

Марушиакова, Е., В.Попов (съставители). Студии Романи. Том II. С., 1995.

Марушиакова, Е., В. Попов. Цигани/Рома от старо и ново време. Фотокнига. С., 2000.

Марушиакова, Е., В. Попов. Циганите в Османската империя. С., 2000.

Николова, Илияна. Методически задачи в урока по музика 1–4 клас. УИ "Св. св. Кирил и Методий", В. Търново, 2004.

Нунев, Й. Ромски приказки. С., 2000.

Нунев, Й. Ромски приказки II. Изд. „Стигмати", С., 2003

Нунев, Й. Ромският етнокултурен дискурс в организацията и управлението на интеркултурното образование. В: Технологични аспекти на етнокултурното образование. Сборник с научни доклади. Изд. на ЮЗУ „Н. Рилски", Благоевград, 2009, с. 7-28

Пейчева, Л. Душата плаче – песен излиза. С., 1999.

Пейчева, Л., В. Димов, Св. Кръстева. Ромска музика. Притурка към учебниците по музика за 5-8 клас. С., 1997.

Хасан, Х., С. Джон. Турски приказки от Герлово и Тузлука. С., 2000.

Чапразов, В. Ромски приказки. Изд. „Чинени", С., 2005

Янков, Н. Детето и книгата. С., 1985.

Kjuchukov, H. Amari romani lumja. Sofia, 2001.

ИЗПОЛЗВАНИ ТЕКСТОВЕ

Градината на народите (с. 13) – авторизирана приказка от Йосиф Нунев, публикувана в **Иванова, Н., Ир. Колева, Й. Нунев, С. Миленова,** *Искри от огъня*. С., 2002.

Вълк и лисица (с. 34) – турска народна приказка, записана и преведена от Хасан Якуб Хасан и Сабри Мехмед Джон, публикувана в **Хасан, Х., С.Джон,** *Турски приказки от Герлово и Тузлука*. С., 2000.

Българската земя хубава (с. 56) – българска народна приказка, преразказана от Николай П. Тодоров, публикувана в **Каралийчев, А., Н. Тодоров, Ст. Стоилов.** *Приказки на балканските народи в четири тома*. Т. 1, С., 1979 – 1983.

Петел и дъб (с. 64) – турска народна приказка, записана и преведена от Хасан Якуб Хасан и Сабри Мехмед Джон, публикувана в **Хасан, Х., С. Джон,** *Турски приказки от Герлово и Тузлука*. С., 2000.

Опак Султан (с. 66) – турска народна приказка, записана и преведена от Хасан Якуб Хасан и Сабри Мехмед Джон, публикувана в **Хасан, Х., С.Джон,** *Турски приказки от Герлово и Тузлука*. С., 2000.

Приказка за бъчвата (с. 84) – българска народна приказка, записана и авторизирана от Ангел Каралийчев, публикувана в **Каралийчев, А.** С., 1993.

Соскъ о рома дукхана папинакъ (Защо ромите почитат гъската) (с. 120-121) - авторизирана приказка от Йосиф Нунев, публикувана в **Марушиакова, Е., В. Попов (съставители).** Студии романи. Том I. С., 1994, 50-51.

Свети Георги Спасителят, авторизирана приказка от Йосиф Нунев, публикувана в: **Нунев, Й.** Ромски приказки II. Изд. „Стигмати", С., 2003.

Оди кали мачкица (с.146) – **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001. Превод на текста – Йосиф Нунев, **Иванова, Н., Ир. Колева, Й. Нунев, С. Миленова,** *Искри от огъня*. С., 2002.

Риконоро (с. 147) – **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001.

Грасторо (с. 148) – **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001. Превод на текста – Йосиф Нунев, **Иванова, Н., Ир. Колева, Й. Нунев, С. Миленова,** *Искри от огъня*. С., 2002.

Арикончо (с. 48) - **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001.

О чшаве кхелен (с. 149) - **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001.

Сар вешески лулуди (с. 150) - **Пейчева, Л., В. Димов, Св. Кръстева.** *Ромска музика. Притурка към учебниците по музика за 5-8 клас.* С., 1997.

Гиляв туке (с. 151) – **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001.

Андро вердан (с. 152) – **Пейчева, Л., В. Димов, Св. Кръстева.** *Ромска музика. Притурка към учебниците по музика за 5-8 клас.* С., 1997.

Совлярибнаски гили (с. 153-154) – **Пейчева, Л., В. Димов, Св. Кръстева.** *Ромска музика. Притурка към учебниците по музика за 5-8 клас.* С., 1997.

Екх, дуй… (с. 155) – **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001.

Бещи Лина ко вудар (с. 156) – **Kjuchukov, H.** *Amari romani lumja*. S., 2001.

Йек, дуй (едно, две) (с. 156) – **Кючуков, Хр.** *Romano ABC lil.*

Телал авела екх чшайори (с. 158) – **Петровски, Т.** Ромски народни песни. Скопје, 2001.

Зелена якха (с.160) – **Пейчева, Л., В. Димов, Св. Кръстева.** *Ромска музика. Притурка към учебниците по музика за 5-8 клас.* С., 1997.

Василица (с. 162) – Записана от Лили Ковачева, публикувана в **Марушиакова, Е., В. Попов (съставители).** Студии романи. Том I. София, 1994.

Хедерлези (с. 165) – Записана от Сали Ибрахим, публикувана в **Марушиакова, Е., В. Попов (съставители).** Студии и романи. Том I. София, 1994.

Надяваме се, че се забавлявахте тази година с богатството на ромския фолклор. Следващата година от мъдростта на тези страници ще черпят други деца. Какво бихте искали да им кажете? Напишете тук своето послание към тях.

Теодора Крумова, Йосиф Нунев, Деян Колев

ИСТОРИИ КРАЙ ОГНИЩЕТО

Помагало за ученици от 2 до 4 клас

Българска

Второ допълнено и преработено издание

Художници на илюстрациите

Теодора Крумова

Калоян Бациков

Илина Пандева

Предпечатна подготовка и оформление

АСТАРТА, e-mail: astarta_publ@mail.bg

Формат 60/84/8

Печатни коли 12,75